

Pusztai-Eredics, Alexandra¹ – Mitre, Zoltán²

A hegységképződéstől a karsztokig Beszélgetés Veress Mártonnal

From Mountain Formation to Karsts
Conversation with Márton Veress

ABSZTRAKT

Veress Márton 1946. február 7-én született Szombathelyen. A József Attila Tudományegyetem biológia–földrajz szakán középiskolai tanári diplomát szerzett. 1997-ben kandidált (JATE), 2001-ben habilitált a Pécsi Tudományegyetemen, majd 2004-ben megszerezte az akadémiai doktori címet. A hetvenes évek közepétől foglalkozik karsztkutatóval. Fő kutatási területe a karsztmorfológia, ezen belül a fedett karsztok és a karrok vizsgálata. Munkáját Kiváló Munkáért díjjal, Témavezető Mester díjjal, Pro Geographia díjjal, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével, Megyei Prima díjjal (Vas megye) ismerték el. 2016-ban Professor Emeritus címet kapott. Az itt olvasható, strukturált interjú 2023 februárjában az ELTE Savaria Egyetemi Központban készült. A jelen beszélgetés célja, hogy az olvasókkal megismertesse a professzor életének fontos mozzanatait, azt a miliőt, amely szerepet játszott a szakmai életútjának alakulásában. Célunk továbbá, hogy ezen keresztül érzékeltessük a hazai természetföldrajz erényeit, kihívásait és feladatait.

Kulcsszavak: fedett karszt, geomorfológia, karr, karsztkutató, karsztmorfológia

ABSTRACT

Márton Veress was born on February 7, 1946 in Szombathely, Hungary. He graduated from the József Attila University as a teacher of Biology and Geography. He became the doctor of Hungarian Academy of Sciences in 2004. He has been active in karst research since the mid-1970s, where his main research area was karst morphology, including the study of covered karsts and karren. He received various awards and prizes, including the Knight's Cross of the Order of Merit of the Republic of Hungary in 2009, and the title of Professor Emeritus in 2016. The semi-structured interview was conducted in February 2023 at the ELTE Savaria University Centre. The purpose of this conversation is to gain a better understanding of the important moments in the professor's life, and of the milieu that played a role in shaping his professional career. The interview also aims to present the virtues, challenges and tasks of Hungarian geography through the experiences of this article.

Keywords: covered karst, geomorphology, karren, karst morphology, karst research

¹ Assistant lecturer, Department of Geography, University of ELTE, Berzsenyi Dániel Teacher Training Centre, H-9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., eredics.alexandra@sek.elte.hu, <https://orcid.org/0000-0001-7961-968X?lang=en>

² PhD student, Faculty of Sciences, Doctoral School of Earth Sciences, H-7624 Pécs, Ifjúság ú. 6., zoltan.mitre@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0795-0263>

BEVEZETÉS

A Modern Geográfia – néhány év kihagyást követően – az utóbbi években újra kiemelt hangsúlyt fektet olyan interjúk készítésére, amelyek alanyai a hazai földrajztudományra nagy hatást gyakorló professzorok. A sorozatban ezidáig Kószegfalvi György, Enyedi György, Marosi Sándor, Somogyi Sándor, Pécsi Márton, Jakucs László, Erdősi Ferenc, Nemes-Nagy József, Fodor István, Gábris Gyula, Hajdú Zoltán, Mészáros Rezső és Keveiné Bárány Ilona professzorral jelentek meg beszélgetések (Bugya & Ritz, 2006; Bugya & Ritz, 2007; Baranyai & Lampért, 2007; Lampért & Radvánszky, 2007a; Lampért & Radvánszky, 2007b; Szebényi & Szabó, 2008; Herczeg et al., 2021; Enyedi et al., 2022; Gálosi-Kovács & Orsós, 2022; Rácz & Reményi, 2022; Szalai, 2022; Izsák & Tésits, 2023).

Ezt a sorozatot folytatjuk most Veress Márton professzor úrral, aki 1946. február 7-én született Szombathelyen. 1965-ban felvételt nyert a József Attila Tudományegyetemre (jelenleg Szegedi Tudományegyetem), ahol 1969-ben biológia–földrajz szakos középiskolai tanári diplomát szerzett. Pályája kezdetén rövid ideig a jászberényi Kállai Éva Gimnáziumban földrajzot oktatott, innen Siófokra vezetett az útja, ahol 13 éven keresztül ugyancsak földrajzot tanított. 1984-ben a Berzsényi Dániel Főiskola (2008-tól Nyugat-magyarországi Egyetem, jelenleg ELTE Savaria Egyetemi Központ) földrajzi tanszékén kapott oktatói állást, ahol 2016-ig, nyugdíjazásáig többek között geomorfológiát, magashegységek geomorfológiáját, karsztmorfológiát, általános természetföldrajzot, térképészetet, földrajzi övezetességet, illetve kutatómódszertant oktatott. Tíznel is több hallgatója ért el helyezéseket az OTDK-n.

1997-ben kandidált (JATE), 2001-ben habilitált a Pécsi Tudományegyetemen, majd 2004-ben megszerezte az akadémiai doktori címet. 2006-ban a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskolán egyetemi tanári kinevezést kapott. 1990-től több cikluson keresztül a Természetföldrajzi Tanszék tanszékvezetője, 2001–2002-ig rektorhelyettes, 2006 és 2012 között a Földrajz és Környezettudományi Intézet igazgatója és a Természetudományi Kar főigazgatója, majd a Természetudományi és Műszaki Kar dékánja. A geográfus alapszak és mesterszak alapítója és felelőse volt. 2015–2017-ig a Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola vezetője. Egy ciklusban az MTA Földrajzi Bizottságának elnöke. Szervezője az éves gyakorisággal rendezett karsztfejlődés-konferenciáknak, illetve főszerkesztője a Karsztfejlődés című kiadványnak. Több tankönyv szerzője, társszerzője (Lóczy & Veress, 2005; Veress, 2011). Szerkesztőbizottsági tagja a Springer Tudományos Kiadónak, a Journal of Geography and Cartography és a Journal of Geological Research-nek. Társszerkesztője és több fejezetírója a Cave and Karst System of Hungary című tudományos műnek (Veress & Leél-Őssy, 2022). E könyv egyedisége abban rejlik, hogy a földtantól a paleokarszton át az élővilágig szisztematikusan mutatja be hazánk karszterületeit.

Az 1970-es évek közepétől foglalkozik karsztkutatással. Kutatói munkásságának kiemelt területei a karsztmorfológia, ezen belül a karrok, a fedett karsztok és a karsztos folyamatok modellezése. Karsztkutató expedíciókat vezetett Dél-Kína (1990), Izland (1997), Chile (2002), Himalája (2003), Madagaszkár (2004), Oroszország (Léna) (2012) karszterületeire. Munkájáért különböző elismerésekben és díjakban részesült: 1989-ben Kiváló Munkáért díjjal (Oktatási Miniszter), 1991-ben és 1993-ban Témavezető Mester díjjal (OTDT), 2004-ben Pro Geographia díjjal (Magyar Földrajzi

Társaság), 2009-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével, 2011-ben Megyei Prima díjjal (Vas megye) tüntették ki, 2016-ban pedig Professor Emeritus címet kapott.

Jelen interjú célja, hogy bemutassa a professzor életének azon mozzanatait, amelyek meghatározóak voltak a földrajz és a karszt iránt kialakuló elköteleződésében, továbbá ismertesse iskoláinak, tanárainak a szakmai életútjára gyakorolt hatását. Hasonlóan fontos cél, hogy áttekintsük karrierjének legfontosabb állomásait, illetve hogy tapasztalatai révén szubjektív kitekintést kapjunk a magyar és a nemzetközi geográfia közti különbségekre, a jövő tudományos fejlődésének kihívásaira és feladataira.

MÓDSZEREK

Az interjú két szerző közreműködésével zajlott 2023. február 27-én az ELTE Savaria Egyetemi Központban. A félig strukturált, a „Földrajzi beszélgetések” rovat cikkeinél már több alkalommal használt interjúvázlat számos kérdéscsoportot érintett. Feltárta többek között a gyermekkor, illetve a családi környezet hatását, az iskolák és a tanárok szerepét az életpálya kezdetén. A kérdések között kiemelt hangsúlyt kaptak az egyetemi évekhez kapcsolódóak, illetve a szakmai életút legfontosabb állomásaival foglalkozók. Külön rákérdeztünk a nemzetközi szakmai kapcsolatok jelentőségére, a hazai és a nemzetközi karszt kutatás között általa érzékelt különbségekre, valamint a magyar karszt kutatás fő erényeire és kihívásaira. Az interjú végén professzor úr javaslatokat fogalmaz meg a fiatal geográfus nemzedékek számára.

EREDMÉNYEK

Kedves Professor Úr, kérjük, mondja el, hogyan telt a gyermekkor, milyen családi környezetben nőtt fel!

Szüleim egyszerű emberek voltak. Édesapám Erdélyből származik (székely), ahol tulajdonképpen hat osztályt végzett, sem románul, sem magyarul nem tudott elmélyedni az ismeretekben. Édesanyám is hasonló végzettségű volt, ő Szombathelyen élt. Az ő szerepe nagyon fontos és kiemelendő, mert az előmenetelemet nagyon lelkiismeretesen figyelemmel kísérte. Ő már a kezdet kezdetén ott ült mellettem és az írásban meg az olvasásban segített. A családom minden támogatást megadott ahhoz, hogy a tanulmányaimat folytassam, és tiszteletben tartották a tevékenységemet.

Az iskolái hogyan hatottak a tudományos érdeklődésére?

Az általános iskolában volt egy biológia–földrajz szakos tanárom, aki nagyon nagy hatással volt rám. Földrajzi utazásokkal foglalkozott, ott hangolódtam rá a geográfiára, illetve az egzotikus tájakra. Ettől az időszaktól kezdve nagy érdeklődéssel olvastam az ilyen témájú munkákat, melyek nagy hatással voltak rám, és büszkén állíthatom, hogy példaképemnek tekintetem őt.

A középiskolámban elég színvonalas oktatás zajlott, és meglehetősen magas követelményeknek kellett megfelelniük a diákoknak. Sajnos a folyamatos leterheltség miatt ott nem tudtam részletesebben foglalkozni az engem érdeklő témákkal. Ebből az időszakból egy dologra emlékszem teljesen tisztán,

mégpedig arra, hogy a Húsvét-szigetéről tartottam előadást. Annak ellenére, hogy ez volt életem első előadása, azt gondolom, hogy kifejezetten jól sikerült. Emlékeim szerint egy könyvet ismertettem.

Molnár Gábor és Kittenberger Kálmán vadász kalandos élete inspirált a legjobban, én is világutazó szerettem volna lenni, ezért kezdtem egyetemi tanulmányaimat a biológia–földrajz szakon. Tanulmányaim során először inkább a biológia érdekelt, aztán Jakucs László professzor hatására nagyon gyorsan átváltottam a földrajzra. Ő roppant impulzív módon adott elő, és az általános természeti földrajz órái nagy hatással voltak rám. Természetesen nem karszttal kezdtem. Hallgatóként nagyon sokat olvastam, számos speciálkollégiumra jártam, és mindig is vonzódtam az elméletekhez, így hát elkezdtem a hegységképződéssel foglalkozni.

Voltak olyan neves professzorok, tanárok, akik inspirálták Önt?

Mindenképpen Jakucs László professzort emelném ki. Amikor OTDK-ztam a hegységképződés témakörből készítettem egy dolgozatot. Jakucs László két megjegyzést fűzött hozzá. Először is „Magyarországon ebben a témában, ami van, az semmi, az szemét, tehát nem biztos, hogy Magyarországon érdemes és lehet művelni egy ilyen témakört”. Másodszor „én most azt mondom magának, amit nekem a Vadász professzor mondott (neki ő volt a mestere): maga vagy bolond, vagy zseni”. Mindez persze nem tört le, és Jakucs László professzor ezt követően is nagy hatással volt rám.

Azt sajnálom a legjobban, hogy ugyan nem rajtam múlt, de terepen Jakucs professzorral hallgatóként soha nem tudtam közösen dolgozni. Ő az Aggteleki Barlang igazgatói székéből érkezett a Szegedi Tudományegyetemre. Terepgyakorlatokat szervezett a hallgatóknak, de azok főleg a barlangokhoz kapcsolódtak, a Baradla- meg a Béke-barlang volt a szíve csücske. A Baradlában többnapos mérési programokon kellett a hallgatóknak részt venniük. A barlangok hűvös, párás, nyirkos levegője, az ott töltött többnapos mérések és az igen nagy részletességű szakmai ismertetés nem mindenkinek tetszett. Főleg a hölgyek érezték egy idő után kellemetlennek a terepgyakorlatokat, ezért elmentek panaszra a dékánhoz, és feltehetően ő jelezte Jakucs professzornak a problémát. Ettől a ponttól kezdve több terepgyakorlatot nem vezetett.

Emlékszem rá, hogy egy jugoszláv utat is szervezett, de arról is lemaradtam. Személyesen többször bementem hozzá és kértem, hogy vezessen még terepgyakorlatot Jugoszláviába, de erre már nem volt hajlandó. Így, bár egyetlen percig sem voltam hallgatóként vele terepen, mégis óriási hatással volt rám. (Később, mikor már tanszékvezető voltam a Berzsenyi Dániel Főiskola Földrajzi Tanszékén, akkor sikerült a professzorral Korzikára mennem.)

Hogyan került az egyetemi évek után a karszt érdeklődésének középpontjába?

Egyetem után először Jászberényben dolgoztam egy gimnáziumban, majd pár évre rá Siófokra kerültem egy általános iskolába. Ebben az iskolában rendszeresen úttörőtáborokat szerveztek, és az első táborban, amelyen én is részt vettem Tokajban, a tanárok és a diákok látványosan unatkoztak, ugyanis csak úttörőprogramok voltak. Sok szabadidőnk volt, és úgy gondoltam, jobb lenne hasznosan eltölteni az időt, így javasoltam, hogy menjünk túrázni. Ez megtetszett a kollégáknak, akik úgy gondolták, ezt folytatni kell. Ennek hatására kezdtünk el vándortáborokat szervezni. Ez azt jelentette, hogy vittünk magunkkal sátrat, matracot, hálózsákot stb., és egy tíznapos tábor során végigjártuk a kiválasztott hegységet. Elmentünk a Börzsönybe, a Bükkhegységbe, Aggtelekre. Az igazgatóm már a

Bükk hegységnél felvetette, hogy jobb lenne egy olyan vándortábor, amelybe a gyerekek aktívabban bekapcsolódhatnak. Ennek nyomán kezdtünk el olyan tevékenységekkel foglalkozni, mint például barlangi üledékek vagy barlangfeltárás. Pont ekkoriban találkoztam a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat (MKBT) néhány meghatározó személyiségével, és nem sokkal később beléptem a társulatba.

A diákok nagyon ügyesek voltak, például Futó János (később kollégák lettünk) még középiskolásként is a barlangok feltárásával, térképezésével és barlangi üledék feltárásával foglalkozott. Voltak lányok, akik a Nagy-fennsík egyik dolinjának a hőmérsékletét mérték, de még éjszaka is. Szorgalmuk elismerésre méltó volt! E munkák után otthon egy összejövetelel ismertette mindenki az elvégzett feladatát, eredményeit, amiket aztán közösen megbeszéltünk.

Egy idő után felvetődött bennem, hogy miért „hegységképződözök” és „lemeztektonikázok”, ha már az iskolai programokban a karsztkutatással foglalkozom, illetve foglalkozunk, akkor ezt kellene folytatni. Ekkor jutott eszembe, hogy itt van a közelben a Bakony, legyen ott a következő vándortábor. A hegységben kiszúrtam egy helyet, az Ördög-árkot, oda szerveztünk egy olyan tábor, amely teljes egészében az ottani barlangok térképezéséből állt. Felismertem, hogy van kb. 30–40 kisméretű üreg, ami a gyerekek számára kiválóan mérhető, hiszen egy 5–8 méteres folyósót feltérképezni nem nagy gond. Akkor tettem félre az addigi elméleti munkásságomat a hegységképződésből arra gondolva, hogy majd egyszer előveszem (azóta sem vettem elő), és azóta sodródok a karsztos témákban.

Tulajdonképpen a siófoki általános iskola kijelölte az utamat. Bár Jakucs professzor úr volt a karszt és a geológia területén a mesterem, mégis kellett egy általános iskolai munka is, hogy ebbe az irányba induljak el.

Melyek voltak kutatási életpályájának, illetve szakmai karrierjének legfontosabb állomásai?

Első helyen leginkább a karrosodás, a karros formáknak a vizsgálata, ezen belül is a magashegységi csupasz felszíneknek a karrjai. Ez nagyon hálás téma, mert jól láthatók, jól mérhetők. Ezt a területet sokáig kerülgettem gondolatban, de nem vágtam bele. Egy terepgyakorlaton jött a kezdő löket: Szunyogh Gábor kollégám (a BDF–TTK Fizika Tanszék korábbi vezetője) is eljött a terepgyakorlatra és meggyőzött, hogy foglalkozzunk ezzel a területtel. Elnyertünk egy OTKA-(Országos Tudományos Kutatási Alap) pályázatot, mindezt úgy, hogy gyakorlatilag sem nekem, sem neki nem volt számottevő karros előtörténete, csupán néhány elméleti tanulmánnyal rendelkezünk mindketten.

A másik fő állomás a fedett karszt kutatása. Tulajdonképpen ott is az alapozta meg a fedett karsztos vizsgálatokat, hogy egy másik OTKA-t nyertem el. E témában rengeteg vertikális elektromos szondás (VESZ) mérést tudtunk végezni a Bakonyban, a Bükkben, Aggteleken, Pádison, sőt még Ausztriában a Hochschwabon és a Totes Gebirge-ben is. Ezen mérések rengeteg terepi adathoz juttattak hozzá, melyek feldolgozását még a mai napig is végzem.

Professzor Úr a Nyugat-magyarországi Egyetem Természettudományi Karának dékánja is volt. Milyen fontosabb állomásokat tudna említeni a tehetség gondozás és az oktatás területén végzett munkájából?

Az OTKA-pályázatokon kívül egy TÁMOP-pályázati támogatásnak köszönhetően a biotikus és abiotikus környezetek vizsgálata és kutatómódszertana alprogram keretében a karros környezet átfogó

vizsgálatára nyílt lehetőségünk. A pályázat nyomán egy karsztkutató műhely is elindulhatott a karon, ennek kapcsán is sokat jártunk terepre. Ezen felül egy TIOP-pályázati támogatás keretében laboratóriumi fejlesztéseket és vizsgálatokat is tudtunk végezni. A kutatómunka során modellkísérleteket is összeállítottunk, amivel a terepi jelenségeket próbáltuk modellezni. Több fontos publikáció jelent meg vezető nemzetközi folyóiratokban a terepi és laboratóriumi munka eredményeiből (Veress et al., 2013).

A műhelymunka keretében a hallgatók bekapcsolódhattak a kutatásba, többen vettek részt már BSc-s hallgatóként is tudományos publikációkban, mint társszerzők. Oktatómunkám során 10–15 hallgatóm ért el valamilyen helyezést OTDK-n. Szombathelyen a karon pedig két OTDK-t is szerveztem.

Tanszékvezetésem idején szakmai utakat szerveztünk a hallgatóink részére, így három alkalommal jártunk Erdélyben (Bucsecs, Pádis, Békás-szoros vidéke, parajdi sóbánya). Hegységi túráink is rendkívül izgalmasak voltak, melyek során többek között eljutottunk kétszer Skandináviába, egyszer Bulgáriába a Rila-hegységbe és az Alpokba is (Mont Blanc, Monte Rosa és Grossglockner). Hazai kötelező terepgyakorlataink közül kiemelném a hárskúti útjainkat, ahová minden évben elutaztunk, a negyedéves hallgatókkal pedig a Júliai-Alpokba, a Totes Gebirge-be és a Dachstein-hez mentünk.

Sikerült elindítani a geográfus mesterszakot, amelynek egyik szakiránya a térinformatika és társadalomföldrajz mellett a geomorfológia volt, ahol az érdeklődő hallgatók karsztkutatással is foglalkozhattak. Ekkoriban több professzort is Szombathelyre csábítottunk, akik közül többen a mesterszakon is oktattak. Így például Kordos Lászlót, Hably Lillát a Természetföldrajzi Tanszékre, Ulrich Ott kozmokémikust a németországi Max Planck Intézetből a Fizika Tanszékre vagy Rédei Máriát a Társadalomföldrajzi Tanszékre. Sok külföldi hallgatónk is volt a mesterszakon, még Kirgizisztánból és Kínából is.

Nagyon szerettem volna a karnak egy saját doktori iskolát. Ennek az akkreditációját sajnos elutasították, viszont pár évvel később a Nyugat-magyarországi Egyetem Kitaibel Pál Doktori Iskola vezetőjének választottak. Ekkor már a szombathelyi karon is működött doktori program, lehetett választani karsztos kutatási témát is. Több PhD-hallgatónak voltam témavezetője, többük ma már kutatóintézetekben dolgozik. Ekkoriban a hallgatóknak megvolt a lehetősége, hogy BSc-től a doktori képzésig Szombathelyen tanuljanak és bekapcsolódjanak a karsztos műhelymunkába.

Milyen fontosabb terepi kutatómunkákat emelne ki? Milyen kutatási eredményeket hoztak ezek a vizsgálatok?

Az első fontosabb terepi munkák még a vándortáborok idején kezdődtek, a már említett ördög-árki barlangtérképezéssel. Amikor beléptem az MKBT-be, az érdeklődő gyerekekből egy barlangkutató csoportot alapítottam. Ez hosszú időn keresztül működött. Hárskút környékén vizsgáltuk a zárt felszíni mélyedéseket. A nemzetközi irodalomban ezeket utánsüllyedéses dolináknak nevezik, itt főleg szuffóziós dolinák. Nagyon sokoldalúan vizsgáltuk ezeket. Futó János, aki akkor már geológushallgató volt, segített térképezni, üledékmintákat gyűjtöttünk, működési (vízbefolyás a depresszióba) megfigyeléseket végeztünk. Annyira érdekelt a téma, hogy este esőben zseblámpával képes voltam Hárskútra elmenni, hogy megnézzem, melyiknél van működés, és az milyen jellegű.

Ezek a vizsgálatok akkor szélesedtek ki, amikor az OTKA-pályázat keretében VESZ-méréseket végezhattünk a Bakonyban, a Bükkben, Aggteleken meg a romániai Pádison. A Pádís a fedőüledéknek az elhelyezkedése és szerkezete miatt nagyon érdekes helyszín. Az ekkori terepi munkákhoz kapcsolódik például a tányéros dolinának a felismerése. A VESZ-mérések alapján lehetett először azt kijelenteni, hogy nem tagolt, hanem vízszintes fekvése van ennek a dolinatípusnak. A mérések lehetővé tették, hogy e dolinatípust osztályozzam. Ezzel párhuzamosan főleg a magashegységi dolinákra fókuszáltam (utánsüllyedéses dolina, paleodolina, aknadolina, oldásos dolina és annak változatai). Mindezek a vizsgálatok lehetővé tették, hogy az oldásos dolinatípusokról megjelent egy publikációm egy komoly nemzetközi folyóiratban (Veress, 2017).

Az OTKA-s pályázatoktól kezdve minden évben legalább egy hétre felmentünk az osztrák Totes Gebirge-be. E terepi munkákban sok kolléga volt segítségünkre, például Zentai Zoltán, Tóth Gábor, Lakotár Katalin, Deák György, de a hallgatók értékes munkáját sem szabad elfelejteni. Rengeteg adatunk gyűlt össze, számos térképet készítettünk. Úgy vélem, a rinnenkarr-formák (Veress, 2009; Veress et al., 2013), a meanderkarok és a karros felszínek fejlődésében lényeges előrelépéseket sikerült tennünk (Veress, 2010).

Chilében, a Diego de Almagro szigeten is a karrosodást vizsgáltuk. Itt nyolcezer milliméter az éves csapadék mennyisége és 60–140 km/h közötti a szélsébség. Négyen mentünk ide terepre, hajóval vittek ki minket, és néhány napig teljesen magunkra hagytak bennünket. A kutatócsoportban rajtam kívül Zentai Zoltán, Tóth Gábor és a Czöpek István vett részt. Itt sikerült felismerni a szél szerepét a karrosodásra. Ugyanis az egyirányú erős szél nekinyomja a vizet a kialakult formáknak, és így az oldás hosszabb ideig tart, és részben intenzívebb is lesz. Eredményeinkből több publikáció is született.

Madagaszkáron szintén a karrosodást vizsgáltuk. Tóth Gábor, egykori tanítványom, majd kollégám kiválóan beszél franciául, és sikerült francia kutatási anyagokat beszerezni a szigetről. A szakanyagok megismerése alapján terveztük meg az út kutatási programját, amit (sajnos) a karrok vizsgálatára kellett szűkítenünk, mivel ebben volt gyakorlatunk. Így kerültünk a tsingyvel kapcsolatba. A bemarahai tsingy fantasztikusan érdekes hely! A kutatási eredményekből készült kéziratot elküldtem a nemzetközi barlangtani folyóiratba, majd a bírálókat visszaküldésekor a szerkesztő azt mondta, hogy nagyon gyorsan kell dolgoznunk annak korrigálásával, hogy ez a legközelebbi számban megjelenjen. Ilyet még előtte sem és azóta sem mondtak nekem! A bemarahai tsingy-s tanulmány már több ezer olvasásnál tart, az USA-ból és Madagaszkárról érdeklődnek a legtöbben.

Dél-Kínába azért mentem, mert szerettem volna megérteni, hogy a Bakonyban, a Mester-Hajagon látható kúpos formakincsek miként alakultak ki. Meg akartam ismerni testközelből a szigetehyges karsztot. Rájöttem, hogy nagyon nehéz a kettő között kapcsolatot találni. Részben a formák mérete más: egy dél-kínai karszton hatalmas méretek vannak, itthon pedig van egy 1 km × 2 km méretű hegy, és azon vannak különböző formák. Korábban úgy gondoltam, hogy a Mester-Hajag szigetehyges karszt, ma már szerintem inkább valamilyen karros felszín, hasonló mint amilyen Úrkútnál látható.

Professzor úr számos helyen végzett terepi munkát. Készült-e áttekintés a különféle helyszínek karsztjairól?

Megjelent egy karos könyv szlovén karsztkutatók szerkesztésében (Veress, 2009). Ez egy vaskos kötet, nemzetközi összefogással készült, amelyben négy fejezetet jegyzek. A rinnenkarrokkal, a saroknyomkarrokkal, a falikarrokkal és a meanderkarrokkal foglalkoznak.

A karszttípusokkal sokat foglalkoztam (Veress, 2004; Veress, 2016, Veress et al., 2019). A legutóbbi munka 2020-ban jelent meg e témában (Veress, 2020), amelynek azóta több mint kétezer olvasója volt, és nagyon sok hivatkozást kaptam rá.

A karszttípusok kapcsán kezdtem el foglalkozni a karsztok diverzitásával. Egy szintézisbe helyeztem az egyes karszttípusokat, az erről szóló review-tanulmányom is megjelent már (Veress, 2019). Tulajdonképpen itt arra a következtetésre jutottam, hogy az Egyenlítő felé közeledve egyre növekszik a karsztformák diverzitása. Ezt a klimatikus környezettel magyarázom. A magashegységben is megvan ugyanez, először növekszik a diverzitás, ahogyan a csapadék mennyisége is nő, aztán a diverzitás gyorsan csökken, ahogyan a hőmérséklet egyre alacsonyabb lesz.

Foglalkozott-e behatóbban a barlangok vizsgálatával?

Barlangokkal nem foglalkoztam részletesebben, de néhány eredményről be tudok számolni. A már említett iskolás barlangkutató csoporttal vizsgáldtunk az Ördög-árokban. Nagyon sok morfológiai bizonyítékot gyűjtöttünk arra vonatkozóan, hogy az ottani barlangok olyan üregek, amelyek a völgy mélyülése során felnyílottak, tehát felnyílásos barlangok. Úgy gondolom, hogy ez az egész Bakonyra jellemző sajátosság.

Elemeztem az utánsüllyedéses dolinák és az aknák közti kapcsolatot. Itt figyeltem fel arra, hogy az aknákból kiágazó mellékaknák vannak, amelyek nem érik el a felszínt. Ezt a paragenetikus barlangfejlődéssel hoztam kapcsolatba. Ez azt jelenti, hogy kitöltődik a barlangüledékekkel, majd vízzel, és a víz az áradáskor egyre magasabbra emelkedik. A víz nekinyomódik a barlang mennyezetének, ahol oldódás történik. Én ezt annyiban fejlesztettem tovább, hogy az aknák kitöltődnek vízzel, és a különböző oldalrészekben a víz ugyancsak nekinyomódik a barlangfalaknak, ahol fölharapódzások és mellékaknák alakulnak ki.

A Bakonnyal rengeteget foglalkozott. Mit tudna mondani az ottani kutatásokról és azok eredményeiről?

A Bakonyról több tanulmányom is készült (Veress, 2000). Ez egy borzasztóan komplikált karszt. Nem egy Aggtelek, nem egy Bükk, ahol szépen látszódnak a jelenségek. A Bakony karsztja sok tekintetben speciális, nagy területen, kis kiterjedésben fordulnak elő a jelenségek. Úgy látom, a Bakony karsztja azért olyan amilyen, mert különböző típusú fejlődési rögök találhatók itt. Vannak olyan rögök, amelyekről a lösz lepusztult, vagy ki sem alakult, ezeken nincsenek karsztformák. Vannak olyanok is, amelyekben van lösz, azokon meg van karszt, mégpedig utánsüllyedéses töbrök. Az egyik legújabb kutatásban, a fekvő VESZ-mérésekkel meghatározott ellenállásai alapján úgy látom, hogy a Bakony epikarsztja, tehát a felszín alatti üregesedés nem nagymértékű. Ez az epikarszt nagyon keskeny, és ez a keskeny epikarszt nem engedi meg, hogy oldódásos dolinák alakuljanak ki.

A kérdés azért érdekes, mert a Bakonyban vagy a Dunántúli-középhegységben nincsenek oldódásos dolinák, azonban a Bükkben, Aggteleken, a Mecsekben vannak. Most ment el a legfrissebb kézirat e témából egy nemzetközi vezető szakfolyóiratba. Úgy érzem, hogy az itt összefoglalt eredmények megnyugtató módon magyarázzák azt, hogy a Dunántúli-középhegység, a Bükk és Aggtelek karsztjai miért különböznek.

A különböző rögtípusok határozzák meg a Bakony különböző részeinek karsztosodási sajátosságait. Például ahogyan korábban említettem, az Ördög-árokknál ott vannak a felnyílasos barlangok (az antecedens epigenetikus völgyek oldalában). Ez azért lehetséges, mert az Ördög-árkot hordozó terület szomszédjában ott van egy kavicsal fedett terület, ahonnan állandóan vizet kap. Ez biztosítja egyrészt a mélyülést, másrészt pedig a vízelszivárgást, ami hozzájárul a mindenkorai völgytalp alatti üregesedéshez.

A fentieket általánosítottam a hegységekre. Jelenleg úgy látom, hogy a vízzáró betelepülések – főleg, ahol kréta és eocén mészkövek vannak – hozzájárulnak ehhez a szintes üregesedéshez. Az elszivárgó völgytalpak alatt karsztvízemeletek alakulnak ki. A karsztvízemeleteket, amelyeket lokális áramlásoknak lehet nevezni, csoportosítottam. (Ezeket epigén karsztnak hívják.) A lokális áramlások alapján négy vagy öt epigén karsztípust különítettem el. Ezen eredményeket bemutató munka is megjelent már.

A Bakonyra vonatkozóan modellalkotással is foglalkoztam. A geomorfológiai modelletem Péntek Kálmán és Szunyogh Gábor matematikai vagy fizikai-matematikai modellel írták le. Ennek viszont, úgy érzem, kicsi a fogadókészsége mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban.

Milyen különbségeket lát a nemzetközi és a magyar karsztkutatás között?

Úgy érzem, hogy a nemzetközi szinten óriási mértékű és sokszínű kutatás van, mondhatni kutatásdömping észlelhető. Sajnos Magyarországon a karsztkutatások nagyon leegyszerűsödtek és nem túl számottevőek. Az, ami korábban tapasztalható volt, nevezetesen a hatvanas-hetvenes években, amikor számos hazai kutató tevékenykedett (Láng, Jakucs, Zámbo), ma már nem jellemző. Sajnos kevesen foglalkoznak karsztkutatással. Az általam szervezett karsztfejlődés-konferenciákon is korábban nagyon sokan voltak, a létszám az utóbbi években jelentősen csökkent. Tulajdonképpen, ha intézményenként nézzük, akkor Pécsen nincs karsztkutatás, Szegeden volt, mostanra visszazorult. Debrecenben soha nem volt, Miskolcon viszont foglalkoznak hidrológiával. Sokágú kutatás még viszonylag az ELTE-n van a Budai-hegység miatt. Itt világélvonalban vannak a hipogén karszttal foglalkozó vizsgálatok.

Úgy érzi, hogy a hazai karsztkutatás lendülete alábbhagyott?

Sajnos a végzős hallgatók szakdolgozataiban vagy a doktori kutatásokban nem nagyon vannak karsztos kutatások. Be kell látni, Magyarországon a karsztok kisméretűek, és tulajdonképpen már tudunk róluk szinte mindent. Az újabb kutatások már olyan komoly vizsgálatokat igényelnének, amelyeket – leginkább anyagi okok miatt – nem biztos, hogy meg tudnak csinálni.

Sokáig a bauxit- és a vízkutatás még vitte magával a karsztkutatást, de ez is abbamaradt. Úgy érzem – lehet ez sokaknak nem fog tetszeni, de el kell mondanom –, hogy a magyar karsztkutatás nem olyan már, mint amilyen a korábbi évtizedekben volt. A Földrajzi Közlemények folyóiratban

kb. tíz éve csak nekem jelent meg karsztos témájú publikációm. Csaknem ez a helyzet a geomorfológiában is. Viszont az pozitív dolog, hogy sikerült a Springer Kiadónál megjelentetni Magyarország karsztjait (Veress & Leél-Őssy, 2022). Ez egy vastkos, nagyméretű kötet. Ennek megírásában több mint 50 kutató vett részt. Persze ehhez a munkához nem csak a karsztkutatók járultak hozzá, hiszen a kötet egy teljes spektrumot nyújt a karsztokról, a földtantól a paleokarszton át egészen az élővilágig. Magyarországon, amit jelenleg tudunk a karsztokról, az ebben a könyvben benne van.

Mit tart a magyar karszt kutatás legnagyobb erényének és kihívásának?

Kihívásnak azt tartom, hogy más területekkel ellentétben Magyarországon csak a kisebb formáknak a vizsgálata lehetséges, és ezek is csak viszonylag kevés helyen fordulnak elő. Illetve, hogy újabb megközelítések lennének szükségesek (pl. újfajta térinformatikai vizsgálat vagy numerikus modell létrehozása). Erénynek talán azt tartom, hogy a Jakucs-féle karszt tipizálás és a Zámbo-féle nagyon részletes aggteleki vizsgálatok nemzetközileg is jegyzettek.

Mit ajánlana a fiatal geomorfológus/karsztkutató nemzedékek figyelmébe?

A számítógép nagyon jó dolog, de én úgy gondolom, a terepi munkát nem szabad hanyagolni és a számítógép sem helyettesíti. Terepi munkával lehet csak adatokhoz jutni, a számítógép ezeket segíti feldolgozni vagy szimulálni, illetve értelmezni lehet vele a problémák hátterét.

KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközileg elismert karsztkutató, Veress Márton professzor a földrajz iránt elkötelezett több mint öt évtizedes múltra visszatekintő kutatói, illetve tudományszervezői tevékenységgel rendelkezik. Kiemelkedő kutatómunkájának elismerését tudományos testületi tagságok, díjak, illetve kitüntetések bizonyítják. Veress Márton, amikor csak teheti, megragadja az alkalmat, hogy megemlékezzen professzoráról és mentoráról, a nemzetközileg elismert kutatóról Jakucs Lászlóról, aki 1952-ben fedezte fel az aggteleki Béke-barlangot.

Szerinte a fiatalokat a kaland, a barlangászat ragadja meg elsősorban, Veress professzor is így indult el pályáján, melyet végigkísért az örökös felefedezési vágy, a tudása bővítése, a kutatásban való kibontakozás. Veress Márton az általános iskolai tanítástól az akadémiai doktori fokozatig jutott rendkívül értékes munkáival. Annak ellenére, hogy Jakucs professzor úr volt a karsztos mestere, mégis a siófoki általános iskola jelölte ki az útját. Az ott végzett munkája már élete korai szakaszában megalapozta a későbbi kiemelkedő kutatási tevékenységét.

Rendkívüli elismerés, hogy a National Geographic a tanulmányai elolvasását követően döntött a madagaszkári Tsingy de Bemaraha Nemzeti Park részletes bemutatásáról, amely feladatban Veress Márton konzultásként vett részt. Továbbá jakutföldi kutatásai és tanulmányai is nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a Léna pilléreit az UNESCO a Világörökség részének nyilvánította.

Veress Márton professzor úr egy grafomán típusú ember, aki erős késztetést érez, hogy gondolatait folyamatosan írásban fogalmazza meg. Mindezt az is bizonyítja, hogy kétszáznál is több szaktanulmány és több tankönyv írója, magyar és nemzetközi szakkönyvek szerzője, tudományos

eredményeit ezidáig 286 tudományos közleményben jelentette meg. Pályája során kiemelt figyelmet kapott a fiatalok oktatása, az utánpótlás-nevelés, amelyben az együttműködést előtérbe helyező és jövőbe mutató szemléletmódjával sokak tudományos karrierjét indította el a sikerekhez vezető úton. Fantasztikus szakmai értékű a magyar karsztkutatásban folytatott gazdag életműve, amely sokak számára ad útmutatást.

IRODALOMJEGYZÉK

- Baranyai, G., & Lampért, K. (2007). Riport Enyedi Györggyel. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–24.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2006). Beszélgetés Jakucs Lászlóval. *Modern Geográfia*, 1(1), 1–35.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2007). Beszélgetés Pécsi Mártonnal 2001 februárjában, otthonában, Törtelen. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–22.
- Enyedi, F., Alpek, B. L., & Tésits, R. (2022). A Bükk-hegységtől a nemzetközi karsztkutatásig. Beszélgetés Keveiné Bárány Ilonával [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(3), 1–12. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.03.01>
- Gálosi-Kovács, B., & Orsós, Gy. (2022). A karsztoktól a környezetgazdálkodásig. Beszélgetés Fodor Istvánnal [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(1), 47–55. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.01.03>
- Gera, A. (2023). Egy regionalista – földrajzos gyökerekkel. Beszélgetés Nemes-Nagy Józseffel. [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(2), 85–96. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.02.05>
- Herczeg, A., Moró, D. R., & Tésits, R. (2021). A füstölgő meddőhányóktól a globális közlekedésig. Beszélgetés Erdősi Ferencsel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 16(4), 69–83. <https://doi.org/10.15170/MG.2021.16.04.04>
- Izsák, É., & Tésits, R. (2023). „Mindig azt csináltam, ami érdekelt.” Beszélgetés Gábris Gyula professzorral [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(3), 77–85. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.05>
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007a). Beszélgetés Marosi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajztudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–27.
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007b). Beszélgetés Somogyi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajztudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–20.
- Lóczy, D., & Veress, M. (2005). *Geomorfológia I.* Dialóg Campus Kiadó.
- Rác, Sz., & Reményi, P. (2022). „Generációk munkájára támaszkodva kutatunk” Beszélgetés Hajdú Zoltánnal 70. születésnapja alkalmából [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 9–20. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.02>
- Szalai, Á. (2022). „Hallatni kell mindenütt a hangunkat!” Beszélgetés Mészáros Rezsővel. [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 1–8. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.01>
- Szebényi, A., & Szabó, A. (2008). Interjú dr. Kőszegfalvi György Professzor Úrral. *Modern Geográfia*, 3(2), 210–223.

- Veress, M. (2000). *Covered karst evolution of the northern Bakony mountains, W-Hungary. Resultationes Investigationum Rerum Naturalium Montium Bakony XXIII*. Bakonyi Természettudományi Múzeum.
- Veress, M. (2004). *A karszt*. BDF Természetföldrajzi Tanszék.
- Veress, M. (2009). Rinnenkarren. In A. Gines, M. Knez, T. Slabe, & W. Dreybrodt (Eds.), *Karst Rock Features, Karren Sculpturing Zalozba ZRC. Carsologica*, 9 (pp. 151–159). Institut za raziskovanje krasa ZRC SAZU.
- Veress, M. (2010). *Karst Environments – Karren Formation in High Mountains*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-3550-9>
- Veress, M. (2011). *Általános természeti földrajz*. NYME TTK Természetföldrajzi Tanszék.
- Veress, M., Zentai, Z., Péntek, K., Mitre, Z., Deák, Gy., & Samu, Sz. (2013). Flow dynamics and shape of rinnenkarren systems. *Geomorphology*, 198, 115–127. <https://doi.org/10.1016/j.geomorph.2013.05.019>
- Veress, M. (2016). *Covered Karst*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-7518-2>
- Veress, M. (2017). Solution DOLINE development on GLACIOKARST in alpine and Dinaric areas. *Earth-Science Reviews*, 173, 31-48. <https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2017.08.006>
- Veress, M., Telbisz, T., Tóth, G., Lóczy, D., Ruban, D. A., & Gutak, J. M. (2019). *Glaciokarsts*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-97292-3>
- Veress, M. (2019). The KARREN and KARREN formation of bare slopes. *Earth-Science Reviews* 188, 272–290. <https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2018.11.006>
- Veress, M. (2020). Karst Types and Their Karstification. *Journal of Earth Science*, 31(3), 621–634. <https://doi.org/10.1007/s12583-020-1306-x>
- Veress, M., & Leél-Össy, Sz. (Eds.). (2022). *Cave and Karst Systems of Hungary*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-92960-2>

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licen-
ce-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Bodó, András¹ – Alpek, B. Levente²

A környezettudatos gondolkodás és magatartás vizsgálata a Pécsi járásban

The Examination of the Environmentally Conscious Thinking and Behavior in the District of Pécs

ABSZTRAKT

A környezettudatos gondolkodás, a társadalom attitűdje, magatartása és annak ismerete nagy jelentőséggel bír a fenntartható társadalmi-gazdasági folyamatok megvalósíthatósága szempontjából. A jelen kutatás átfogó célja, hogy megvizsgálja a Pécsi járás lakossága környezettudatosságának különböző aspektusait. A primer vizsgálat alapját egy kérdőíves felmérés képezte. A fentiekén túl a vizsgálat épít a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisaira is. A vizsgálat rámutatott, hogy a közlekedés dimenziójába a vizsgálatban résztvevő személyekre inkább jellemző a személygépjármű használata, a vásárlási szokásokat tekintve a környezettudatos attitűd, továbbá a szelektív hulladékgyűjtésre való hajlandóság. A jelen vizsgálat eredményei hozzájárulnak egy mikrotérség lakosságának környezettudatos magatartásának feltárásához, így hasznosak mindazoknak, akik a környezettudatosság fejlesztésében, annak támogatásában érdekeltek.

Kulcsszavak: környezettudatosság, fenntarthatóság, Pécsi járás, környezettudatos attitűd

ABSTRACT

Environmentally conscious thinking and the knowledge and attitude of society towards sustainability have a big impact on the practicability of the sustainability of socio-economic processes. The overarching goal of the present research is to analyze the environmental awareness of the Pécs District. The foundation of the primer research was a questionnaire survey. The present study, moreover, is founded on the databases of the Hungarian Central Statistical Office. According to the survey, in the dimension of transport, the car is the most popular vehicle to use; in terms of shopping, people have an environmentally conscious attitude; and on average, the subjects reported they were likely to take part in selective waste collection. The results of the present survey contribute to the exploration of the environmentally conscious behavior of the population of a micro-region, therefore are useful for all those who are interested in or support developing environmental consciousness.

Keywords: environmental awareness, sustainability, district of Pécs, environmental attitude

¹ GIS specialist, HM Zrínyi Nonprofit Kft., 1024 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 7–9., andreasvonbodo28@gmail.com

² Assistant professor, University of Pécs, Institute of Geography and Earth Sciences, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6., alpeklevente@gmail.com

BEVEZETÉS

Napjainkban fontos és aktuális kérdés, a Föld erőforrásainak fenntartható használata, amely témakör szorosan kapcsolódik a jelen vizsgálatban feltárt környezettudatos magatartás jelenlegi helyzetéhez, a lakosság ezzel kapcsolatos attitűdjéhez és az annak kialakításában fontos szerepet játszó oktatás témaköréhez. A Föld fenntartható jövője szempontjából meghatározó, hogy a környezettudatosság gondolata és a környezettudatos magatartás milyen mértékben jelenik meg a társadalomban.

A téma relevanciáját számos hazai és európai uniós stratégiai dokumentum hangsúlyozza. Az Európa 2020 stratégia rámutat, hogy a környezetbarátabb és erőforráshatékonyabb fenntartható fejlődés fontos irány az Európai Unió és tagországai számára, egyúttal a fenntartható növekedés a stratégia által kijelölt három prioritás egyike (Európai Bizottság, 2010). Hazánkban többek között a Nemzeti Fejlesztés 2020 programban kap kitüntetett figyelmet a környezetvédelem és a környezettudatosság. A célok között megjelenik a víz, a földterület és a biodiverzitás védelme, továbbá kulcsfontosságú elemként van jelen a környezetstratégiai paradigmaváltás szükségessége a jelenlegi környezeti állapot javítása érdekében (Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal, 2012). Továbbá az 5/2020. (I.31.) Korm. rendeletben szintén hangsúlyt kap a földrajzoktatás keretén belül a környezettudatosság és fenntarthatóság megismertetése a diákok minél szélesebb körével. A fenntartható fejlődés számos a jelen tanulmányhoz is kapcsolódó kérdése kiemelt figyelmet kap a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia 2012–2024-ben is (Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, 2013). A fentiekkel összefüggésben a jelen kutatás hangsúlyt helyez a környezettudatos gondolkodás több elemének vizsgálatára és a velük kapcsolatos lakossági vélemények és aktivitás felmérésére.

A környezettudatossággal kapcsolatos fontos fogalom a környezeti attitűd. Számos meghatározása fellelhető a szakirodalomban, az egyik Schultz, Shiver, Tabacino és Khazian (2004) nevéhez fűződő értelmezés, amely alapján a szerzők azt a környezethez köthető hiedelmek, érzelmek és viselkedéses szándékok összességének tartják (Schultz, Shiver, Tabacino & Khazian, idézi Medvés, 2012), míg Mayer és Frantz szerint a környezettudatos viselkedés kialakulásának egyik meghatározó előfeltétele a természeti környezethez való tartozás megtapasztalása (Mayer & Frantz, 2004). Továbbá Mol (2000) szerint a környezettudatosság az ökológiai modernizáció egy korszakának tekinthető. Globálisan nézve fosszilis energialánc biztosítja a világ energiatermelésének felét (Patocskai, 2011).

A kutatás célja, hogy megvizsgálja a Pécsi járás lakosságának környezettudatosságát. A vizsgálat fókuszba kiterjed a környezettudatos gondolkodás egyes településföldrajzi dimenzióinak vizsgálatára, illetve a lakosság környezeti attitűdjének feltárására, amelyet az információforrások, az oktatás, továbbá a közlekedés, vásárlás és hulladékkezelés területének feltárásán keresztül valósít meg. A vizsgálat jelentőségét adja, hogy egy a COVID-19 világjárvány előtti helyzetképet tár fel, amely lehetőséget biztosít összehasonlító vizsgálatok elvégzésére is.

MÓDSZEREK

A kutatás során primer és szekunder források egyaránt felhasználásra kerültek. A szekunder források között megtalálhatóak a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisai és kiadványai, több, a kutatási téma szempontjából releváns magyar és idegen nyelvű szakirodalom, illetve internetes forrás. A primer vizsgálat során 2019. január és március között, közel három hónapon keresztül történő komplex kérdőíves felmérés zajlott, amelynek területi keretét a Pécsi járás települései, célcsoportját a járás lakosai képezték (1. táblázat).

A kérdőív kérdései a demográfiai paraméterek mellett kitértek a környezettudatosság több aspektusára, a környezeti gondolkodás és magatartás egyes dimenzióira is. A kérdések egy része arra vonatkozott, hogy milyen forrásokból tájékozódnak a lakosok a saját településük környezeti állapotáról, valamint hogy fogyasztásuk során a környezettudatosság bizonyos aspektusai milyen mértékben jelennek meg. A kérdőív hangsúlyt fektetett a környezettudatosság magasabb szintjének elérését gátló tényezőkre, emellett kitért egy kimondottan a környezettudatosság köré felépített tantárgy megvalósításával kapcsolatos vélekedésekre. A közlekedés dimenziójában az eszközhasználat kapott hangsúlyt, továbbá a kérdőív kitért a szelektív hulladékgyűjtési hajlandóság vizsgálatára és annak lehetőségeire is.

1. táblázat: A minta megoszlása nemek, a települések jogállása, korcsoportok és legmagasabb iskolai végzettség szerint (2019)

Table 1. Distribution of the sample by sex, the legal status of the settlements, age groups, and highest level of education (2019)

Mutató		Gyakoriság	Relatív gyakoriság
Nem	Férfi	43	38%
	Nő	71	62%
Lakhely	Megyei jogú város (Pécs)	49	43%
	Város	17	15%
	Község	48	42%
Korcsoportok	18-24	6	5%
	25-49	64	56%
	50-64	34	30%
	65-80	10	9%
Iskolai végzettség	Alapfok	12	11%
	Középfok	54	47%
	Felsőfok	45	39%
	Nem válaszolt	3	3%
Mintaelemszám összesen		114	100%

Adatok forrása: saját felmérés (2019)

Az adatok elemzése és feldolgozása Microsoft Excel 2019 és SPSS 23.0 programmal történt. Az elemzése során varianciaelemzést és keresztábra elemzést végeztünk, a kapcsolatok szignifikáns jellegét 5%-os szignifikancia szint figyelembevétele mellett teszteltük.

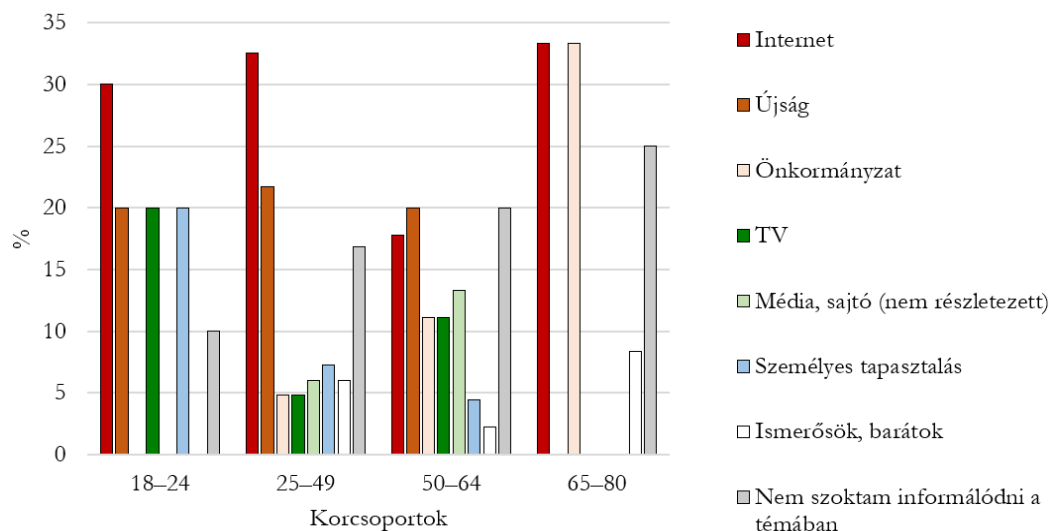
EREDMÉNYEK

Információforrások

Napjainkban számos olyan platform áll rendelkezésre, amelyek segítségével tájékozódhatunk a környezettudatossággal, fenntarthatósággal és a környezet állapotával kapcsolatban, ugyanakkor a környezettudatosság témaköre a megkérdezett lakosok mintegy harmada szerint inkább nem (27%), vagy egyáltalán nem (6%) kap kellő figyelmet a különböző információs felületeken. Bár a különböző korcsoportok tekintetében a fiataloktól az idősebbek felé haladva eltolódás figyelhető meg, az alacsonyabb értékelektől a magasabbak irányába, azonban a 65–80 éveseket leszámítva valamennyi esetben megfigyelhető, hogy az a vélemény, hogy a téma a médiában egyáltalán vagy inkább nem megfelelő mértékben jelenik meg (korcsoportonként sorban a 18–24 éveseknél 83%, a 25–49 éveseknél 33%, az 50–64 éveseknél 32%, a 65–80 éveseknél 10%) meghaladja az inkább, vagy megfelelő mértékben jelenik meg választ adók részarányát (a fenti sorrendben 18–24 éveseknél 0%, a 25–49 éveseknél 17%, az 50–64 éveseknél 21%, a 65–80 éveseknél 30%).

1. ábra: A korcsoportok és a települési környezetről való tájékozódás forrásainak összefüggései, az egyes források használatának részaránya korcsoportonkénti bontásban

Figure 1. The connections between age groups and the sources of information about the settlement environment, the proportion of the usage of single sources by age groups

Adatok forrása: saját felmérés (2019)

A különböző médiumok tekintetében a Pécsi járásban élő, a felmérésben részt vevő lakosok legtöbbször az internetet jelölte meg, mint a települése környezeti helyzetéről, problémáiról és megoldásairól

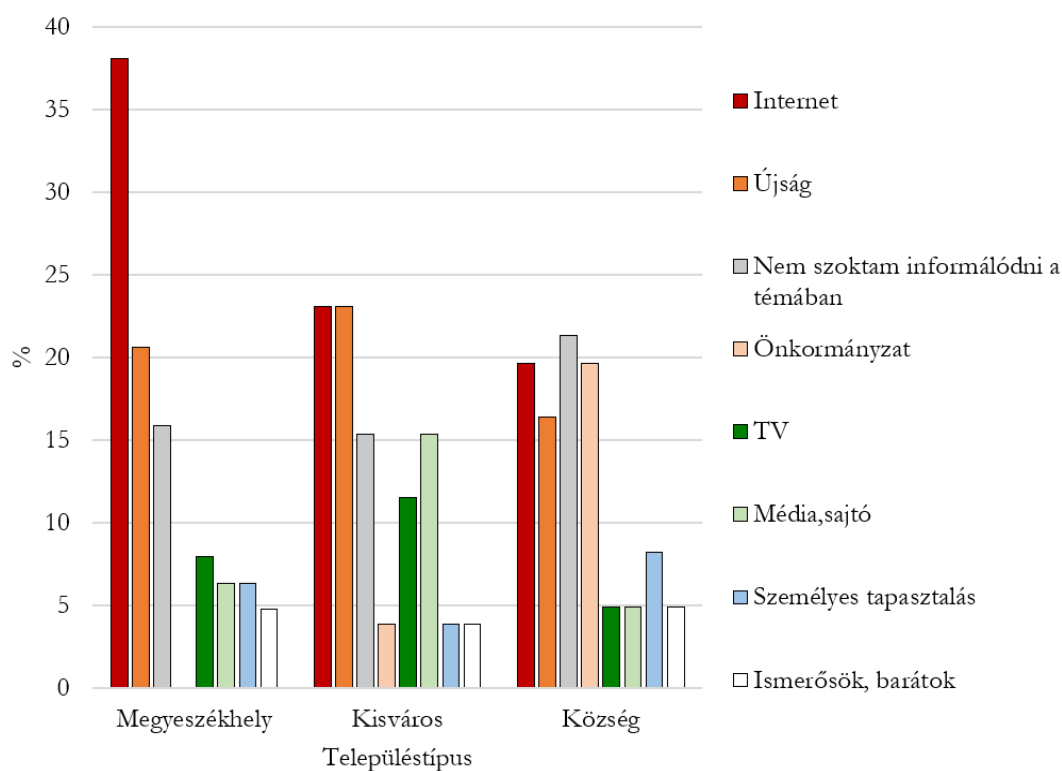

történő információszerzés egyik forrását. Az internet szinte valamennyi korcsoportban domináns volt, kivételt az 50–64 évesek jelentettek, akiknél az újság került az első helyre (1. ábra).

Településtípusok felől megközelítve a kérdést láthatóan némi eltérés rajzolódik ki. A pécsi lakosok esetében az internet meghatározóbb, mint az egyéb településtípusoknál, azonban ez a tájékoztatósi forma a többi dimenzióban is relatíve magas részarányt ért el. Emellett a nyomtatott sajtó is számottevő (a városokban második, a községekben harmadik legnépszerűbb forrás) szerepet töltött be. Különösen szembeűnő a községekben az önkormányzati tájékoztatás jelentősége, amely platform itt magasabb, míg az egyéb településtípusok esetében lényegesen kisebb részarányt ért el. Ezeknek a településeknek a lakói inkább támaszkodnak az önkormányzat információszolgáltatásaira, mint a városokban élők (2. ábra).

2. ábra: A településtípus és a települési környezetről való tájékozódás forrásainak összefüggései, az egyes források használatának részaránya csoportonkénti bontásban

Figure 2. The connections between the settlement type and the sources of information about the settlement environment the proportion of the usage of single sources by age groups

Adatok forrása: saját felmérés (2019)

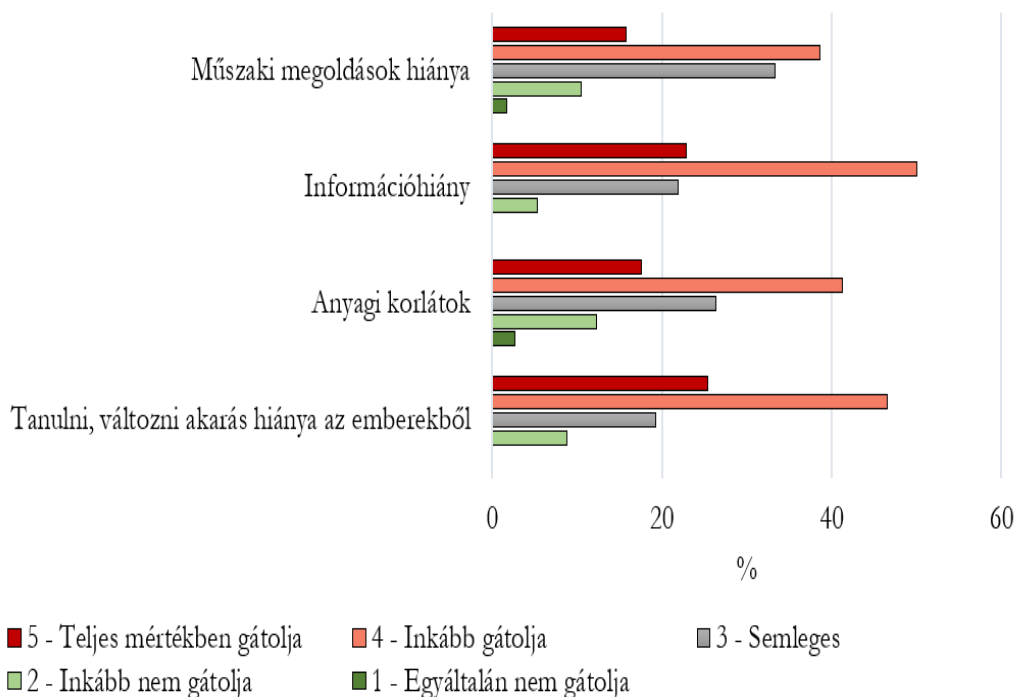
Az egyes tényezők szerepe a környezettudatosság magasabb fokának elérésében

A környezetvédelem és a környezettudatos gondolkodás magasabb szintjének megvalósulását számos tényező befolyásolhatja (3. ábra). A kutatásban résztvevők véleménye szerint az információhiány, illetve a tanulni, változni akarás hiánya gátolja annak növelését. A fenti két tényező egymással

szoros kölcsönhatásban állhat, hiszen a környezettudatos gondolkodás és attitűdök fejlesztése hozzájárulhat az információhiány csökkentéséhez, illetve olyan kompetenciák kialakításához is, amelyek lehetővé teszik a megfelelő források feltárását és a tapasztalatok gyakorlatba ültetését többek között azáltal, hogy felhívják a figyelmet az egyén és a közösségek lehetőségeire környezetük fenntartható hasznosításának elősegítésében.

3. ábra: A környezetvédelem és a környezettudatos gondolkodás magasabb szintjének az elérését gátló tényezők (1–5-ig terjedő skálán mérve, ahol 1, egyáltalán nem gátolja, 5, teljes mértékben gátolja)

Figure 3. The hindering factors of the achievement of a higher level of environmental protection and environmentally conscious thinking (on a scale of 1 to 5, where 1 is not hindering at all, 5 is completely hindering)

Adatok forrása: saját felmérés (2019)

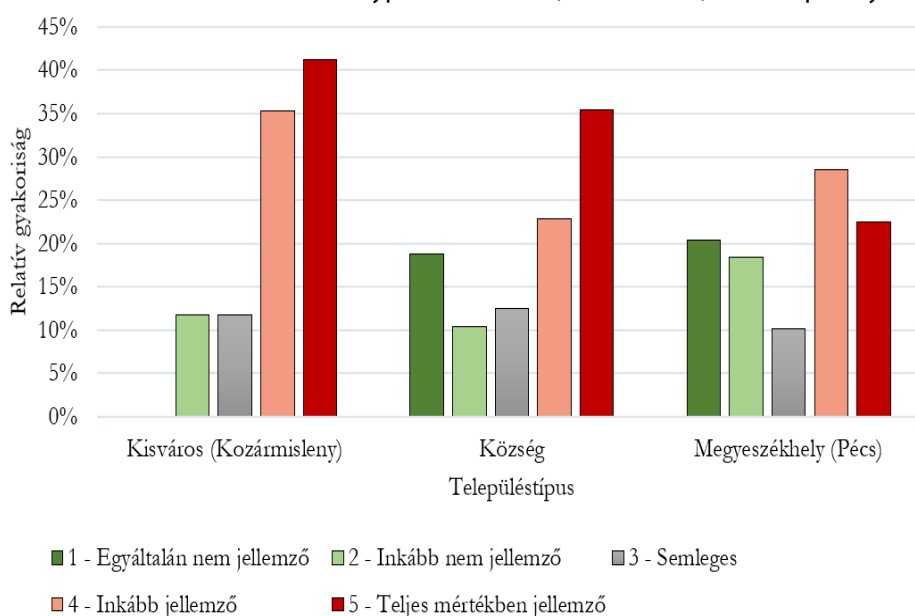
A környezettudatosság szempontjából az erre irányuló információk megszerzésének egyik alapvető forrása az oktatás, amely egyúttal a motiváció kialakításához is jelentős mértékben hozzájárulhat. Maga az iskola épülete is értéket közvetítő térnek tekinthető, egyebek mellett ezért is bír kiemelt jelentőséggel a téma tekintetében, hogy olyan technológiai megoldásokat alkalmazzanak az oktatási intézmények, amelyek magukban hordozzák a fenntarthatóságot és a környezettudatosságot (Lippai & Réti, 2011). Mindemellett a fenntarthatóság és környezettudatosság irányába való elmozdulás segítése érdekében a Magyar Környezettudatos Építés Egyesület környezettudatos megoldásaira és technológiai ismeretek terjesztésére tett lépései is kiemelhetők (Darányi & Gálosi-Kovács, 2011). Továbbá a környezettudatosságot illetően a mélyebb ismeretek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy felelősségteljesebben álljunk a környezetünkhöz. A kutatás eredményeként kiemelendő, hogy a megkérdezett lakosság 83%-a támogatná egy kimondottan a környezettudatos gondolkodás köré felépített tantárgy bevezetését az általános és középiskolákban.

Közlekedés

A közlekedési szektor meghatározó jelentőséggel bír az Európai Unió üvegházhatásúgáz-kibocsátása tekintetében is, annak mintegy hozzávetőlegesen negyedét tette ki 2021-ben (European Environmental Agency, 2022). A környezettudatosság szempontjából többek között ezért is fontos kérdés a közlekedés szerepe, illetve a közlekedési eszköz használattal kapcsolatos lakossági attitűd. Összességében a megkérdezettek inkább jellemző a tömegközlekedési eszköz használata, mint annak hiánya. A kitöltők mintegy 46%-a nyilatkozott úgy, hogy inkább vagy teljes mértékben jellemző rá a tömegközlekedés igénybevétele, míg semleges álláspontot a kitöltők 16%-a fogalmazott meg. Ugyanakkor a kérdésben településtípus szerint különbségeket tapasztalhatunk, amely összefüggésben állhat többek között a községi/városi térhasználat különbözőségeivel és az elérhető lehetőségekkel is (azaz községben a kisebb távolságok miatt adott esetben nem is indokolt közlekedési eszköz igénybevétele, illetve a tömegközlekedésnek csak egy része érhető el). A megyeszékhelyen élő kitöltők 53%-ára teljes mértékben vagy inkább jellemző, hogy tömegközlekedési eszközöket használnak, amellyel gyakorlatilag megegyezik a kisvárosi kitöltőkre jellemző részarány is. Az értéktől a községek térnek el, itt 35,4%-os részarányt mértünk. A kérdés másik aspektusát a személygépjármű-használat gyakorisága adja (4. ábra). Az inkább, vagy teljes mértékben ezen közlekedési eszközt igénybe vevők részaránya mindegyik településtípusnál meghaladta az 50%-ot, a legkisebbnek Pécsen adódott (51%), majd a községekben (58,3%), végül Kozármislenyben (76,5%). A Pécs körüli településeken élők többek között az ingázás miatt használhatnak gyakrabban személygépjárművet, mint a pécsi lakosok, akik más eszközökkel könnyebben tudják megoldani a mindennapi közlekedést.

4. ábra: A településtípus és a személygépjármű-használat összefüggései
(1–5-ig, ahol 1=egyáltalán nem, 5= teljes mértékben jellemző)

Figure 4. Correlation between settlement type and car use (1 is not at all, 5 is completely characteristic)

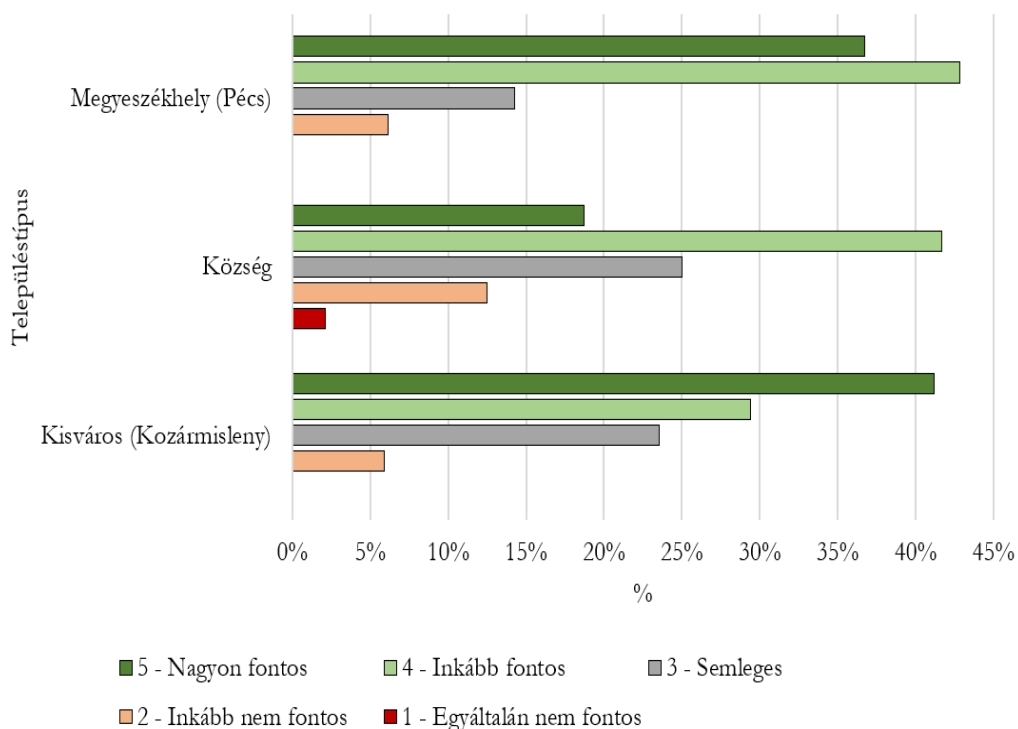
Adatok forrása: saját felmérés (2019)

Vásárlási szokások és környezettudatosság

Vásárlásaink során rengeteg olyan termék kerül a bevásárlókosarainkba, amelyek különféle nem lebomló vagy korlátozottan lebomló csomagolással rendelkeznek. Ezek az anyagok számos esetben a felbontás után a szemetesben végzik, ezzel növelve a hulladékmennyiséget. A környezetterhelés csökkentésének egyik módja a csomagolásmentes termékek vásárlása. A Pécsi járásban élő, a kutatásban résztvevők 20%-ára teljes mértékben vagy inkább jellemző, hogy csomagolásmentes termékeket vásárolnak. Amennyiben a csomagolásmentes üzletek száma növekedne a térségben, ez vélhetően hozzájárulhatna a környezettudatosság magasabb szintjének eléréséhez. Ugyanakkor a csomagolóanyag felhasználás csökkentése mellett egy alternatív megoldás lehet az újrahasznosítható csomagolások széleskörűbb elterjedése. Ez a vizsgált mintában találkozik a fogyasztói preferenciákkal is, hiszen a válaszadók 70%-ának nagyon vagy inkább fontos az, hogy a megvásárolt termék csomagolása újrahasznosítható legyen. A csomagolás újrahasznosíthatósága szempontjából a különböző településtípusok lakóinak válaszai eltértek egymástól, a megoldást inkább vagy teljes mértékben fontosnak tartók a legmagasabb részarányt Pécsen érték el (79,6%), majd Kozármislenyben (70,6%), végül a községekben (60,4%), de az érintett vélemény mindegyik településtípusnál meghaladta az 50%-ot (5. ábra).

5. ábra: A termékcsomagolás újrahasznosításának fontossága a településtípus függvényében (1–5-ig terjedő skálán mérve, ahol 1, egyáltalán nem fontos, 5, nagyon fontos)

Figure 5. The importance of product packaging's recycling depending on the type of settlement (on a scale of 1-5, where 1 is not important at all, 5 is very important)

Adatok forrása: saját felmérés (2019)

A fenti részarányok nemcsak a preferenciákban, de a gyakorlatban is megjelennek: a kitöltők 73,7%-a nyilatkozta azt, hogy egyáltalán nem vagy inkább nem jellemző rá, hogy egyszer használatos műanyag szatyrot vásárol a napi bevásárlás folyamán. A településtípusok tekintetében itt is igaz, hogy mindegyik körben meghaladta az 50%-ot az ilyen választ adók részaránya (a községeknél a pontos érték 66,7, Pécsen 77,6, Kozármislenyben 82,4%).

A „fair trade”, magyarul méltányos kereskedelem olyan kereskedelmi védjegy, amelyben a részt vevő felek minden esetben egyedi árat alakítanak ki, ami tekintettel van a mindenkori szociális, gazdasági és ökológiai körülményekre (Fairtrade International, 2019).³ Ennek a kereskedelmi formában az ismertsége ugyanakkor a vizsgált személyek körében még mérsékelt, mindössze a megkérdezettek 28,1%-a tudta, hogy mit takar ez a fogalom. Ez összecseng azzal a megállapítással, hogy Magyarországon alacsonynak mondható a méltányos kereskedelem társadalmi ismertsége.⁴

Hulladékgyűjtés- és kezelés

A háztartásokban megtermelt hulladék szelektív gyűjtése és megfelelő kezelése segíti környezetünk védelmét és az emberi tevékenységből eredő környezetterhelés csökkentéséhez is jelentős mértékben hozzájárulhat. A környezettudatosság szempontjából előremutató eredménynek értékelhető, hogy a megkérdezett lakosok 84,2%-a nyilatkozta azt, hogy jellemzően szelektíven gyűjti a hulladékot. A Pécsi járásban élő válaszadók legnagyobb arányban a veszélyes hulladékot, a papírt és a műanyagot gyűjtik inkább, vagy mindig szelektíven (6. ábra).

A veszélyes hulladék esetében különösen fontos a megfelelő gyűjtés és kezelés, tekintettel ezen anyagoknak a természetre gyakorolt hatásaira. A műanyag hulladék esetében a nagyarányú szelektív gyűjtésben közrejátszhat, hogy az élelmiszerek csomagolásában is megtalálható a műanyag, amely hulladék többek között ezen termékcsoportokon keresztül nagyobb arányban található meg a háztartásokban. Az egyéb hulladékkategóriákban kicsit árnyaltabb a kép, az egyáltalán nem vagy inkább nem szelektíven gyűjtők részarányai magasabbak, azonban jellemzően 40% alatt maradnak.

A konyhai, kerti hulladék szelektív gyűjtése a legkevésbé jellemző a megkérdezett lakosságra. 62,3% jelölte azt, hogy inkább vagy mindig szelektíven gyűjti, szemben a nem vagy inkább nem szelektíven gyűjtők 37,7%-os részarányával. Ennek legfőbb oka a komposztálás lehetőségének hiánya lehet, hiszen a komposztálás megvalósítása kertet, erre alkalmas térrészt igényel. A kerttel rendelkezők 73,8%-a rendszeresen külön gyűjti a konyhai, kerti hulladékot, ellenben azokkal, akik nem rendelkeznek ilyen területtel (náluk a részarány 64,7%). Tehát egy belvárosi vagy lakótelepi környezetben élő kisebb valószínűséggel tudja komposztálni a háztartásában összegyűlt zöld hulladékot. A számokat nézve azt láthatjuk, hogy a családi házban élők szignifikánsan nagyobb szelektív hulladékgyűjtési hajlandósággal bírnak a konyhai, kerti hulladék esetében.⁵

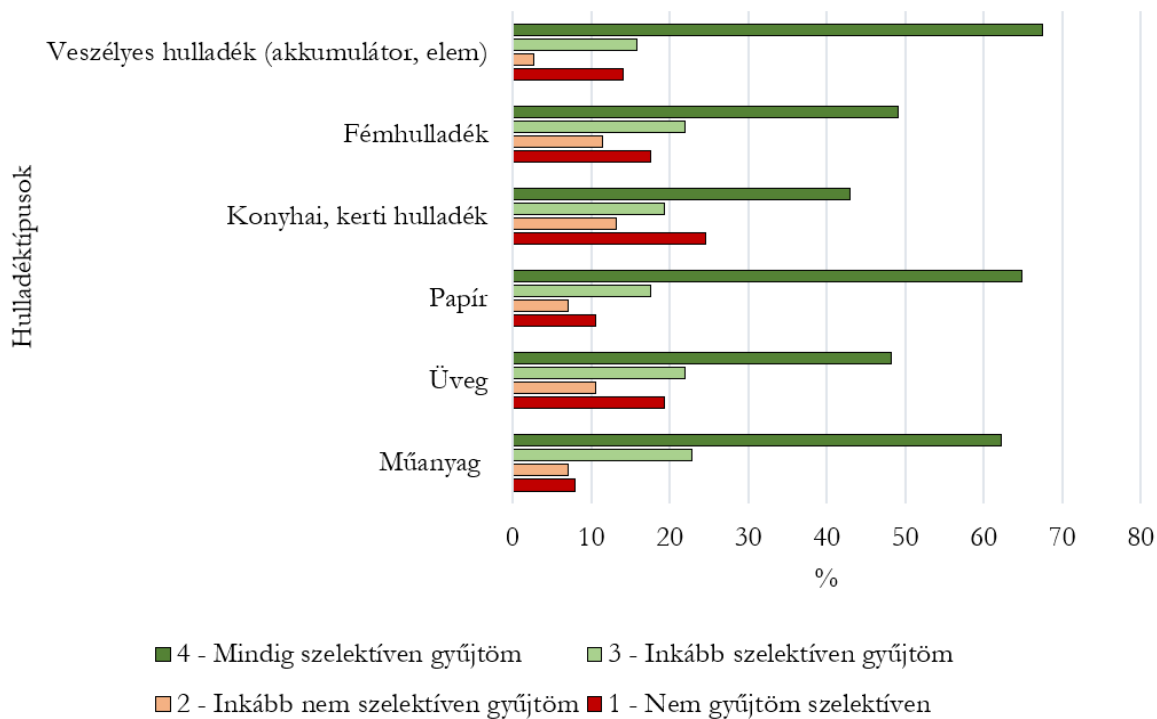
³ <https://www.fairtrade.net/about-fairtrade/what-is-fairtrade.html> (2019.04.23.)

⁴ <https://tudatosvasarlo.hu/cikk/korkep-hazai-fair-trade-piacrol> (2019.03.22.)

⁵ Szignifikáns összefüggés figyelhető meg Pearson-féle khi-négyzet próbával. Próbaérték 24,313; szabadsági fok 3; 0,000 szignifikancia szinten.

6. ábra: A szelektív hulladékgyűjtés gyakorisága a megkérdezettek körében hulladéktípusok szerint (1–4-ig terjedő skálán mérve, ahol 1, egyáltalán nem gyűjtöm szelektíven, 4, mindig szelektíven gyűjtöm)

Figure 6. Frequency of selective waste collection by type among the respondents (Measured on a scale of 1-4, where 1 - I don't collect at all selectively, 4 - I always collect selectively)

Adatok forrása: saját felmérés (2019)

Ez köszönhető annak, hogy a családi házzal rendelkezők, akiknek sok esetben kertjük is van, az adott feltételrendszer miatt könnyebben meg tudják oldani a zöldhulladék szelektív gyűjtését. Ugyanakkor a hulladékgazdálkodás hatékonyságának növelése tekintetében fontos szempont, hogy a településről származó szerves hulladék nagyobb része kerüljön komposztálásra, amennyiben ez nem lehetséges energiatermelés céljából történő elégetésre. A deponálás csak abban az esetben releváns megoldás, ha a fenti két alternatíva egyike sem megvalósítható (Baranyai, 2008).

Továbbá a kutatásban résztvevők 44,7%-a szerint nincs elég szelektív gyűjtőhely a lakóhelye közelében. Ezt azért fontos kiemelni, mivel ezen emberek több mint 76%-a szelektíven gyűjti a hulladékot, azaz rosszabb feltételrendszer mellett is próbálnak tenni a környezet megóvásáért.

KÖVETKEZTETÉSEK

A környezettudatossággal kapcsolatban a felmérés alapján megállapításra került, hogy a megkérdezett lakosság jellemzően inkább környezettudatos attitűdöt mutat. A kutatásban résztvevők a saját településük környezeti állapotáról leginkább az internetről informálódnak, illetve a környezettudatosság magasabb szintjének az elérést gátló tényezők közül a megkérdezettek elsők közt az információhiányt és a tanulni és változni akarás hiányát emelték ki.

A megkérdezett lakosok erősen támogatják egy olyan tantárgy bevezetését a közoktatásban, amely kimondottan a környezettudatos gondolkodás és életmód lehetőségei köré épülne fel. Ebben a tekintetben további, csoportorientált kutatások szükségesek, mélyrehatóbb vizsgálatokkal, amelyek felfedhetik az igényekhez illeszkedő lehetőségeket.

A közlekedési eszközhasználatot nézve összességében a megkérdezettek inkább jellemző a tömegközlekedési eszköz használat, mint annak hiánya, a községekben kevésbé, mint a városokban. A személygépjármű-használat esetében az inkább vagy teljes mértékben ezen közlekedési eszközt igénybe vevők részaránya mindegyik településtípusnál meghaladta az 50%-ot, a legkisebbnek Pécsen adódott, majd a községekben, végül Kozármislenyben. A Pécs körüli településeken élők többek között az ingázás miatt használhatnak gyakrabban személygépjárművet, mint a pécsi lakosok.

A vásárlási szokásokat tekintve, figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a vásárlás dimenziójában inkább környezettudatos attitűdöt mutatnak a megkérdezettek. Továbbá fontosnak tartják, hogy az egyes termékek esetében a csomagolás újrahasznosítható legyen, illetve hogy ne használjanak egyszer használatos műanyag szatyrokat. A szelektív hulladékgyűjtés dimenziójában összességében megállapítható, hogy az erre irányuló hajlandóság a lakosok többségére jellemző.

IRODALOMJEGYZÉK

- Baranyai, G. (2018). A települési szilárd hulladékok ártalmatlanításának jogi környezete és annak értékelése. *Modern Geográfia*, 3(2), 33–45.
- Darányi, V., & Gálosi-Kovács, B. (2011). A környezettudatos településfejlesztés, mint az élhetőbb települési környezet megteremtésének eszköze. *Modern Geográfia*, 6(3) 44–72.
- Európai Bizottság (2010). *A Bizottság közleménye - Európa 2020: Az intelligens fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*.
- European Environment Agency. (2022). *Trends and projections in Europe 2022* (No. 10/2022)
- Fairtrade International. (2019). About Fairtrade. <https://www.fairtrade.net/about-fairtrade/what-is-fairtrade.html>
- Lippai, E., & Réti, M. (2011). Infrastruktúra és fenntarthatóság. *Új Pedagógiai Szemle*, 61(1–5), 268–282.
- Mayer, F. S., & Frantz, C. M. P. (2004). The connectedness to nature scale: A measure of individuals' feeling in community with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 24(4), 503–515.
- Medvés, D. (2012). *A környezettudatosság pszichológiai meghatározói. A társas értékorientáció, a környezeti attitűdök, az észlelt jelentőség és a szokások szerepe* [Doktori disszertáció, Debreceni Egyetem]. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/153601/Medves_Dora_Ertekezes-t.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Mol, A. P. J. (2000). The environmental movement in an era of ecological modernisation. *Geoforum*, 31(1), 45–56.

- Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal. (2012). *Nemzeti Fejlesztés 2020 Az Országos Fejlesztési Konceptió és az Országos Területfejlesztési Konceptió társadalmi egyeztetési változata*. Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal.
- Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács. (2013). *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia*. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács.
- Patocskai, M. (2011). A fenntartható fejlődés mérhetőségének egyik lehetősége a karbon-lábnyom. *Modern Geográfia*, 6(1), 19–40.
- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI.4.) Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 23(17), 290–446.
- Szilva, E. (2009). *Körkép a hazai fair trade piacról*. <https://tudatosvasarlo.hu/cikk/korkep-hazai-fair-trade-piacrol>

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licence-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Adolf, Márton¹

Nyitottság, elhivatottság, patriotizmus Beszélgetés Szilágyi Istvánnal

Openness, Commitment, Patriotism
Conversation with István Szilágyi

ABSZTRAKT

Jelen interjú Szilágyi István professzor úr életútját, pályájának fontosabb eseményeit mutatja be. Megjelennek benne többek között az iskolai, az egyetemi évek, továbbá mindazok, akik valamilyen módon formálták a tanár úr karrierjét. A félig strukturált interjúban szó esik a kutatói pályájáról, utazásairól és végül a fiatalabb geográfus generációnak szánt tanácsairól. Szilágyi István professzor a Pécsi Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi tanára, valamint a Pannon Egyetem Modern Filológiai- és Társadalomtudományi Karának egykori dékánja. A nemzetközi viszonyok elméletének, a geopolitikának, Latin-Amerika és a hispán világ politikai változásainak neves kutatója. Több száz magyar, angol, német, orosz, portugál és spanyol nyelvű tanulmány és könyvfejezet mellett tizenhét monográfia szerzője. Jelentős külföldi kapcsolatot épített ki Latin-Amerikában és Európában. Vendégprofesszorként megfordult többek között Valladolidban, Párizsban, Kolozsváron, Cádizban, Valenciában, La Lagunában és Dijonban. Mindezekon felül Portugáliában, Braziliában, Chilében, Oroszországban és Kubában is kutatott több alkalommal.

Kulcsszavak: geopolitika, Latin-Amerika, kivételes állam, kivételes helyzet, politológia

ABSTRACT

This interview presents Professor István Szilágyi's life and the major events in his career. It includes, among other things, the early school and university years, as well as all those by whom his career has been shaped. The semi-structured interview discusses his research activities, his travels and his advice for the younger generation of geographers. Professor István Szilágyi is a retired professor at the University of Pécs and the former Dean of the Faculty of Modern Philology and Social Sciences at Pannon University. He is a renowned researcher in the theory of international relations, geopolitics and political changes in Latin America and the Hispanic world. The Professor has not only published more than hundreds of papers and book chapters in Hungarian, English, German, Russian, Portuguese and Spanish, but also, he is the author of seventeen monographs. Throughout his career, he has developed significant foreign contacts in Latin America and Europe. As a guest professor, he has visited Valladolid, Paris, Cluj-Napoca, Cadiz, Valencia, La Laguna and Dijon, among others. He has also carried out research in Portugal, Brazil, Chile, Russia and Cuba.

Keywords: geopolitics, Latin America, exceptional state, political science

¹ Geographer, University of Pécs, Faculty of Sciences, H-7621 Pécs, Ifjúság u. 6. E-mail: marzika99@gmail.com, Tel: +36308429085

BEVEZETÉS

A Modern Geográfiában már megszokott módon időről időre készülnek interjúk a magyar földrajz nagy alakjaival. Eddig olyan neves kutatók életrajzait volt szerencsénk jobban megismerni, mint Jakucs László, Pécsi Márton, Somogyi Sándor, Marosi Sándor, Enyedi György, Kőszegfalvy György, Erdősi Ferenc, Fodor István, Keveiné Bárány Ilona, Mészáros Rezső, Hajdú Zoltán, Nemes-Nagy József, vagy Gábris Gyula (Baranyai & Lampért, 2007; Bugya & Ritz, 2006, 2007; Enyedi et al., 2022; Gálosi-Kovács & Orsós, 2022; Herczeg et al., 2021; Lampért & Radvánszky, 2007b, 2007a; Rácz & Reményi, 2022; Szalai, 2022; Szabó & Szabó, 2008; Gera, 2023; Izsák & Tésits, 2023). A jelen interjúban Szilágyi István professzor urat kérdeztük az életéről. Jelen sorok szerzőjét a professzor úrhoz személyes szálak is fűzik, ugyanis első szakdolgozata elkészítésében témavezetői szerepet vállalt.

Szilágyi István 1950. január 20-án született Kisvárdán. Általános és középiskolai tanulmányait is ott végezte, utóbbit a Bessenyei György Gimnáziumban. A professzor úr ezután került Szegedre az akkori József Attila Tudományegyetemre, ahol jogot tanult. Diplomáját 1974. február 2-án szerezte. Az itt eltöltött évei alapozták meg későbbi kutatói pályáját, ugyanis itt kezdett el foglalkozni – az elsők közt Magyarországon – Latin-Amerika politikatörténetével, valamint a spanyol nyelvvel is. Ezt követően kezdte meg felsőoktatási tevékenységét és indult tudományos pályája a Veszprémi Egyetemen 1974 februárjában. A professzor úr a veszprémi évei alatt számtalanszor járt külföldön is. Egy kubai tanulmányútja során kérték fel a társadalomtudományi tanszék vezetői feladatának ellátására 1984-ben. Később, 2006-ban dékánnak választották. 2010-ben Szilágyi István a Pécsi Tudományegyetemre került, ahol a Földtudományok Doktori Iskolában a geopolitikai program felelőseként és témavezetőként, valamint az Interdiszciplináris Doktori Iskolában témavezetőként dolgozott. 2013 és 2017 között a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen vezetett kurzusokat.

Főbb szakmai tevékenységei és elismerései közé tartozik, hogy 1976–1996 között az MTA VEAB Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudományi Szakbizottság titkára volt, az MTA Politikatudományi Bizottságának, a Magyar Politikatudományi Társaságnak, a Nemzetközi Politikatudományi Társaságnak, a Mediterrán Történészek Nemzetközi Társaságának, a Latin-Amerikai Történészek Társaságának tagja. 2009–2012 között a Bolyai Ösztöndíj Társadalomtudományi Szakmai Bizottságának tagja, 2007–2009 között a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság Társadalomtudományi Bizottságának tagja, majd 2012-ig társelnöke. A valenciai székhelyű Academia Internacional de Ciencias, Tecnología, Educación y Humanidades nemzetközi tudományos akadémia tagja. A Comitatus folyóirat rovatszerkesztője, a Mediterrán Világ, valamint az Eurázsia Szemle főszerkesztője, az Autonomía és Társadalom, az Iberoamericana Quinceeclesiensis, a Cuadernos Constitucionales, az Acta Historica, az Acta Scientiarum Socialium, a Revista de Historia Actual, a European and Regional Studies, a Mediterrán és Balkán Fórum folyóiratok szerkesztőbizottságának tagja. 2018-ban Prinz Gyula-díjat kapott. Jelenleg a professzor úr Veszprémben lakik, és számos doktorandusz hallgatónak a témavezetője. Kutat, publikál, hazai és nemzetközi konferenciákon ad elő és könyveket ír.

MÓDSZEREK

Az interjú 2023. február 14-én készült online, a Microsoft Teams felületén. A beszélgetés félig strukturált vázlata (a „Földrajzi beszélgetések” rovatban megszokott módon, számos alkalommal használt kérdéscsoport) alapján formálódott. A kérdések kitérnek többek között a gyerekkorra, az egyetemi évekre, a kutatási pályafutásra, illetve arra is, hogy a különböző életszakaszokban milyen személyek, politikai történések és közösségek befolyásolták a karrier alakulását. Szilágyi professzor úr esetében a szerző különös figyelmet szentelt a tanulmányutaknak is. Végül a professzor úr kifejti véleményét a geográfia legfőbb erényeiről, és a következő nemzedéket pedig tanácsokkal látja el.

EREDMÉNYEK

Professzor úr, kérem, mesélje el, hogy hogyan telt a gyermekkor, milyen környezetben nőtt fel.

Kisvárdán születtem 1950. január 20-án Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. 47 kilométerre Nyíregyházától és 27 kilométerre Záhonytól, amely napjainkban az ukrán, korábban a szovjet határállomás volt. Szülővárosom a Rétköz és a Nyírség találkozásánál, a Nyírségi-dombvidéken található, amelynek a 183 méter tengerszint feletti magasságot elérő Asszony-hegy a legmagasabb pontja. Kisvárdá különleges városa és helye az országnak. A Gutkeled nemzetséghez tartozó Várday család 1465-ben kezdte el építeni a várat Kisvárdán, amely még a Rákóczi-szabadságharcban is szerephez jutott (lásd: Bóna et al., 1961). Hasonlóan jó állapotú téglából készült erősség Magyarországon csak Gyulán található. A vár mellett épült az NB I-es futballcsapat új stadionja. Amikor gyerek voltam, akkor fedezték fel a szintén a vár szomszédságában található hőforrást. Napjainkban már egy országhatáron túlmutató jelentőségű üdülőközpontot alakítottak ki ott. A várszínház ad otthont a nyaranta megrendezésre kerülő határon túli magyar színházi fesztiválnak is.

Ami a város további különlegességét adja, az az itt élő magyarság etnikai összetétele. Három különböző népcsoport, nemzetiség él Kisvárdán évszázadok óta békében, barátságban, egymás értékeit, szokásait és hagyományait elfogadva és tisztelve. A magyar, a szlovák (köznyelvi elnevezéssel a „tírpákok”) és a zsidó. Az osztálytársaim egy jelentős részének Bumberák, Marincsák, Maticsák, Hubicsák, Bubonyec vezetéknevük volt, amelyek szláv eredetre utalnak. A másik mintegy tíz százalékos zsidó származású volt. Sajnos a második világháború alatt többségüket az akkor regnáló hatalom elhurcolta, de szerencsére voltak, akik visszatértek. Az ő vezetékneveik többnyire Grósz, Grün, Klein, Weisz volt. Csak hogy még egy dolgot említsek: a városra a vallási sokszínűség volt a jellemző. A római katolikusok mellett szép számmal élnek itt görögkatolikusok, reformátusok és evangélikusok. Mindegyik közösség a mai napig saját templommal rendelkezik. A zsidó vallásúak kis száma miatt a volt zsinagóga épülete napjainkban a Rétközi Múzeumnak ad helyet. A családjamban, gyerekkoromban három generáció élt együtt. Velünk lakott özvegy nagymamám is, ami akkoriban megszokott dolog volt. Nem voltak mindennaposak az 1950-es, 1960-as évtizedekben az óriási építkezések ilyen kisvárosban. A házasságkötést követően a fiatal pár az esetek jelentős részében a szülői házban kezdte el új életét. Ez történt a szüleimmel is.

Meséljen az iskolás éveiről is!

Kisvárdán kezdtem el iskolába járni éppen 1956-ban. Az októberi események miatt néhány napos tanítási szünetet rendeltek el. Az iskola a város fő utcáján helyezkedett el, és láttam, amikor vontatták a szovjet lövegeket a harckocsik. A középiskolát az 1911-ben alapított Bessenyei György Gimnáziumban végeztem. Akkoriban úgy éreztem, hogy ez a hely a világ közepe. Rengeteget sportoltunk, atletizáltunk, pingpongoztunk, sakkoztunk, gombfociztunk és fociztunk. Emellett nagyon szerettem a történelmet és a földrajzot is. Abban az időben nem volt még mindenhol tv sem, ezért megtörtént az is, hogy az egész utca összegyűlt egy-egy Real Madrid-meccs alkalmával valamelyik televíziótulajdonos szomszédnál. Ezt csak azért mondom, hogy el tudjuk képzelni, milyen hatással voltak ezek a körülmények a későbbiek folyamán mondjuk a tudományos kutatásra. Egy-egy könyvre – amit nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés útján megrendeltem – több hetet kellett várni. Visszatérve a gimnáziumi évekre: 1950-ben oszlatták fel Magyarországon a szerzetesrendeket. Volt tagjaik jelentős része világi személyként azt követően a közoktatásban helyezkedett el. Legjobb tanárim a piarista rend megszűnését követően a középiskolában tanító hajdani szerzetesek voltak. Paizs József történelemtanár a kedvencem a mai napig. Fantasztikus ismeretekkel és tárgyi tudással rendelkezett. Volt egy „híres” mondása: „Fiaim, én most elmondom a történelmet! Vegyétek elő a történelemkönyvet! Az 5–38. oldalig áthúzni! Majd lediktálom azt is, hogy mit olvassatok még hozzá”. Így zajlottak a történelemórák.

Másik, tanulmányaimra nagy hatást gyakorló tanárom szintén a hajdan megszüntetett piarista rendhez tartozó Makai László volt, aki földrajzot és művészettörténetet tanított. Akkoriban nagyon ritka volt a művészettörténet óra a gimnáziumokban. Makai László is enciklopédikus tudású ember volt. Rászoktatott bennünket a múzeum- és kiállításlátogatásokra is. Mi csak fáraónak neveztük őt, mert olyan magas és erős volt, és a megnevezés illett az általa oktatott tantárgyakhoz. Az irodalomtanárokat is nagyon szerettem: kettő is tanított középiskolai éveim alatt. Balogh Frigyesnek hívták az egyiket és Kiss Gábornak a másikat. Kiss Gábor filozófia–esztétika–magyar szakot végzett az ELTE-n, és amikor az 1960-as évek közepe táján megalakult Nyíregyházán a Bessenyei György nevét viselő Tanárképző Főiskola (ma már a Nyíregyházi Egyetem egyik kara), ő volt az, akit rögtön áthívtak oda. Volt még egy negyedik tanár is, akiről szólnom kell. Őt Kriveczky Bélának hívták, történelem és latin szakos volt. A római élet és a latin órákat tartotta az osztálynak. A klasszikus és általános műveltség tárgyköréhez tartozó ismereteinket tőle szereztük. A magyar, a történelem, a római élet, a latin és a földrajz presztízstárgyak voltak számomra. Mércém szerint ezekből nem volt szabad jelesnél rosszabb jegyet szerezni. Kriveczky Béla tanár úr is az egyike volt azoknak, akik átmentek a Nyíregyházi Főiskolára tanítani.

Az életemnek volt egy másik nagyon fontos része is, ez pedig a zenéhez kapcsolódott. Fiatal éveimben, általános és középiskolás koromban a zenegimnáziumot is elvégeztem. A Weiner Leóról elnevezett zeneiskola éppen akkoriban nyílt meg Kisvárdán, amikor az általános iskolai tanulmányaimat megkezdtem. Ezért gondolták a szüleim, hogy beíratnak minket a zeneiskolába is az öcsémmel. Mindketten hegedülni kezdtünk. Édesapám egyébként cipész volt, édesanyám meg sokáig háztartásbeli, rólunk gondoskodott otthon. Később édesanyám könyvelőként dolgozott, a testvérem pedig

elismert festőművész lett. A zenei középiskola utolsó éveiben oboáztam is. Hegedűtanárom, Mocsár Sándor szimfonikus zenekari hegedűművész volt. A zene kapcsán említenék még egy személyt, aki szintén nagy hatással volt rám. Őt Marczinkovics Ignácnak hívták, Kárpátaljáról érkezett Kisvárdára. Nagyon jól hegedült, megszervezte a középiskola szimfonikus zenekarát, de emellett orosz-, ének- és néha földrajzórákat is tartott nekünk. Ilyen környezetben teltek a középiskolás éveim. Szerencsére Kisvárdán kialakult egy társaság, akik tenni akartak a jó közösségért és azért, hogy a gyerekeik továbbtanuljanak. Ezek közé tartoztak a szüleim is. Boldogok voltak, amikor bejutottunk az egyetemre, később az öcsém és én a család első generációs értelmiségi tagjaiként felsőfokú diplomát szereztünk.

Mivel főként a történelem iránt érdeklődtem, ezért beadtam a jelentkezésem a Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karára. Abban az időben három helyen volt jogászképzés Magyarországon: Budapesten, Pécsen és Szegeden. Debrecen még nem tartozott ebbe a sorba. Ezért kerültem Szegedre, ami számomra teljesen új világot jelentett.

Végül mi döntött amellett, hogy a jogi karra megy, és a földrajz vagy a zene helyett főként a történelemtudását kamatoztatja?

Igazság szerint én a legjobban a történelem iránt köteleződtem el. Eredetileg hadtörténész vagy régész szerettem volna lenni. Makai tanár úr javasolt nekem könyveket, köztük Révay Józseftől a *Séták a római kori Magyarországon* címűt, amelyik azóta is kedvenceim közé tartozik. Részben pedig édesapám miatt döntöttem a jogi tanulmányok mellett. Ő azt mondta, hogy „Fiam legyél ügyvéd, vagy bíró!” Gondoltam, hogy én a jogi karral csak jól járhatok. Érdekel az ott folyó képzés, és a végleges döntés előtt kapok négy és fél év haladékot. Végül is a felvételi vizsgát követően sikerült bejutni az egyetemre. Így kerültem Szegedre. Hozzátartozik a dologhoz az is, hogy a fiúknak az egyetem előtt tizenegy hónapos katonai szolgálatot kellett teljesíteniük. Ez olyan szempontból jó volt, hogy a pécsi, a budapesti és a szegedi leendő joghallgatók egy helyre kerültek és megismerték egymást. Az igazán kellemetlen azonban az volt, hogy Kalocsára kellett bevonulnunk. Onnan mi szabolcsiak nem tudtunk hétvégi „eltávozásra” hazamenni, mivel csak pénteken délutántól lehetett elindulni a laktanyából. Tekintettel arra, hogy közvetlen járat nem nagyon volt a város és lakhelyünk között, ezért Kalocsáról először Ceglédre, onnan Szolnokra, majd Szolnokról Kisvárdára kellett vonatozni, vasárnap pedig visszaérkezni. Gyakorlatilag sosem voltam eltávozáson. Úgyhogy ez büntetés volt a számunkra, akik messze laktunk Kalocsától, de a pesti barátaink számára sem volt sétagalopp a katonáskodás.

Visszatérnék kicsit a középiskolához. Abban az időben Kisvárdán lehetőségünk nyílt a gimnáziumban spanyolul tanulni. Akkor érkeztek az országba és Kisvárdára latin-amerikai menekültek, akik később oda is házasodtak. Ezek az emberek tartottak adott esetben spanyol órákat is, amelyekre én is jártam. Szegeden pedig egy chilei menekült segítette a nyelv elsajátításában, amelyeken részt vehetett minden olyan egyetemi hallgató, akit érdekelt a spanyol nyelv.

A chilei menekült tudott magyarul?

Először nem, de később már megtanítottuk magyarul, és mi is kommunikáltunk spanyolul. E beszélgetések és találkozások során fedeztem fel, hogy milyen izgalmas Latin-Amerika történelme

és kultúrája. A hatvanas-hetvenes években óriási változások történtek nemcsak Európában, hanem Latin-Amerikában is. Győzött a kubai forradalom, 1962 októberében kirobbant a harmadik világháború kitörésével fenyegető karibi válság. Történelemformáló átalakulások és modernizációs kísérletek indultak be Chilében, majd Brazíliában. Egyszóval nagyon izgalmas történelmi korszak vette kezdetét. Akkoriban érkeztek a spanyol nyelvű menekültek a már említett országokból. Berlin, Prága, Moszkva, Budapest voltak a befogadó központjai ezeknek a politikai emigránsoknak, így kerültünk kapcsolatba velük Magyarországon. Ez idő tájt Szegeden bejártam a bölcsészkarra is, itt fedeztem fel a Latin-Amerika Története Tanszéket. Be is jelentkeztem akkor egy fiatal adjunktushoz, Anderle Ádámmal. Később világhírű professzor és emellett a barátom lett. Sajnos 2016 novemberében halálos kór támadta meg és elhunyt. Megkérdeztem őt, kapcsolódhatnék-e az általa vezetett Latin-Amerika kutatócsoporthoz. Igent mondott. Ott ismerkedtem meg Fischer Ferencsel, aki a későbbiek folyamán nem csupán nemzetközi hírű Latin-Amerika-kutató, hanem két cikluson keresztül a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja is lett. Szegeden, ebben a közösségben lettünk barátok Horváth Gyulával a peronizmus és a brazil Vargas-éra kutatójával és a fiatalon elhunyt Kukovecz Györggyel.

El kell mondanom azt is, hogy a jogi karokon lehetőség volt szakdolgozatot és diplomamunkát írni olyan tudományterülethez tartozó témákból, amelyek nem kapcsolódtak ugyan szorosan a szakjogászképzéshez, de érintkeztek az állam- és jogtudomány területével.

Ebben az időszakban kezdtem foglalkozni a latin-amerikai kivételes államok kérdésével, a kivételes, politikai, gazdasági, katonai válság körülményei között létrejött diktatórikus rendszerekkel. Erre három félperifériális régió vizsgálata kínált lehetőséget: Latin-Amerika, Dél-Európa és Kelet-Közép-Európa. Mindhárom térség a társadalmi, politikai és jogi modernizáció problémakörével, rendszerváltozásokkal, rendszerátalakításokkal, a gazdasági-társadalmi felzárkózás megvalósításának a feladatával nézett szembe. Ennek állam- és politikaelméleti alapjai a szuverenitás és a kivételesség kérdésének Carl Schmitt által az 1920-as évek Németországában megjelent, majd Nicos Poulantzas 1970-es évtizedben írott munkáihoz nyúlnak vissza és folytatódnak Giorgio Agamben és a francia konzervatív, új jobboldali gondolkodó Alain de Benoist elemzéseiben.

Az ő eredményeik, valamint Ormos Mária professzor asszony munkássága alapján kezdtem el foglalkozni a fasizmus és neofasizmus, valamint a latin-amerikai és dél-európai diktatúrák kérdésével és az 1980-as évek végétől az új demokráciák és a három jelzett régióban megvalósuló demokratikus átmenetek és rendszerváltozások problémakörével. Vizsgáltam a neofasizmus és a fasizmus összefüggésrendszerét, a chilei Népi Egység bukásának tapasztalatait és a Pinochet-rendszer hatalomra jutásának tényezőit. Szegedi témavezetőm, Eördögh Piroska professzor asszony javaslatára részt vettem az 1973-ban Debrecenben rendezett XI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián, ahol a „Neofasizmus és megjelenési formái” című dolgozatommal elnyertem a Művelődési Minisztérium nagydíját. Ezzel el is dőlt a sorsom. Gyakorló jogász helyett a társadalomkutatói pályát választottam.

A jogi karon kedves tanáraink között az első helyen Pólay Elemért, a római jog professzorát említeném. Országhatárokon túl ismert volt tudományos munkássága. Mi, hallgatók pedig élvezhettük színes és szellemes előadásait. Ismert volt „kabátlevél” kérdéseiről is. Ez azt jelentette, hogy, ha valaki bejött hozzá vizsgázni, akkor mindig kérdezett valami személyesre utalót az illetőtől. Például

azt, hogy hány nagyszülője van. Mire a vizsgázó rávágta, hogy egy. Erre a tanár úr megköszönte a választ és elégtelenre értékelte a feleletet. A professor úr ugyanis a római jog által szabályozott négy nagyszülős jogi helyzetre és nem a konkrét esetre volt kíváncsi. Erre a tényre felsőbb éves joghallgatók mindig felhívták a gólyák figyelmét. Sokat tanultam a szigoráról híres, egyetemes jogtörténeti előadásokat tartó Both Ödön professzortól, akivel kapcsolatban a karon az a mondás járta, hogy „Isten nem ver bottal csak Both Ödönnel.” Évfolyamunk egy emberként élvezte Nagy Károly nemzetközi jogászprofesszor élvezetes előadásait és Kovács István professor államjogi stúdiumát. Nem feledkezhetünk meg végül Kemenes Béla professor úr polgári jogi kurzusairól sem.

Gondolom, a latin-amerikai tanulmányokkal meg a kivételes államokkal itthon még nem nagyon foglalkozott senki.

Ez így van! Többek között ennek az érdeklődésemnek és az ezzel való foglalkozásnak is köszönhetem külföldi kapcsolataim egy részét. 1970-ben jelent meg a görög származású francia politológus Nicos Poulantzas *Fasizmus és diktatúra* című, immáron klasszikussá vált könyve először franciául, majd 1976-ben spanyolul (Poulantzas, 1976). Ebben az olasz és a német fasizmus elemzése során vizsgálta a kivételes helyzetek, a kivételes államok vagy kivételes állapotok problémakörét. A nagy világviszhangot kiváltó művet újabbak követték, amelyek már a görög, a portugál és a spanyol diktatúrák válságáról, valamint a szocializmus és az állam kapcsolatáról szóltak (Poulantzas, 1976, 1979). Magam is elmélyedtem e kérdések vizsgálatában és az 1990-es évektől kezdve már a mediterrán térségben és Kelet-Közép-Európában végbemenő folyamatok, kivételes helyzetek, állapotok, kivételes államok, rendszerváltozások, modernizációs kísérletek és hibrid demokráciák problémakörének vizsgálatára összpontosítottam.

Pályám kezdetén, a hetvenes évtized közepén nehéz volt külföldi forrásokat, dokumentumokat és könyveket beszerezni, különösen Európa nyugati feléből. A kutatások folytatásához viszont szükségem volt primer forrásokra, elemzésekre, monografikus feldolgozásokra és dokumentumokra. Szorult helyzetemben írtam a külföldi kiadóknak és vázolva helyzetemet kutatásaimhoz könyveket és dokumentumokat kértem tőlük. A felkeresett kiadók méltányolták „kivételes állapotomat és helyzetemet”, és így hozzájuthattam a legfontosabb szakirodalmakhoz, dokumentumokhoz, forrásokhoz.

Hogyan kezdődött a tanár úr kutatói pályája?

A József Attila Tudományegyetem elvégzése után Veszprémbe kerültem, a Veszprémi Vegyipari Egyetemen kezdtem tanítani és dolgozni. Az volt a helyzet, hogy a jogi képzés négy és fél éves volt. Én 1974. február 2-án szereztem meg a diplomát és utána el kellett helyezkednem. A Marx Károly *Közgazdaságtudományi* Egyetemen lett volna státusz, de csak szeptembertől. Veszprémbe szívesen fogadtak, és jelentős kutatási szabadság birtokában azonnal munkába állhattam. A Veszprémi Vegyipari Egyetemen társadalomtudományi képzés nem folyt, az csupán a különböző mérnöki szakok kiegészítő részeként a periférián kapott helyet. Ez bizonyos értelemben védettséget és jelentős mértékű szakmai mozgásszabadságot adott.

Mi volt ennek a tanszéknek a neve, ahol végül elkezdett kutatni?

Marxizmus-Leninizmus Tanszék. Magyarországon egészen 1984-ig a politikatudomány akadémiai diszciplínaként nem létezett. Én az elsők egyikeként szereztem meg a kandidátusi tudományos fokozatot a Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottságától politikatudományból 1984 novemberében.

Akkoriban volt már tanulmányúton a tanár úr?

Sajnos nem. Az 1970-es évtizedben Magyarországról nyugatra irányuló, több hónapos külföldi tanulmányúton szinte lehetetlen volt részt venni. Hozzáteszem, nekünk az NDK vagy Lengyelország számított külföldnek. Az NDK gazdagabb, Lengyelország szabadabb volt, mint a többi kelet-európai állam. Szerencsére az egyetemeknek voltak kapcsolataik ezekben az országokban, így tudtunk Krakóba, Varsóba, Merseburgba, Berlinbe, Drezdába, Lipcsébe utazni. Lehetett menni nyaranta egy-egy hónapot dolgozni német sörgyárakba is, amit mi akkor ki is használtunk. Pályázni kellett, és utána választották ki a résztvevőket. Volt egy bizonyos mennyiségű kvóta, és csak csoportos útlevéllal mehettünk. Elégké körülményes volt a dolog, de megérte, mert rengeteg tapasztalatot szerezhettünk a rendszerek működéséről. A múzeumlátogatások során közvetlen kapcsolatba kerülhettünk a szomszéd országok kultúrájával és művészetével is.

Visszatérve a tudományos képzési rendszer kérdésére: akkoriban, ha valaki tudományos pályára adta a fejét, akkor először aspiránsnak kellett jelentkeznie. Én is így tettem. 1980-tól 1983-ig a Társadalomtudományi Intézet ösztöndíjas aspiránsa voltam Budapesten. Ez hasonlít a jelenlegi nappali PhD-képzéshez. Témavezetőm Kerekes György volt. Elképesztő életút az övé. Santiago de Chilében született zsidó családban, aztán visszatértek Magyarországra. Itthon, a háború alatt koncentrációs táborba hurcolták őket. Ő és a bátyja túléltek, a család többi tagja nem. Kerekes György irányításával fejeztem be és védtem meg 1984-ben a chilei diktatúráról írott, már említett politikatudományi kandidátusi értekezésem, amelynek címe: „Chile – egy diktatúra természetrajza” volt (Szilágyi, 1985). Az 1980-as években voltam kint először külföldön hosszabb időre tanulmányúton. Nem tudom kitalálod-e, hogy hol.

Gondolom, Latin-Amerikában vagy valamely spanyol nyelvű területen.

Képzeld, hogy nem. 1982 decemberében Moszkvában a Latin-Amerika Intézetben. Ott csak spanyolul lehetett beszélni. Rengeteg külföldi kutatóval találkozhattam, kubai, chilei, argentin, uruguayi, brazil kutatókkal. Fantasztikusan jó társaság volt. Az intézetben kaptunk reggelit, ebédet és vacsorát. Kollégiumban laktunk, ami nagyon messze volt a Moszkva központjában található Latin-Amerika Intézettől. Nagyjából egy-másfél óra volt az út metróval. Megtettem 18 megállót, memorizáltam mindegyiknek a nevét, még ma is fel tudom sorolni őket. A Latin-Amerika Intézet nagyon közel volt a Vörös térhez. Említettem, hogy mindennap kaptunk ennivalót. Sajnos ez nem volt túlzottan tápláló vagy változatos, és hát mi tagadás, elég kevés is volt. Mit ad isten, egyik nap sétálok az egyik moszkvai utcán és rám szól valaki, hogy „Szervusz Pista!” Kiss Gábor volt az, a hajdani gimnáziumi magyartanárom Kisvárdáról. Kiderült, hogy elhagyta a Nyíregyházi Főiskolát és diplomáciai pályára lépett: magyar kulturális attasé lett Moszkvában. Beszélgettünk és vázoltam sanyarú moszkvai sor-

sunkat. Erre azt mondta: „Gyere velem!” Segítségével a diplomaták számára fenntartott boltban jól bevásároltunk élelmiszerből. Szobatársaim, egy azerbajdzsáni és egy grúz fiú nagy szemeket meresztettek. Máskor meg ők egy bőrönd szárított hallal érkeztek az otthoni látogatásból, ami a felhasználás előtt nagyon bűdös, elkészítve azonban finom volt.

Már a külföldi utam végén jártam, amikor gondoltam, hogy úgy nem megyek el Moszkvából, hogy nem nézem meg Zagorszkot, az orosz ortodox egyház egyik központját, amely 1992-ben ismét visszakapta az 1930-ban a hatalom által megváltoztatott ősi Szergijev Poszad nevet. A problémát csupán az jelentette, hogy 71 kilométerre volt Moszkvától, nekem pedig 50 kilométeres tartózkodási engedélyem volt csupán. Úgyhogy a várható igazoltatások dacára elindultam és a vonatra szállva egy orosz nő mellé ültem, akinél volt egy kisgyerek és mondtam, hogy szegény magyar ösztöndíjas vagyok. Ő a kezembe adta a kisbabát és mutatta a saját igazolványát. Mivel Zagorszkban lakott, engem már nem is ellenőriztek, a férjének gondoltak. Így jutottam el Zagorskba és vissza.

Mennyi időt töltött Moszkvában?

Két hónapot. Ezután voltam Kubában, ami fantasztikus élmény volt. 1983. november végén utaztam ki és 1984. február végén jöttem haza. A Casa de las Americas nevű intézményben, valamint a nagy kubai költőről elnevezett José Martí Nemzeti Könyvtárban gyűjtöttem anyagot. Ez amolyan szakmai levezető volt számomra, mert akkorra már a kandidátusi disszertációt megírtam. Anyagokat, dokumentumokat gyűjtöttem és a spanyol nyelvtudásom csiszoltam. Adjunktusként mentem ki, és tanszékvezetőként jöttem vissza. A korábbi tanszékvezető távozott Veszprémből, a kollégák viszont távollétemben titkos szavazással engem választottak meg, és ezt az egyetem vezetése és szervezetei is jóváhagyták. Kaptam egy táviratot Havannában Veszprémből, hogy haladéktalanul keressem fel Magyarország Kubai Nagykövetségét. Ott azonnal válaszolnom kellett volna rá, hogy elfogadom-e a tanszékvezetői felkérését és kinevezést. Kértem pár nap haladékot és elfogadtam.

Mikor kineveztek tanszékvezetőnek, azt javasoltam, hogy szüntessük meg a Marxizmus- Leninizmus Tanszéket, és hozzuk létre a Társadalomtudományi Tanszéket, alakítsuk át szervezeti egységünk oktatási szerkezetét. A kari tanács és az egyetem szenátusa támogatta és a javaslatot. Módosítottuk a tanterveket, bevezettük a közgazdaságtan, a politikatudomány és a szociológia tárgyak oktatását, korszerűsítettük a filozófia tantervét. Társadalomtudományi Tanszékké alakultunk át. Mindez 1985-ben történt, én akkor már docens voltam. 1998-ban az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán habilitáltam, és 1999-ban a megszereztem a politikatudomány doktora fokozatot is.

Ebben az időben indult be a demokratikus átmenet és zajlott le a rendszerváltozás Kelet-Közép-Európában. Ez a világ már említett három félperifériális térségében bekövetkezett demokratizációs folyamatok és politikai átmenetek harmadik hullámát jelentette. Ezek tudományos vizsgálatával is foglalkoztam az elmúlt három évtizedben, Brazília, Portugália, Chile és Magyarország eseményeit vizsgálva. 1990-től rendszeresen és visszatérő jelleggel kutatásokat folytattam a Madridi Alkotmány és Politikatudományi Intézetben, a Spanyol Nemzeti Közigazgatási Intézetben, a Portugál Nemzetgyűlés Könyvtárában, a Portugál Külügyminisztérium és az úgynevezett Torre de Tombo Intézet archívumában. Többször jártam Rio de Janeiróban, ahol a Rio de Janeirói Katolikus Egyetem, a Rio de Janeirói Szövetségi Állami Egyetem, valamint a Legfelső Hadi Akadémia könyvtárában kutathattam.

Ennek eredményeképpen számos publikációm jelent meg az említett témákban. Többek között 1996-ban látott napvilágot a *Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban* (Szilágyi, 1996), 2015-ben *Portugália a huszadik században* (Szilágyi, 2015), 2022-ben a *Modernizációs stratégiák és kivételes állam Braziliában, 1955–1985* (Szilágyi, 2022) című monográfiám, valamint a *Geopolitika* című könyvem három különböző kiadása (Szilágyi 2013, 2018a, 2018b). 2014-ben a *Historia Actual Online* című folyóirat hasábjain szerkesztésemben közlésre került az öt, angol nyelvű tanulmányból álló, a Sapientia Egyetem kutatói és általam publikált *Dossier: Transylvania: A Historical Region in Europe* című gyűjtemény (Szilágyi, 2014). 2018-ban megjelent a *Hungría: las experiencias del cambio de sistema y de la construcción de democracia* című könyvfejezetem a *Transiciones políticas contemporaneas. Singularidades nacionales de un fenómeno global* című kötetben, Madridban (Szilágyi, 2018c). 2020-ban publikálták a *Hungría: treinta años de democracia* című tanulmányomat a már említett *Historia Actual Online* folyóiratban (Szilágyi, 2020). 2023-ban napvilágot látott Argentínában a *Del Estado de Excepción hasta el subimperialismo y la posdemocracia híbrida. Los cambios políticos y económicos en Brasil (1964–1985)* című könyvfejezetem (Szilágyi, 2023).

Mindeközben Veszprémben a Társadalomtudományi Tanszék számára is eljött a nagy szakmai és tudományos nyitás és alkotás lehetősége. 2003-ban a felsőoktatásban és képzésben bevezetésre került a bolognai rendszer. Tanszékünk Társadalomtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Intézeté alakult. Ekkor már intézetigazgató voltam. 1998-tól irányítottam az Európai Tanulmányok és Dokumentációs Központ tevékenységét is, amely a későbbiek folyamán az intézet része lett. Sikerült akkreditálnunk a nemzetközi tanulmányok BA és a nemzetközi tanulmányok mesterszakot, a politológia BA és a politológia mesterszakot, valamint a társadalmi tanulmányok alapszakot. Az intézet öt szak felelőse lett. 2006-ban a Bölcsészettudományi Kar dékánjává választottak. Ennek egyik fő oka a kari oktatási portfólióban bekövetkezett változások alakulása volt. A kar hallgatóinak 30–40 százalékát a Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet adta. Az 1300 hallgatóból 500–600 a mi képzési struktúránkba ágyazódott. Ezzel egy időben beindult a Veszprémi Egyetemen a tolmács- és fordítóképzés, a germanisztika és az anglisztika alapszak, az alkalmazott nyelvészet mesterszak, a magyar alap- és mesterszak, valamint a színháztudományi képzés. Két év múlva a törvényi szabályozás előírásait követve a Bölcsészettudományi Kar neve Modern Filológiai- és Társadalomtudományi Karra változott.

Így érkeztünk el a 2010-es esztendőhöz, amikor intézményt váltottam. Tóth professzor úr nyugdíjba vonulása után 2010. augusztus elsejétől a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének egyetemi tanára lettem. A Veszprémi Pannon Egyetemen a Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézetén kívül álló okokból nem nyílt lehetőség egy társadalomtudományi doktori iskola akkreditálására. Ebben az időben nemzetközi szakmai és tudományos együttműködésünk kiszélesedett. Megerősödött és széles körű elismerést szerzett az 1995-ben a Garaczi Imre és Kalmár Zoltán kollégákkal együtt alapított *Mediterrán Világ* folyóirat és az évente megrendezésre kerülő *Mediterrán Világ Szimpózium*. Külföldi tanulmányútjaim és kutatásaim is megszorodtak. Spanyolországban, Portugáliában és Braziliában is volt szerencsém néhány hónapot eltölteni, és ott neves intézményekben kutatni. Sokat jártam a Spanyol Külügyminisztérium dokumentációs központjában

is, mert valladolidi kollégáimmal együtt felkérték egy 1956-os magyarországi forradalomról szóló könyv megírására (Martín de la Guardia et al., 2006). A monográfia nagy szakmai sikert aratott, amelynek 2016-ban egy új, kibővített változata is megjelent Madridban (Martín de la Guardia et al., 2016). Akkor meg is kaptuk az év publikációja díját. Egy másik kutatás is folyamatban volt már a témában Portugáliában. Ahhoz a Portugál Külügyminisztérium és a már említett Torre de Tombo archívumában végeztem anyaggyűjtést a magyar forradalom hatvanadik évfordulójára készülve. Ott azt kutattam, hogy 1956-ban hogyan segítették portugálok a magyar menekülteket. Erről is születtek magyar nyelvű publikációk (Szilágyi, 2017, 2022), és megírtam a *Geopolitika* című monográfiáimat (Szilágyi, 2013, 2018a, 2018b), valamint a Braziliáról szóló könyvemet (Szilágyi 2022). Nyugdíjasként még folytatom a Földtudományok Doktori Iskolában megkezdett témavezetéseket.

Jelenleg hét doktoranduszom van. Murányi Kata már végzett, megszerezte a tudományos fokozatot. Klemensits Péter, aki szintén megvédte értekezését, és már rendelkezik történész PhD-vel. Jelenleg a Neumann János Egyetem Eurázsiai Kutatóközpontban dolgozik. A még doktori fokozat megszerzésén dolgozó kollégák munkaviszonya nem Pécshez kötődik.

Tanár úr hogyan jellemezné a földrajz legnagyobb erényeit és kihívásait?

Úgy gondolom, hogy legfontosabb tényező annak tudomásulvétele, hogy ezt a tudományt manapság már nem lehet csak befelé fordulva, szűk értelemben vett szaktudományként művelni. Az én kutatási területem a geopolitika, a nemzetközi viszonyok és a nemzetközi rendszer elmélete, a politikai átmenetek, rendszerváltozások, a kivételes államok, demokratikus átmenetek és az állandó változás állapotában lévő ötdimenziós tér vizsgálata. A politikai földrajzhoz közel álló gondolkodásom középpontjában a változó földrajzi térben működő államok és a történelmi folyamatok nemzeti és nemzetközi összefüggéseinek elemzése áll. Ez különösképpen igényli a nyitottságot, a kitekintést, az összehasonlító szemléletet, az összekapcsoltságot, divatos szakszóval a konnektivitást. Ezért a geográfus számára a legfontosabb dolog a nyitottság minden új gondolat, felfedezés és terület iránt. A geográfus legyen nyitott és szeressen világot látni. Pécsen azt tapasztaltam, hogy a Földrajzi és Földtudományi Intézetben a geográfusok, a hallgatók, az oktatók és a professzorok szeretnek utazni. Ez nagyon jó, hiszen hozzásegít a bennünket körülvevő világ megismeréséhez, felkelti az összehasonlítás utáni vágyat, és kérdések sorát indítja el bennünk. Feltehetjük magunknak például azt a kérdést: miért fejlettebb az egyik ország, mint a másik? Miért van az, hogy egyik ország élen jár a gazdaságban, és alulfejlett marad a másik? Mi a gyümölcsöző, hatékony és eredményes útja egy nemzet felzárkózásának? Milyen tanulságokkal szolgálnak számunkra más nemzetek által szerzett tapasztalatok? Folytathatnánk a sort. A nyitottságot és a kíváncsiságot ugyanakkor kiegészíthetjük a nyelvtudás fontosságának hangsúlyozásával.

Ezek hiányában lefékeződik a társadalmi mobilitás, nő a társadalmi egyenlőtlenség. A szegények, szegények maradnak, csökken annak lehetősége, hogy tömeges méretekben belépjenek a felsőoktatásba vagy a tudományos életbe. Annak is van árnyoldala, hogy sokan külföldre mennek dolgozni és tanulni. Ausztriában, Hollandiában, Németországban vagy éppen Spanyolországban sem drágább az egyetem, mint Magyarországon. Különböző szabályozó rendszerek és kedvezmények beiktatásával

és biztosításával működik a nemzetközi agyelszívás. A külföldön élő vagy tanuló fiatal ott talál magának párt vagy társat, munkahelyet. Elszakad a hazájától. Az előnyösebb külföldi életfeltételek és jövedelmek és az anyagi ellenszolgáltatás nélkül növelt követelmények a hazai felsőoktatásban és kutatásban csökkentik nemzetközi versenyképességünket. Az érem másik oldala, hogy csak az tud előre lépni ezen a pályán, aki annak elkötelezettje, érzelmileg is azonosul azzal, amit csinál. Nem csupán munkának vagy elvégzendő feladatnak, hanem hobbinak is tekinti munkáját.

Az ilyen fiatalokból kevesebb van vagy több?

Én azt látom, hogy a helyzet és a körülmények sokat változtak. Ha abból indulok ki, hogy nekünk milyen nehéz volt dokumentumokat, forrásokat szerezni, információkhoz jutni, akkor napjainkban szerencsére alapvetően más lett az életünk. Bekapcsolom a számítógépet, felmegyek a netre. Óriásira nőttek a lehetőségek. A mai fiatalok sokkal nyitottabbak és valószínűleg mi is nyitottabbak voltunk a szüleinknél. Napjainkban bárhová utazhatsz az EU-n belül és kívül, készpénz helyett bankkártyával fizethetsz. Azt az érzést, hogy szabad vagy, azt nem lehet megfizetni, és ez nyilván azt jelenti, hogy szeretnéd megismerni a világot. Én azért örültem az Erasmusodnak is. És gondolj bele, hogy milyen fantasztikus, amikor majd a fiadnak, vagy az unokáidnak mesélheted a történeteket, hogy milyen sok helyen jártál.

Még valami: nagyon fontos, hogy az ember akarjon tudást szerezni. Amin éppen dolgozik, azon folyton gondolkozzék. Mindezek mellett az eredmények és sikerek eléréséhez elengedhetetlen a fantázia, a kreativitás és az optimizmus. Kérdezem: te optimista vagy?

Igyekszem, igen. Ritka az, amikor nem látom a dolgoknak a jó oldalát.

Én mindig azt szoktam mondani, hogy lehet, hogy most nem olyan jó a helyzet, de mindig bízhatunk abban, hogy jobbra fordulnak a dolgok. Egyrészt dolgozom, tudok kutatni, van biztos háttérrel jelentő szerető családom, feleségem, felnőtt gyerekeim, unokáim. Biztosított a tisztas megélhetésem. Mi kell még? Boldogabb lennék, ha óriási vagyonnal rendelkeznék, de egyedül lennék a világban?

Ha a tanár úrtól megkérdezik, hogy mivel foglalkozik, mit válaszolna?

Amennyiben ezt egy szóban kellene definiálni, akkor azt mondanám, hogy társadalomtudománnyal foglalkozó társadalomkutató vagyok. Napjainkban a tudomány is globalizálódott és internacionalizálódott. Az interdiszciplinaritás általános jelenséggé vált. Társadalomkutatóként egy történelmi és politikai jelenséget vagy folyamatot önmagában véve nem lehet értelmezni és úgy elemezni, hogy ne nézzem a gazdasági tényezőket. A geopolitikai gondolkodás arra tanít, hogy a természeti és fizikai elemekkel azonos súllyal esnek latba a szellemi tényezők. Egy állam működése és működtetése esetében nagy fontossággal bír annak nagysága, területi kiterjedése, népessége, gazdasági kincse és a szellemi befolyásolás hegemonia fogalmával leírható jellegzetessége is. Azaz annak a kérdésnek a megválaszolása, hogyan épül fel és hogyan működik egy állam, egy politikai berendezkedés. Hogy tudom azt szabályozni? Hogyan tudom a lakosságot normakövetésre, az uralkodó hatalom értékeinek elfogadására, a legitimitás elérésre készíteni? Ezek nagyon bonyolult és a hatalomtechnikán túlmutató kérdések.

Professzor úr a mai napig aktívan a kutat?

A munkát nem lehet abbahagyni. Az maga lenne a szellemi leépülés. Változnak azonban az ember életének súlypontjai és prioritásai. Hat gyönyörű unokám van, a 18 éves Panka a legnagyobb, aki a veszprémi Vetési Albert Gimnázium spanyol nyelvi tagozatán tanul. A 16 éves Dorottya szintén ott első évfolyamos. A tizenöt éves Zsófi 2023 szeptemberében kezdi középiskolai tanulmányait a Lovassy László Gimnázium angol nyelvi tagozatán. A három kisleány, a tizenkét éves Zoli, a tizenegy éves Gergő és a hétéves Matyi tehetséges futballisták. A két nagyobbik, nívósabb bajnokságokban játszik, igazolt futballisták Veszprémben. Hétvégeken Zalaegerszegre, Szombathelyre, Székesfehérvárra, Gyirmótra, Mosonmagyaróvárra utaznak. Matyi szeptemberben kezdi az általános iskolát. A labdarúgásban ő is nagyon tehetséges. Én is szoktam velük focizni. Szerencsére nagy az egyetértés közöttünk: majdnem mindannyian Real Madrid-drukkerek vagyunk. A feleségem angol, magyar és orosz szakos középiskolai tanár. Zárszóként megjegyzem: az unokáim is tanultak, illetve tanulnak hangszeres zenét. Ki zongorán, ki csellón, ki hegedűn játszik. Matyi dobolni szeretne.

KÖVETKEZTETÉSEK

Szilágyi István életútja rendkívül izgalmas és fordulatos. Az akkoriban meglehetősen multikulturális Kisvárdáról indult, ahonnan nagyszerű tanárainak, mentorainak köszönhetően megszerette a történelmet és a földrajzot. Mindezek mellett hasonló szenvedéllyel művelte a latin nyelvet, valamint a labdarúgást. Szegedi tanulmányai során alapozta meg pályáját: itt tanult először spanyolul, és itt találkozott a kivételes államok elméletével is. Tanulmányait és kutatásait több, neves, főként spanyol, portugál és latin-amerikai intézetben végezte. Könyveit és cikkeit több nyelvre is lefordították. Ezek közül több mára alaplátvának számít a geopolitika témakörében. A professzor úr véleménye szerint egy jó geográfusnak mindenekelőtt nyitottnak kell lennie, hiszen egy ilyen multidiszciplináris tudományt nem lehet befelé fordulva művelni. Elmondása szerint az is fontos, hogy egy geográfus szeressen utazni, a legfontosabb, hogy minél többet lásson az életében, hiszen a tapasztalatok kiváló összehasonlítási alapot jelentenek. E javaslatait egyúttal a fiatal kutatónemzedék minden tagjának szánja. A professzor úr bizakodó, mivel úgy látja, hogy a most felnövő generáció egyre nyitottabb, és szenvedéllyel műveli a tudományt. Szilágyi István kiterjedt külföldi kapcsolatrendszerrel rendelkezik a világ szinte minden pontján, amely nagyban segítette őt, hogy külföldön is széles körben megismerjék munkásságát. Oktatóként is megfordult több külföldi egyetemen, és jelenleg doktorandusz hallgatóinak az útját egyengeti.

IRODALOMJEGYZÉK

Agamben, G. (2005). *Estado de Excepción. Homo sacer II.I*. Adriana Hidalgo Editora.

Baranyai, G., & Lampért, K. (2007). Riport Enyedi Györggyel. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–24.

- Benoist, A. de. (2013). *Carl Schmitt Today. Terrorism, "Just" War, and the State of Emergency*. Arktos Media.
- Bóna, I., Dienes, I., Éri, I., & Kallicz, N. (1961). *A kisvárdai vár története*. Kisvárdai Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2006). Beszélgetés Jakucs Lászlóval 2001 januárjában, otthonában, Szegeden. *Modern Geográfia*, 1(1), 1–35.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2007). Beszélgetés Pécsi Mártonnal 2001 februárjában, otthonában, Törtelen. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–22.
- Enyedi, F., Alpek, B., L., & Tésits, R. (2022). A Bükk-hegységtől a nemzetközi karsztkutatásig. Beszélgetés Keveiné Bárány Ilonával. *Modern Geográfia*, 17(3), 1–12. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.03.01>
- Gálosi-Kovács, B., & Orsós, Gy. (2022). A karsztoktól a környezetgazdálkodásig. Beszélgetés Fodor Istvánval. *Modern Geográfia*, 17(1), 47–55. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.01.03>
- Gera, A. (2023). Egy regionalista – földrajzos gyökerekkel. Beszélgetés Nemes-Nagy Józseffel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(2), 97–108. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.02.06>
- Herczeg, A., Moró, D. R., & Tésits, R. (2021). A füstölgő meddőhányóktól a globális közlekedésig. Beszélgetés Erdősi Ferencsel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 16(4), 69–83. <https://doi.org/10.15170/MG.2021.16.04.04>
- Izsák, É., & Tésits, R. (2023). „Mindig azt csináltam, ami érdekelt.” Beszélgetés Gábris Gyula professzorral. *Modern Geográfia*, 18(3), 77–85. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.05>
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007a). Beszélgetés Marosi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajz-tudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–27.
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007b). Beszélgetés Somogyi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajz-tudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–20.
- Martín de la Guardia, R., Pérez Sánchez, G., & Szilágyi, I. (2006). *La batalla de Budapest. Historia de la insurrección húngara de 1956*. Editorial ACTAS S. L.
- Martín de la Guardia, R., Pérez Sánchez, G., & Szilágyi, I. (2016). *Luchadores por la libertad. Historia de la revolución húngara de 1956*. Editorial ACTAS S. L.
- Poulantzas, N. (1976). *Fascismo y Dictadura* (1st ed.). Siglo XXI Editores.
- Poulantzas, N. (1976). *La crisis de las dictaduras. Portugal, Grecia, España*. Siglo XXI: Editores S. A.
- Poulantzas, N. (1979). *Estado poder y socialismo*. Siglo XXI. Editores S. A.
- Schmitt, C. (2001). *Teología de la política* (edición de Héctor Orestes Aguilar), Fondo de Cultura Económica.
- Schmitt, C. (2004). *The Theory of the Partisan: A Commentary/Remark on the Concept of the Political*, by Carl Schmitt (Berlin: Duncker & Humblot, 1963). English translation. Michigan State University Press.

- Rácz, S., & Reményi, P. (2022). „Generációk munkájára támaszkodva kutatunk” Beszélgetés Hajdú Zoltánnal 70. születésnapja alkalmából [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 9–20. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.02>
- Szalai, Á. (2022). „Hallatni kell mindenütt a hangunkat!” Beszélgetés Mészáros Rezsővel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 1–8. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.01>
- Szebényi, A., & Szabó, A. (2008). Interjú dr. Kőszegfalvi György Professzor Úrral. *Modern Geográfia*, 3(2), 210–223.
- Szilágyi, I. (1985). Chile - egy diktatúra természetrajza. *Politikatudományi Füzetek*, 1–87.
- Szilágyi, I. (1996). *Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban*. Napvilág Kiadó.
- Szilágyi, I. (2013). *Geopolitika*. Publikon Kiadó.
- Szilágyi, I. (2014). Transylvania: A Historical Region in Europe. *Historia Actual Online*, 34, 83–149. <https://www.historia-actual.org/Publicaciones/index.php/hao/issue/view/48>
- Szilágyi I. (2015). *Portugália a huszadik században*. L'Harmattan Kiadó.
- Szilágyi, I. (2017). *Portugália és az 1956-os forradalom magyar menekültjei*. Magyar Tudomány, 8, 971–981.
- Szilágyi, I. (2018a). *Geopolitika*. Második, bővített kiadás. PAGEO.
- Szilágyi, I. (2018b). *A geopolitika elmélete*. Pallas Athéné Könyvkiadó Kft.
- Szilágyi, I. (2018c). Hungria: las experiencias del cambio de sistema y de la construcción de democracia, In C. González (coord.), *Transiciones políticas contemporaneas. Singularidades nacionales de un fenómeno global* (pp. 113–143). Fondo de Cultura Económica de España.
- Szilágyi, I. (2020). Hungria: treinta anos de democracia. *Historia Actual Online*, 52(2), 129–142. <https://historia-actual.org/Publicaciones/index.php/hao>.
- Szilágyi, I. (2022). Portugália. In D. G. Kecskés, & T. Scheibner (szerk.), *Egy világraszóló történet. Az 1956-os magyar menekültválság kézikönyve* (pp. 443–453). Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet.
- Szilágyi, I. (2022). *Modernizációs stratégiák és kivételes állam Braziliában (1955–1985)*. Publikon Kiadó.
- Szilágyi, I. (2023). Del Estado de Excepción hasta el subimperialismo y la posdemocracia híbrida. Los cambios políticos y económicos en Brasil (1964–1985). In L. Cañón. (Comp.), *Terrorismo de Estado: definiciones, conceptos y debates* (pp. 129–168). Lago Editora.

*Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licen-
ce-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)*

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)*

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Vámos, Ramóna¹

Az egyetemi oktatási rendszer megreformálásának szolgálatában Beszélgetés Mezősi Gáborral

In the Service of Reforming the University Education System
Conversation with Gábor Mezősi

ABSZTRAKT

Mezősi Gábor 1952. július 18-án született Szegeden, és a városban töltötte élete nagyobb részét. 1975-ben szerezte meg matematika–földrajz szakon a tanári diplomáját, 1977-ben az egyetemi doktori címet. Német állami ösztöndíjjal szakmai tapasztalatokat szerzett, és az ottani oktatási rendszert megfigyelve a hazai geográfusképzést megreformálta. 1991-ben elnyerte az Akadémiai díjat, tanszékvezetőként pedig a geoinformatika bevezetését segítette elő. 1993-ban az MTA akadémiai doktora lett geoinformatikából és tájföldrajzból. Szakmai munkájáért 1999-ben Lóczy-émlékérmet kapott. A 2000-es években fontos szerepet töltött be a Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Karának dékánjaként. 2021-től a Szegedi Tudományegyetem Professor Emeritusa, 2023-ban pedig a Magyar Érdemrend középkeresztje polgári tagozata kitüntetését vehette át. Mezősi Gábor szakmai munkája mellett sokat tett a geográfusképzés megreformálásáért, hogy magas szintű szakmai tudással hagyják el a hallgatók az egyetemet. A Professor Úrral való beszélgetés betekintést ad életének fontosabb állomásaiba és tapasztalataiba.

Kulcsszavak: természetföldrajz, tájföldrajz, geomorfológia, geoinformatika

ABSTRACT

Gábor Mezősi was born on July 18, 1952, in Szeged and spent most of his life there. He graduated as a teacher in Mathematics and Geography in 1975. With a German state scholarship, he gained professional experience and, observing their education system, reformed the Hungarian geographer training. In 1991, he won the Academy Award, and as head of department, he helped to introduce geoinformatics training. In 1993, he became Doctor of the Hungarian Academy of Sciences in geoinformatics and landscape geography. After the turn of the millennium, he played an important role as dean of the Faculty of Science of the University of Szeged. In 2021, he was awarded Professor Emeritus of the University of Szeged and in 2023 the Civil Section of the Middle Cross of the Order of Merit of Hungary. In addition to his scientific work, Gábor Mezősi did a lot to reform geographer training as well. The conversation with the Professor gives an insight into the most important stages and experiences of his life.

Keywords: physical geography, landscape geography, geomorphology, geoinformatics

¹ PhD student, University of Szeged, Department of Economic and Social Geography, Szeged, Hungary.
E-mail: vamos.ramona@geo.u-szeged.hu

BEVEZETÉS

A *Földrajzi beszélgetések* lehetőséget adnak arra, hogy a geográfiát szerető fiatalabb generáció megismerje elődjait, tanuljanak tőlük és példaként tekinthessenek rájuk a későbbiekben. Ezekben a beszélgetésekben nem csak kutatóként és oktatóként, hanem emberként is megismerhetjük őket. Az elmúlt években az alábbi professzorokkal készült már interjú a Modern Geográfia folyóiratban: Erdősi Ferenc, Fodor István, Keveiné Bárány Ilona, Hajdú Zoltán, Nemes-Nagy József, Gábris Gyula, Mészáros Rezső, illetve Kerényi Attila (Enyedi et al., 2022; Gálosi-Kovács & Orsós, 2022; Gera, 2023; Herczeg et al., 2021; Izsák & Tésits, 2023; Rácz & Reményi, 2022; Szalai, 2022; Fazekas et al., 2023). Jelen beszélgetésünk Mezősi Gáborral ezt a sort egészíti ki.

Mezősi Gábor 1952-ben született Szegeden, és tanulmányait is ebben a városban végezte. Már középiskolás korában betekinthezett természetföldrajzi kutatásokba, amelyek arra sarkallták, hogy később elvégezze a földrajz–matematika tanári szakot Szegeden. Ezután az egyetemen helyezkedett el, és két évvel később egyetemi doktori címet szerzett. Kandidátusi értekezését 1983-ban védte meg, majd tíz évvel később akadémiai doktori címet szerzett. 2021-ben a Szegedi Tudományegyetem professor emeritusa lett. Tanszékvezetőként és dékánként egyaránt tevékenykedett, tíz évenként pedig mindig új kutatási témába kezdett: foglalkozott kistájakkal, geoinformatikával, környezeti veszélyekkel és jelenleg a természet- és társadalomföldrajz integrálásán dolgozik.

MÓDSZEREK

Az interjú 2023. április 26-án, Szegeden készült a Professor Úr jelenlegi egyetemi irodájában. A félig strukturált interjú során olyan nagyobb témák kerültek előtérbe, mint a gyermekkor, az iskolai élmények az általános iskolától egészen az egyetemig, külföldi tapasztalatok és barátságok, valamint a karrierjének alakulása. A beszélgetésünkben nemcsak a szakmai elismerésekről, hanem a nehézségekről is szó esett.

EREDMÉNYEK

Megkérem Professzor Urat, hogy meséljen a gyermekkoráról. Honnan indult és milyen környezetben nőtt fel?

Urbánus alkat vagyok, ami azt jelenti, hogy Szeged város központjában nőttem fel, és az egész gyermekkoromat ott töltöttem. Kivételt jelentettek azok az időszakok, amikor a szüleim elvittek a hegyekbe, mert nem voltam egészséges, és akkor azt gondolták, hogy ez majd segíteni fog. A földrajz szeretete már korán megjelent az életemben, mert édesapám ásványtannal foglalkozott, de a térbeli formákat nem értettem, nem láttam át. Emiatt nem szerettem volna abba az irányba menni, mint ő, valami mást akartam csinálni. A földrajz mindig érdekelt, viszont nagyon sok választási lehetőség abban az időben nem volt. A földrajz mellett a matematika érdekelt még, és ennek a kettőnek a

kombinációjáról gondoltam, hogy működhet. Ez az irány már általános iskolában érlelődött bennem, azt gondolom, hogy abban az életkorban dönt az ember a jövőjét illetően a körülbelüli irányról.

Hogyan élte meg az általános iskolás éveit?

A hatvanas években az általános iskolai osztályok csak fiúkból álltak, akkor még nem voltak vegyes osztályok, azokkal majd a gimnáziumi évek során találkoztam. Az, hogy csak fiúk voltak egy osztályban, meghatározta a karakterét és a csoport összetartását, mert ahogy idősödnek és kamaszodnak a tanulók, egyre inkább próbálnak önállóvá válni. A kezdeti évek nagy fegyelemben teltek, ami egyrészt abban mutatkozott meg, hogy a diákok az iskolapadban hátra tett kézzel ültek, továbbá ebben az is szerepet játszott, hogy az egyetem gyakorlóiskolája volt, ahova jártam. A hetedik és nyolcadik osztályban a közösségből való kitörés, illetve az, hogy megmutassuk magunkat, nem egyszer vezetett kisebb fegyelmegtlenésekhez. A közösség összetartása az osztályfőnöknek és a tanárjelölteknek is feladatuk volt, de a jelöltek inkább tanították a diákokat.

Ezek után a középiskolás évei hogyan teltek, milyen meghatározó élményei voltak?

Iskoláimat Szegeden végeztem, és továbbra is a matematikát és természettudományt akartam választani, de édesanyám azt gondolta, hogy a bölcsészet felé kellene orientálódnom. Ezért zongora és német nyelv különórákra kellett járnom. Azt, hogy zongoraművész legyen belőlem, elég hamar feladta, viszont németül továbbra is tanulnom kellett. Egy osztrák nyugdíjas hölgy tanította a nyelvet, azóta sem tudom, hogy sikerrel vagy sem. Voltam kint három évet Németországban, beszélgetek német anyanyelvű kollégákkal, nem okoz problémát németül előadni sem, de nyelvtanilag nem mindig helytálló, ahogy beszélnek.

Ki és mi motiválta, hogy végül a földrajz- és matematikatanári képzést válassza az egyetemen?

Két fontos esemény történt, ami motivált a természettudományok, illetve a földrajz iránt. Az egyik, hogy Pécsi Márton nagybátyám erősen próbált a geológia és geomorfológia irányába terelni. Ő Budapesten az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetet vezette, ahova középiskolásként bekerültem, és ott tudtam vele dolgozni. Mindenesetre komoly motivációt jelentett ez a tapasztalat is, a másik pedig szintén középiskolás koromban történt. A betegségem miatt a Bükk hegységben töltöttem több időt, ahol klimatológiai méréseken vehettem részt. A karsztdolinák hőmérsékletét kellett mérni fél óránként az egész hegyoldalon. Ez a tapasztalat mélyen bennem maradt, és az egyetemi jelentkezést is jelentősen befolyásolta.

A döntés folyamata nem volt nehéz, mert ha tovább akartam menni, akkor az egyetemre gondoltam, és egybeesett a szülői elvárással is. Nem volt sok választás abból a szempontból, hogy geográfus szak nem létezett, csak tanári szakra lehetett menni, és Szegeden indult matematika- és földrajzképzés. Továbbá nem akartam elmenni idegen városba, és mindenáron egyetemi végzettséget akartam, így végül Szegeden maradtam.

Az egyetemi évek alatt milyen nehézségekkel találkozott, és ki inspirálta abban, hogy tovább haladjon?

Volt egy pont az egyetemi évek alatt, amikor elbizonytalanodtam, hogy kell-e nekem ez egyáltalán, ekkor harmad- vagy negyedéves hallgató voltam. A matematikai modellekkel foglalkoztam, ami kihívást jelentett számomra, és a legjobb tudásom szerint készítettem egy összefoglalót, amiről azt gondoltam, ennél jobbat már nem tudok. Abban az időben nehéz volt szakirodalomhoz jutni, mert többségében orosz nyelvűek voltak, esetleg korlátozottan német és angol nyelvű forrásokat tudtam felhasználni. Eredményemet a Tudományos Diákköri Konferencián mutattam be, de nem nyertem el mindenki támogatását, és ez elbizonytalanított. Ekkor mentem ki Oroszországba, Szentpétervárra, de ott sem alakult minden az elvárásaim szerint. Szegeden Jakucs László professzor az akkori tanszékvezető segítette az utamat, ő nagyon támogatott. A professzor nagyon agilis vezető volt, és a karsztok irányába terelt, az első néhány cikkem vele közösen készült (Jakucs et al., 1977; Jakucs & Mezösi, 1977). Egy idő után azonban már nem tudtam azonosulni ezzel: a leíró földrajzon és a klasszikus geomorfológián túli irányokon gondolkodtam. Érdekelt, hogy milyen problémák vannak a felszínen, de vizsgálatot nem lehetett labor nélkül végezni, és ehhez nem lehetett hozzáférni, tehát nem voltak, vagy csak minimális mérési lehetőségek adódtak. A problémám tehát az volt, hogyan lehet elszakadni a leíró vizsgálatától és a mérések felé orientálódni: így jött a táj metriájának témája.

Professzor Úr, mesélne a külföldi szakmai tapasztalatairól és kapcsolatairól?

Egyetemistaként a szentpétervári egyetemen is tanultam, ahova az ELTE-n keresztül jutottam ki. Akkor még nem foglalkoztak ennyit a külföldről érkező hallgatókkal. Abban az időben nagyon elszánt voltam azzal kapcsolatban, hogy tájjal akarok foglalkozni, mert az elég komplex, és volt egy jó nevű földrajzos (B. L. Iszacsenkó), aki ott ezzel foglalkozott. A közös munka azonban elmaradt. Furcsa világ volt, de végül is Közép-Ázsiát is be tudtam utazni. Jól szervezett repülőutak voltak például Szamarkand, vagy Taskent városába, de más helyekre is ellátogattam. Az egyetem alatt ekkor nem tudott Nyugatra utazni az ember, főként Csehszlovákiába, Lengyelországba és Jugoszláviába lehetett menni, de nem korlátlanul. Később azért lettek jó ismerősök, és alakultak kiváló szakmai és emberi kapcsolatok. Leginkább Németországból, mert ott töltöttem a legtöbb időt, összességében 3–4 évet, de ezek nem egybefüggő időszakok voltak. A legszorosabb kapcsolat a frankfurti és lipcsei kollégákkal alakult ki, akikkel hetente szoktunk beszélgetni, és több közös publikáció született az ismertségünkből (Richter & Mezösi, 1990; Albrecht et al., 1998). Továbbá nagyon sokat voltam Angliában, viszont a szakmai kontaktus hiánya miatt azok a kapcsolatok nem váltak tartóssá. Ameddig tartottak, addig az együttműködések nagyon hasznosnak bizonyultak. Főként geomorfológiával foglalkoztunk, mert ez akkoriban kiemelt terület volt az angoloknál. A kilencvenes évektől nyíltak meg a nemzetközi lehetőségek Magyarországon, a közös munkához azonban nem volt elég forrás, a 2000-es évekre pedig már hiába volt pénz, a szakmai és baráti kapcsolat elkopott. Az jó érzés, hogy ha külföldre látogatok, akkor van hova mennem, ez biztonságot ad. A legutóbbi kapcsolat, ami hatással volt rám, az a német kapcsolatrendszer volt: az ott hallottak hatására kezdtem el foglalkozni a természeti veszélyekkel és a földrajz szakmai integrációjával.

Az egyetem után hogyan indult el a karrierje és milyen állomásai voltak?

Az egyetem befejezése óta el sem mozdultam, vagyis az igazság az, hogy egy szobával mentem arrébb, aztán 2007-ben épületen belül elköltözött a tanszék. Az egyik legfontosabb állomást jelentette a Humboldt-ösztöndíj, ami egy német állami ösztöndíj volt. Két különböző helyen voltam ennek segítségével Németországon belül, az egyik Trier, a másik Frankfurt volt. Az első említett helyen lejtős talajeróziót mértem, a második helyen modellekkel foglalkoztam és ez nagyon látványos volt. Az 1990-es évek elején térinformatikával kezdtem el foglalkozni. A térinformatika meghonosításáért és alkalmazásáért kaptam 1999-ben a Lóczy-émlékérmet. A dékáni éveim alatt sok mindent sikerült megvalósítani, aktív voltam, viszont szakmailag kevésbé termékeny. A látványosabb tevékenységek közé tartoznak az infrastrukturális fejlesztések (az informatikai és biológiai képzések fizikai helyeinek növelése, mert egyre inkább fellendülőben volt ez a két szak), a kevésbé láthatóak pedig a rendszer működését érintették. A földrajzi képzést érintő változások közül a legjelentősebb a szak „marketingelése” volt. Célként tűztem ki, hogy a földrajz- és a geográfusképzést ismertté tegyünk, és a cégeket felvilágosítsuk, hogy van egy ilyen lehetőség. Nagyon jó szándékként indult a geográfia ismertté tétele, de nem tudta pótolni a Szegedi Tudományegyetem azt az előnyt, amit a németek vagy az angolok biztosítottak a saját hallgatóik számára.

Mesélne arról, milyen volt ez az új generáció, amit Ön is képviselt?

Az új generációban öten, hatan voltunk, ami egy nagyon kis létszámú társaság volt, és ez problémát is jelentett, mert nem volt kivel konzultálni, az idősebbek és több tapasztalattal rendelkezők pedig nagyon másfajta földrajzban gondolkodtak. A természet- és társadalomföldrajzra egyaránt érvényes volt, hogy leírták, amit láttak, viszont nagyon kevés ember foglalkozott ezeknek az adatoknak az elemzésével. Az új generációban pedig a földrajztól mindenki másfelé próbált elindulni, volt, aki a matematika, más a biológia irányába nyitott, én a tájat, környezetet választottam. Mindenki úgy jelölte ki a saját pályáját, hogy ne legyen a másikkal ütközése, de így nem volt valós szakmai vita, mert annyira más volt a generáció többi tagjának a témája. Ennek hatására a földrajz és annak tudományos magja, az ember és a környezet viszonyának értékelése szépen lassan széthúzódott, pedig ezek kapcsolatát kellett volna elemeznie. Miközben a földrajz egyre inkább szétágazott, megjelentek új tudományterületek is. Ez a folyamat azonban az egyetemi földrajz oktatásában olyan kérdéseket vetett fel, mint például, hogy mit is tanítunk, mit is csinálunk pontosan, és a megszerzett tudás piacképes-e. A németországi szakmai tapasztalat segített a későbbiekben a geográfusképzés megreformálásában.

Milyen korszakokat tud elkülöníteni a munkásságában, milyen témákkal foglalkozott?

A kutatási fókusz tíz évenként másra helyeződött. A nyolcvanas években a kistájakat vizsgáltuk Pécsi Mártonnal. Büszke vagyok arra a munkára, ugyan többszerzős a két 1000 oldalas kötet, viszont egy sokat használt és hivatkozott munka, mert minden kistájáról készült 10–15 oldalas természeti, a későbbi kiadásokban társadalomföldrajzi összefoglaló (Marosi & Somogyi, 1990). A kilencvenes években a térinformatikával kezdtem el foglalkozni Márkus Béla és Kertész Ádám professzorokkal közösen (Kertész et al., 1989; Kertész & Mezősi, 1989). Azon dolgoztunk, hogy legyen egy szak (geoinformatika vagy térinformatika elnevezéssel), ami integrálja a földrajzot és az informatikát, és ehhez készült

egy oktatási célú, nagy körben használt könyv is. Nagyon sok munka volt elkészíteni ezt a könyvet, és 1993-ban akadémiai doktori disszertációm is ez alapján geoinformatikából írtam. A kilencvenes évek végén az SZTE TTIK dékánja voltam, ahol az elsődleges feladatot az adminisztráció jelentette, emiatt a szakmai előrehaladásom háttérbe szorult. Ezt követték a 2010-es évek, amikor a táj és környezet témakör foglalkoztatott, és ebben az időben készült el a *Magyarország természetföldrajza* című könyv (Mezősi, 2007, 2008, 2011). Ehhez kapcsolódik a következő témakör: a környezeti veszélyek, ebből is készült könyv *Natural Hazards and the Mitigation of their Impact* címmel (Mezősi, 2021, 2022). Jelenleg az integráció foglalkoztat, azaz, hogy a természet- és társadalomföldrajzot integráltan vizsgáljam. Nem azért érdekel, mert mindenáron szintézist akarok csinálni, hanem mert vannak olyan kérdések, amelyeket nem csak egy irányból lehet elemezni. A célom, hogy az összetett problémák vizsgálata érdekében minél több szemléletmódot tudjak összekapcsolni. Az ezzel foglalkozó kötet szintén az Akadémiai Kiadónál megjelenés alatt áll (*Földrajzi szintézis* címmel).

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján hogyan látja a geográfusképzés jelenét és jövőjét?

Az egyetemre való jelentkezési motiváció és a szak népszerűsítése a középiskolákban nagyon hasznos, de a hallgatói létszám ettől nem fog dinamikusan növekedni, hogyha a földrajzhoz való társadalmi szintű hozzáállás nem változik. A középiskolákban el kellene érni, hogy a földrajz fontosabb tárgy legyen, ne csak a szükséges óraszámban tanulják a diákok, hanem ösztönözni kell őket, hogy érettségit szerezzenek belőle. A Jakucs László Középiskolai Földrajzversenyre sok tehetséges és képzett diák érkezik, de mégsem a földrajz mellett köteleződnek el a későbbiekben. Az egyetemi földrajz oktatásának a problémája és előnye is abból fakad, hogy nagyon nyitott szakról van szó, mert a piac is meglehetősen diszperz, és ehhez a piachoz széttagolt ismeretrendszerre van szükség. Emiatt a földrajzi képzés kulcsát az jelenti, hogyan tud illeszkedni a piachoz.

Mindezekkel szemben a magyarországi egyetemi szintű földrajzoktatás gyenge pontját a specializációkban látom, ellentétben az angol és a német geográfusképzéssel. Utóbbiak esetében csak a mesterképzésen történik választás természet- és társadalomföldrajz között, hazai viszonylatban pedig már a BSc-képzés alatt kell dönteniük a hallgatóknak három, négy vagy akár öt opció közül. A széttagoltság helyett ebben az esetben is az integráltságra kellene törekedni. Azt gondolom, azt kell néznünk, hogy mi a felvevőpiac, és annak megfelelően képezni a hallgatóinkat. Ehhez nagyon pontosan és precízen le kell határolni a potenciális, heterogén piacot, és ebből következően nem egyfajta képzésre lesz szükség, mint például a mérnöki oktatás esetében. Amennyiben szeretnénk fejlődni és változtatni, akkor az első lépés az álláslehetőségeknek az azonosítása. Az új generáció egyik feladata, hogy tegyen valamit a változásért (például a létszámnövekedés és a potenciális elhelyezkedési lehetőségek összegyűjtése, biztosítsák a hallgatók számára ezt az ismeretet, és ezek fontosságára hívják fel a köz figyelmét), mert ez segíthet a földrajz jelenlegi helyzetén. Megérdemli mindenki, aki a földrajzot választja, hogy legyen jövője, mert a szülők pénzt, a hallgatók pedig időt és energiát áldoznak rá, így fontos lenne, hogy ez a befektetés idővel kamatozzon.

KÖVETKEZTETÉSEK

Mezősi Gábor professzor gyermekkorától érdeklődést mutatott a földrajz iránt, ami köszönhető volt egyrészt családjának, másrészt azoknak a szakmai lehetőségeknek, amelyekkel még biztosabbá tették elköteleződését a geográfia iránt. Már egyetemi éve alatt reformgondolatok fogalmazódtak meg benne a kutatói munkával kapcsolatban. Több éves, külföldön szerzett szakmai tudása és kapcsolatai segítségével Magyarországon megalapította a geográfusképzést, és a vállalkozókkal is megismertette a szakon végzett hallgatókban rejlő potenciált. Dékáni munkássága során a Szegedi Tudományegyetemen infrastrukturális és működési fejlesztéseket valósított meg, ezen felül a geoinformatikai képzés megalapításában vett részt. Érdeklődési köre évtizedenként váltott irányt, jelenleg a földrajzi szintézis áll érdeklődésének középpontjában. Mezősi Gábor kitartott a megújítás mellett egész életében, legyen az egy rendszerszintű probléma vagy akár tudományos irányultság. Az ifjabb generációk számára munkája és kitartása példaértékű.

IRODALOMJEGYZÉK

- Enyedi, F., Alpek, B. L., & Tésits, R. (2022). A Bükk-hegységtől a nemzetközi karsztkutatásig. Beszélgetés Keveiné Bárány Ilonával [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(3), 1–12.
- Fazekas, I., Balla, D., Benkhard, B., Csorba, P., Kiss, E., Mester, T., Szabó, Gy., & Vasvári, M. (2023). Rendszergondolatok rendszerezése. Interjú a 80 éves Kerényi Attila professzorral [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(3), 87–104. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.06>
- Gálosi-Kovács, B., & Orsós, Gy. (2022). A karsztoktól a környezetgazdálkodásig. Beszélgetés Fodor Istvánnal [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(1), 47–55. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.01.03>
- Gera, A. (2023). Egy regionalista – földrajzos gyökerekkel. Beszélgetés Nemes-Nagy Józseffel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(2), 97–108. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.02.06>
- Herczeg, A., Moró, D. R., & Tésits, R. (2021). A füstölgő meddőhányóktól a globális közlekedésig. Beszélgetés Erdősi Ferencsel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 16(4), 69–83. <https://doi.org/10.15170/MG.2021.16.04.04>
- Izsák, É., & Tésits, R. (2023). Mindig azt csináltam, ami érdekelt. Beszélgetés Gábris Gyula professzorral [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(3), 77–85. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.05>
- Jakucs, L., Bárány, I., & Mezősi, G. (1977). A geomorfológia időszerű problémái. *Földrajzi Közlemények*, 25(4), 345–348.
- Jakucs, L., & Mezősi, G. (1977). Ukrajna óriási gipszbarlangjainak genetikai problémái. *Földrajzi Közlemények*, 26(1), 119–137.
- Kertész, Á., Márkus, B., & Mezősi, G. (1989). Mikroszámítógépes földrajzi információs rendszerek. *Geodézia és kartográfia*, 41(3), 176–183.
- Kertész, Á., & Mezősi, G. (1989). Személyi számítógépes földrajzi információs rendszer felépítése. *Földrajzi Értesítő*, 38(3–4), 353–364.

- Marosi, S., & Somogyi, S. (szerk.). (1991). *Magyarország kistájainak katasztere*. MTA FKI.
- Mezősi, G. (2007). *Városökológia*. JATEPRESS.
- Mezősi, G. (2008). *Magyarország környezetföldrajza*. JATEPRESS.
- Mezősi, G. (2011). *Magyarország természetföldrajza*. Akadémiai Kiadó.
- Mezősi, G. (2021). *Természeti veszélyek - és hatásaik csökkentése*. Akadémiai Kiadó Zrt.
- Mezősi, G. (2022): *Natural Hazards and the Mitigation of their Impact*. Springer-Verlag.
- Rác, Sz., & Reményi, P. (2022). Generációk munkájára támaszkodva kutatunk. Beszélgetés Hajdú Zoltánnal 70. születésnapja alkalmából [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 9–20. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.02>
- Richter, G., & Mezősi, G. (1990). Bodenerosion, Winderosion und Bodenfruchtbarkeit - eine quantitative Näherung mit EPIC Model. *ACTA GEOGRAPHICA SZEGEDIENSIS*, 28–30, 67–81.
- Szalai, Á. (2022). Hallatni kell mindenütt a hangunkat! Beszélgetés Mészáros Rezsővel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 1–8. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.01>
- Albrecht, V., Mezősi, G., & Mucsi, L. (1998). Die Pußta. Historisch-geographische und geoökologische Aspekte eines schulgeographischen und touristischen Leitbildes von Ungarn. In A. Volker, & G. Mezősi (Eds.), *Ungarn in Europa: Gesellschaftlicher und raumstruktureller Wandel in Vergangenheit und Gegenwart* (pp. 175–217). Johann Wolfgang Goethe-Universität. <https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/23179/1/1159938-Albrecht-Mezosi-Mucsi-1998-cikk.pdf>

*Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licen-
ce-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)*

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)*

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Bálint-Bálint, Lóránt¹ – Magyari-Sáska, Zsolt² – Irimuş, Ioan Aurel³ –
Peteley, Attila⁴ – Niţă, Adrian⁵

The Valuation of the Urban Ecotourism Potential of the Volcanic Geomorphohydrosite Băile Tuşnad in Harghita County, Romania

ABSTRACT

Băile Tuşnad, also known as “Little Switzerland”, “The Land of Mineral Waters”, “The Pearl of Transylvania” or “The Pearl of Spa Tourism in Romania”, was once the pride and effervescence of spa tourism in Romania. Officially, it is the smallest town in the country, and through the unique charm of its landscape and natural heritage it has earned its national and international reputation. A new opportunity for the development of the resort in 2023 is the promotion of the town by the Ministry of Entrepreneurship and Tourism (MET) as a new ecotourism destination in the country. Thus, the area might become the 7th ecotourism destination in Romania, being one of the most representative volcanic geomorphohydrosites in the Harghita Mountains (Eastern Carpathians). The objective of the study was to evaluate the ecotourism potential of the settlement and the region using methods applied in academic literature for urban and rural geomorphosites, as well as to justify the importance of this ecotourism destination based on tourist circulation data. In the evaluation process of the ecotourism potential the resort receives 84% of the maximum score according to the methodology, and the tourist circulation data support the important contribution that the resort has in Harghita County, with increasing prospects after the recovery from the pandemic period.

Keywords: Băile Tuşnad, ecotourism, geomorphosite, Transylvania, urban volcanic, geomorphohydrosite

---

1 Lecturer, Babeş-Bolyai University, Faculty of Geography, Gheorgheni University Extension, 535500 Gheorgheni, Str. Gradina Csiky nr. 53, Romania, lorant.balint@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0002-9904-5262

2 Lecturer, Babeş-Bolyai University, Faculty of Geography, Gheorgheni University Extension, Romania, zsolt.magyari@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0002-5572-4132

3 Professor, Babeş-Bolyai University, Faculty of Geography, 400006 Cluj-Napoca, Str. Clinicilor nr.5-7, Romania, aurel.irimus@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0003-1649-0203

4 Lecturer, Babeş-Bolyai University, Faculty of Geography, Gheorgheni University Extension, Romania, attila.peteley@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0002-3745-6381

5 Lecturer, Babeş-Bolyai University, Faculty of Geography, Gheorgheni University Extension, Romania, adrian.nita@ubbcluj.ro, ORCID: 0000-0003-2413-5551

INTRODUCTION

The case study analyzed (Băile Tuşnad, Harghita County, Romania) offers a model of spa tourism and ecotourism by utilizing natural and anthropic tourism resources, both within the boundaries of the ATU and in the surroundings of the town.

Băile Tuşnad has a picturesque settlement, situated at 650 meters altitude in the Olt Valley at the foot of the Ciomad Mountain, which is the southernmost volcanic unit of the Oaş – Gutâi – Tibleş – Călimani – Gurghiu – Harghita volcanic chain and the youngest in terms of eruption age.

The first initiatives of tourism development date back to 1845, when 40 villas with a capacity of about 700 places were built to accommodate tourists. In 1890, the Stefania Spa Institution was established, which contributed to a significant development; at the beginning of the 20th century, four pools with mesothermal water were established, which offered an additional leisure activity to the tourists.

Figure 1. Location of Băile Tuşnad (1911) within the Carpathians

Source: kepleslapok.files.wordpress.com

Băile Tuşnad, also known as “Little Switzerland”, “The Land of Mineral Waters”, “The Pearl of Transylvania” or “The Pearl of Spa Tourism in Romania”, was once the pride and effervescence of spa tourism in Romania (Figure 1). Officially, it is the smallest town in the country, and through the charm of its landscape and natural beauty it has earned its national and international reputation.

In the Transylvanian part of the Eastern Carpathians, we discover a wealth of resorts with elegant villas, pine forests and clean and fresh air, a region nicknamed the land of mineral waters, which is how the effervescence of spa tourism in Romania was described in the 1980s.

In 1980, about 2,000 tourists visited the town every day. In 1987, the number of daily visitors reached 4,000, compared to an average of 116 people per day in 2022, according to Romania’s National Statistical Institute. The three big hotels in the resort were always full, while the booking center was making arrangements for treatments a year in advance.

The decline began in the 1990s. Many of the resort's villas, inherited or reclaimed by former owners, are now in poor conditions. Although quite a few have been renewed, dozens of ruins still pollute the town's landscape value. All the natural resources – from springs to mofettas – were leased in 2002 by SC. Tuşnad S. A. Out of the 44 natural springs and boreholes (Bálint-Bálint et al., 2016), on the webpage of the ecotourism destination Băile Tuşnad and its surroundings, 25 mineral springs are identified, and according to the website of Băile Tuşnad City Hall, only 6 are open to the public and can be used for therapeutic purposes.

Many towns and municipalities in Romania would not be able to maintain their current administrative status according to last year's census data if we looked strictly at the letter of the law and the conditions of the population. Law 2001/351 stipulates, among other things, that a city must have at least 5,000 inhabitants and a municipality must have at least 25,000 inhabitants. According to the 2022 census data, almost 40 cities in Romania and just as many cities with county rights do not meet this condition.

Among them is the tourist resort of national interest, Băile Tuşnad in Harghita County, which still holds the title of the smallest town in Romania, which – officially – with its 1372 inhabitants is well below the level of 5,000 inhabitants. The town did not meet this condition even when law no. 2001/351 was adopted, when it had 1969 inhabitants according to the 1992 census.

Băile Tuşnad has held the title of town for 55 years, since the administrative-territorial reorganization in 1968. The locality earned its title of town due to its international tourist reputation, which is distinguished by its beautiful landscape, clean and oxygen-rich air, rich in aerosols and negative ions, as well as mofettas and mineral waters with therapeutic properties.

LITERATURE REVIEW

In recent decades, tourism in protected areas, i.e. ecotourism, has been on an ascending trend: this form of tourism is beginning to manifest itself more and more as a new branch aimed at showing the new development trends of the global tourism industry. Although it was initially applied only to forms of tourism practiced in natural protected areas, its scope has gradually been extended to other major forms of tourism (Bálint-Bálint et al., 2019).

At the end of the 20th century, ecotourism became a field that began to gain increasing global importance, aimed at utilizing and, at the same time, preserving the natural heritage (Dombay et al., 2008), for example the protected areas (Bálint-Bálint et al., 2019; Lakatos et al., 2023), the caves (Molnár & Magyari-Sáska, 2023) and the cultural-historical heritage of a region (Dombay et al., 2008).

Ecotourism is one of the most intensely developing forms of tourism (Lakatos et al., 2023), as it has rapidly gained popularity under the banner of sustainability (Sobhani et al., 2022), being a form of nature-based tourism that contributes to social and environmental wellbeing. It is also referred to as green tourism due to its environmentally friendly and educational nature (Dincă et al., 2023).

A protected area's purpose is to conserve nature and its environmental, cultural, and socio-economic value. Providing touristic experiences in protected areas, ecotourism helps nature conservation while offering economic and educational benefits to communities and visitors (Sobhani et al., 2022).

Depending on the country and the preferences of the authors, this type of tourism is known by different names: “gentle tourism”; “green tourism”; “ecological tourism”; “ecotourism”. There is practically no difference between these terms, which are, in fact, synonyms in terms of content, criteria, as well as the areas of the application of the concepts and the products they offer. The generally accepted and most widely used term in international literature is ecotourism (Bálint-Bálint et al., 2019).

Ecotourism in an urban environment may be present in areas that have a certain degree of naturalness, with significant modifications by human activities. With all these the concept of urban ecotourism recognizes the significance of ecotourism in facilitating cultural exchange, environmental protection and sustainable urban development. Contrary to classic ecodestinations, urban ecotourism is more acceptable considering the higher load of urban destinations and the potential to renovate locations that have been degraded by industrial development, traffic or other human activities. (Jegdić & Gradinac, 2016).

The harmonization of nature conservation and tourism is the basic issue of destination sustainability (Fodor, 2008; Hajnal & Köbli, 2014), in this sense ecotourism is a new alternative for the use of natural resources in the resort: it will contribute to the development of the resort, favoring new investments in tourism, which will result in new jobs, which will translate into increased living standards. Tourism is the only economic branch that supports the local economy, the majority of residents work in tourism, but, despite this, there is a high rate of unemployment and demographic ageing, with high levels of emigration among the young.

The concept of “Ecotourism Destination” has been developed since 2012 by the central public authority for tourism, in partnership with national representative institutions and organizations (Ministry of Environment, Water and Forests, National Institute for Research and Development in Tourism and the Romanian Ecotourism Association), based on the National Ecotourism Strategy, the Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC) and the European Ecotourism Standard (EETLS). At the time, Romania was the first country in Europe to launch such a recognition system for ecotourism destinations, as specified in a media release of Romania's Ministry of Entrepreneurship and Tourism. The Romanian Ecotourism Association (AER) was established in 2003 with the aim of creating a national partnership between the process of development and the promotion of ecotourism (Stanciu et al., 2023).

Băile Tușnad has been recently (2023) promoted by the Ministry of Entrepreneurship and Tourism (MET) as a new ecotourism destination in the country, thus becoming the 7th ecotourism destination in Romania. The certification procedure took four years, and entrepreneurs in the area hope that the number of tourists will increase significantly and business will flourish again. The “Băile Tușnad and Surroundings” area consists of the administrative territorial units (ATU) of Băile Tușnad, and the parishes Cozmeni, Sâncrăieni, Sânsimion, Sântimbru, Tușnad (Harghita county).

This new ecotourism destination successfully combines the healing powers of the mineral waters, a beautiful natural setting and villages where, for the most part, a traditional way of life has been pre-

served (e.g. Lăzăreşti parish). All these factors have contributed to the development of a particularly attractive ecotourism product, which from 2023 will be recognized by the Ministry of Entrepreneurship and Tourism.

The activities promoted by Accent GeoEcological Association in the ecotourism destination of Băile Tuşnad and its surroundings are the following; hiking in nature, horse-drawn sleigh or wagon rides, horse riding, bicycle tours, wildlife watching, relaxing in the thermal water wellness center, bathing in popular baths in the neighboring villages, tandem paragliding, rafting on the Olt River, downhill roller skating, cultural tours, nature photography tours, skiing on the town slope, and ski touring.

Most of these activities can also be considered geomorphotourism activities as they very often rely on landscape tours based on the principle that the Earth's ecological diversity is also expressed by the existence of geosites. with historical-cultural, scientific, economic-social, visual, aesthetic and even geo-aesthetic values (Dincă et al., 2023).

Geomorphosites and geosites as landscapes are considered natural goods not only due to their intrinsic values (scientific, aesthetic) but also due to their external values (ecological, historical, cultural, economic). Thus, they are the primary drivers of geotourism development (Dincă et al., 2023).

Ferreira and Valdati (2023) present a bibliometric analysis of recent studies related to geopark and sustainable development, focusing on the relationship between these concepts. In the presented case studies, beside the presentation and inventory of geodiversity elements, there is a description and characterization of the main features and geosites present in the territories. These characterizations are generally related to theoretical aspects and geology, geomorphology and other areas related to geosciences, and usually try to present the unique character and scenic beauty or the importance of each element of geodiversity, in terms of touristic potential, educational, scientific, and economic values.

The European continent and particularly Romania hold a diverse range of volcanic geological sites that provide valuable insights into our planet's dynamic history. From towering volcanic peaks to unique rock formations and geothermal wonders, these sites are not only geological marvels and often iconic places for tourists, but also significant in terms of scientific research and cultural heritage. Recognizing their importance, geoconservation efforts have been undertaken to protect and preserve these volcanic landscapes, ensuring their longevity for future generations (Nunes & Benton, 2023).

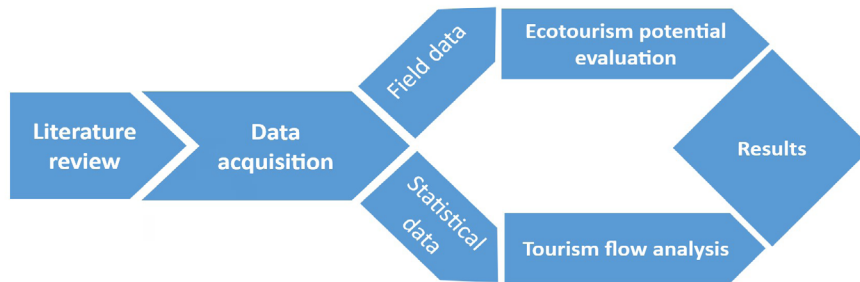
According to Cocean (2010), tourists who opt for Băile Tuşnad are spoilt by the attractive surroundings, in addition to the spectacular Olt defile, the only volcanic lake in the country, Lake Saint Ana, and the botanical reserve Mohoş Peat-bog, with numerous endemic and relict plants.

The aim of the study is to present and evaluate the Băile Tuşnad volcanic geomorphohydrosite, to create a new typology in the case of volcanic geomorphohydrosites, which can be urban or rural. At the same time, the study intends to highlight and valorize the tourist heritage of the mountain resort, which favors the practice of several forms of tourism, the palette being recently completed by ecotourism, a new niche in local tourism. In order to emphasize the touristic importance of the town within Harghita county, we have analyzed the tourist circulation data of the last 5 years.

METHODS

In order to assess the ecotouristic value of Băile Tuşnad and to highlight its present touristic importance, the above illustrated steps were made (Figure 2).

Figure 2. Flowchart of the applied methodology

Source: own editing

Geomorphosites (Hose, 1996, 2000; Reynard et al., 2007) are associated with the concept of geotourism, i.e. the activity of promoting forms of relief through tourist activities (visits, hikes, excursions, sports competitions, recreation, curative and maintenance treatment, etc.). The concept of geotourism, which emerged in the early 1990s, has focused mainly on the role of the form of relief in the tourist promotion of a region through its genetic, evolutionary and aesthetic attributes, integrated into the geographical landscape (Ciangă, 1997; Irimuş et al., 2015; Irimuş, 2010; Irimuş et al., 2011; Irimia, 2014; Panizza & Piacente, 1993; Panizza & Piacente, 2008; Codrea et al., 2022; Pralong & Reynard, 2005; Pralong, 2005).

The valuation of the form of relief in terms of tourism and landscape assessment at the beginning of the 1990s in Romania can be found in the scientific concerns of Ciangă (1997), who consulted the Carpathian mountain area to find a formula for the quantitative evaluation of the impact of the form of relief on a tourist site or region (Irimuş et al., 2015). The evolution of the morphology of volcanic cones and plateaus, volcanic valleys and craters, mofetic manifestations and mineral springs allowed us (based on geomorphological criteria) to separate three subtypes of geomorphosites in the Harghita Mountains: volcanic geomorphosites, volcanic geomorphohydrosites, and volcanic hydrogeomorphosites.

Geomorphosites that are the results of the process of the effusion of lava and eruption products, their consolidation either in the form of lava plateaus and volcanic agglomerate plateaus, necks, dykes, silts, layered cones of lavas and pyroclastic materials, craters, calderas, advective cones, glades, have been assimilated to the subtype of volcanic geomorphosites. Volcanic geomorphohydrosites include barrancos-type valleys with defile sectors (Olt Defile at Băile Tuşnad), thresholds, waterfalls and volcanic crater lakes (Saint Ana Lake), while hydrogeomorphosites include volcanic sites whose genesis is related to postvolcanic activity, i.e. mofetic, sulfur deposits, fumaroles and mineral springs (Irimuş et al., 2015; Irimuş, 2010; Pereira & Pereira, 2010).

The volcanic geomorphohydrosites of the upper Olt sector have evolved in the last millennium under the impact of anthropogenic activities, so that the natural characteristics of the geomorphosites (talveg, minor bed, major bed, transverse and longitudinal profile of the gully valleys) have been diminished by the imprint of anthropogenic activities (roads, alleys, bridges, dams, viaducts). They have preserved their genetic configurations (as a product of neogene volcanism, i.e. deep barrancos valleys with steep slopes), but aesthetic and scientific dominance shifts in the analysis to the functional aspects of the volcanic landscape, i.e. the type of the exploitation of the geomorphohydrosite. Thus, we register a substitution of the reliefogenic function of the volcanic landscape with the pragmatic function of economic exploitation (Pralong, 2005; Pralong, 2006; Reynard, 2005; Reynard & Cortaza, 2007), of space, in particular the residential, recreational and bathing function, through the emergence of new subtypes of urban and rural volcanic geomorphohydrosites.

Urban or rural volcanic geomorphohydrosites project their content in these volcanic regions mainly through the new tourism resources they display in the territory (accessibility infrastructure, accommodation infrastructure, bathing infrastructure, health care and restoration, etc.), together with mineral water resources, mofetic resources, aerosol resources, which are generated by the geological evolution of the region. The forms of relief, products of both endogenous and exogenous processes in the volcanic area, will bear the imprint of post-evolutionary evolution. River water was the main agent shaping the relief, resulting in barrancos valleys with defile sectors (narrowing and widening), where later the local population, through its activities, has anthropized the landscape, redefined its functions (Irimuş et al., 2017; Irimia, 2014; Nistor et al., 2018; Codrea et al., 2022; Pop et al., 2019) (housing, tourism, ecology) and created a new type of relationship with the environment (Irimuş et al.; 2015, Irimuş, 2010), aspects that have encouraged the emergence of urban settlements (cities) or rural settlements (villages).

Scholarly literature (Italian, French, Spanish, Swiss, Romanian) and the evaluation methodology proposed by various authors led us to the conclusion that the Pralong method (Pralong, 2005; Pralong, 2006; Pralong & Reynard, 2005), supplemented by Irimuş (2011), Reynard and collaborators (2007) and Mucivuna and collaborators (2022), which we have adapted to volcanic geomorphosites (Irimuş et al., 2015), is the most suitable for the present study, because, in addition to the general value of the geomorphosite, it also highlights its tourist value.

RESULTS

Ecotouristic valuation of the urban volcanic geomorphohydrosite

To illustrate how the analysis was carried out, we present below the geomorphosite sheet of the urban volcanic geomorphohydrosite Băile Tuşnad (Table 1), and to calculate the total value (VT) of the geomorphosite, the structural value (Vst) is summed with the functional value (Vfn) from which the restrictive value (Vr) is subtracted, according to the formula (Irimuş et al.; 2015):

$$VT = V_{st} + V_{fn} - V_r$$

Table 1. Geomorphosite sheet of the urban volcanic geomorphohydrosite Băile Tușnad

Name	Băile Tușnad	
Callsign	G9	
Location	In the Olt defile in the north-western part of Mountain Ciomad	
ATU	Băile Tușnad, Harghita County	
Tipology	Urban volcanic geomorphohydrosite	
Total Value	23.75	
Structural value	11.75	
Functional value	15.75	
Restrictive value	3.75	

STRUCTURAL VALUE

TYPE	POINTS	JUSTIFICATION
Geomorphological	4.75	• Genesis involving at least four morphogenetic factors: tectonic, volcanic, geomorphological and hydrological (1 p) • Relief forms with accelerated dynamics (1 p) • It includes several elements of: geological, tectonic, geomorphological, volcanological, lithological, hydrological, hydro-mineralogical and biological interests (1 p) • Volcanic geomorphohydrosite affected by geomorphological processes (0.75 p) • Nationally unique volcanic geomorphohydrosite (1 p)
Aesthetic	4.75	• Volcanic geomorphohydrosite with unique physiognomy (1 p) • Chromatic contrast (1 p) • Horizontal development 7.8 km (1 p) • Landscape is an essential component of the overall panorama (0.75 p) • Panoramic perceived volcanic geomorphohydrosite (1 p)
Ecological	2.25	• Protected plants found on the red list of superior plants in Romania located in the Piatra Șoimilor (Falcon Stone) Natural Protected Area (1 p) • Faunal biotope representative to the area (0.75 p) • Partially protected area (0.5 p)

FUNCTIONAL VALUE

TYPE	POINTS	JUSTIFICATION
Scientific	5.00	• International scientific representativeness (1 p) • Articles appeared in several scientific papers and in international journals (1 p) • A good example of processes and a good pedagogical resource (1 p) • Volcanic geomorphohydrosite of a very high paleogeographic interest (1 p) • Multiple addressability with interests in geology, geomorphology, volcanology, hydrology, biology (1 p)
Cultural	4.00	• More than 50 representations in works of art (literature, paintings, photography) (1 p) • Orthodox Church “The Assumption of the Virgin Mary” (1 p) • St. Mary Roman Catholic Church (1 p) • Apor Bastion (1 p)
Touristic	6.75	• 13 types of tourism: social, leisure, health tourism, cultural tourism, sports tourism, business tourism, festival tourism, religious tourism, ecotourism, geotourism, slow tourism, scientific tourism (1 p) • Modern full-service centers –Wellness/Spa hotels, Tușnad Wellness Center with thermal water (1 p) • Urban centers and areas with more than 50 000 inhabitants within less than 50 km (0.75 p) • Tourism objective of national interest (0.75 p) • Accommodation and catering services (1 p) • Modern facilities and services within the geomorphosite (0.75 p) • Seasonal tourism operation, with two seasons: summer and winter(0.75 p) • National and international tourism promotion (0.75 p)

RESTRICTIVE VALUE

POINTS	JUSTIFICATION
3.75	• Logging (0.75 p) • Household waste at the periphery of the volcanic geomorphohydrosite (0.75 p) • The site is partially vulnerable (0.25 p) • The presence of wild animals (brown bears) in the city (1 p) • Problems in the drinking water supply (water pipe defects) (1 p)

The establishment and urban development of this mountain resort is due to the presence of hydro-mineral resources and curative aerosols. Furthermore, the town offers a wide range of tourism services and practices several types of tourism (13 types identified): social tourism, recreation and leisure tourism, health tourism, cultural tourism, sports tourism, business tourism, festival tourism, religious tourism, to which we can now add ecotourism, geotourism, slow tourism, scientific tourism and educational tourism. The diverse accommodation offered by the tourism structures (hotel, motel, camping, rooms for rent in family homes, tourist hostels) and the attractive surroundings with the spectacular Olt Gorge and the Ciucaş recreational lake, the Tower Stones (viewpoint), the Apor Tower (viewpoint), the Piatra Şoimilor (Falcon Stone) botanical and geological nature reserve (another viewpoint), a volcanic neck, and the Tuşnad Wellness Center with thermal water outline the attractive potential of the town.

Within the administrative limits of the town lies Piatra Şoimilor (Falcon Stone), also called Falcons Cliff, which is a nature reserve, a protected area of national interest of IUCN category IV, i.e. a geological and botanical nature reserve, since 1995; it covers an area of 1 ha. At the same time, it is also a belvedere point offering an astonishing view over the Olt Defile and Băile Tuşnad Resort.

The Piatra Şoimilor (Falcon Stone) Nature Reservation is part of the Alpine Biogeographical Region, which is present throughout Europe, from the Pyrenees and the Alps to the Carpathians. In Romania, this biogeographical region encompasses both the Carpathian peaks and the coniferous and mixed forests of the Carpathians, as well as the intramontane depressions and higher hills along the mountain range. The colder and wetter climate, long winters and short summers are conditions to which plants and animals have adapted, including the black goat, the brown bear, the lynx, wolf and others. Various mountains are home to endemic and relict species, both on limestone or metamorphic ridges and in peat bogs. The rocky area, which is the habitat of the endemic species *Hieracium telekianum*, occupies a small area, surrounded by forest habitats, which can be considered buffer zones for the protected area.

These forests are either predominantly deciduous in the southern part, constituting forest habitat 9180* – *Tilio-Acerion* forests on steep slopes, ravines and gullies, or a mixture of beech and coniferous, represented by habitat 91V0 – Dacic beech forests, *Symphyto-Fagion*. The surface of the area, according to the boundaries on the website of the Ministry of Environment, Water and Forests, partially overlaps with these habitats. It should be noted that 11 plant species of the total flora of Piatra Şoimilor (Falcon Stone) Natural Reserve are protected on the Red List of higher plants in Romania: *Abies alba*, *Dianthus spiculifolius*, *Sempervivum marmoreum*, *Sempervivum montanum* ssp. *carnaticum*, *Monotropa hypopitys* L., *Hieracium sparsum* ssp. *borbasii* var. *Tubulare*, *Hieracium telekianum*, *Cephalanthera longifolia*, *Cephalanthera rubra*, *Epipactis helleborine*, *Platanthera bifolia* (Oltean & Negrean, 1994).

The Piatra Şoimilor (Falcon Stone) Nature Reserve is in the custody of the Accent GeoEcological Organisation; there are no official data regarding the number of annual visitors. It can be visited all year round, excluding winter, and there is no visitor fee. The length of the trail is 1-2 hours, depending on one's physical condition (from the Olt bridge the distance is about 3 km, with a difference in level of more than 200 m). The trail is of medium difficulty and is recommended for trained tourists with experience and adequate physical condition.

This route is not recommended for people suffering from rheumatic, respiratory, locomotive or cardiovascular diseases. There is a 3-meter-tall cross on the Piatra Șoimilor (Falcon Stone) in memory of those who fell off the cliff, a reminder for the daring. From here you can admire the view of the resort, the Olt Gorge and Mountain Ciomad.

The tourist value (V_{tour}) of the urban volcanic geomorphohydrosite resulted from the sum of scientific value, aesthetic value (landscape), educational value (cultural-historical), ecological value and socio-economic value. The total tourism value of a geomorphosite may not exceed 25 points. These were calculated by assigning scores from 0 to 1 for each structural-functional landmark of the volcanic landscape that ensures its expressiveness, representativeness, integrity, utility and sustainability, according to the formula (Irimuș et al., 2015):

$$V_{tour} = V_{sci} + V_{sce} + V_{cult} + V_{ecol} + V_{eco}$$

Tourism evaluation sheet of the urban volcanic geomorphohydrosite Băile Tușnad, Harghita County, Romania (Table 2). It is located in the southern part of the Ciuc Depression in the Olt Gorge, between the volcanic cones Pilișca and Ciomad, on geographical coordinates 46°08'58.3 "N 25°51'03.8 "E; accessible by the European road E578 or by the CFR 400 Brașov–Satu Mare railway line.

Table 2. Tourism evaluation sheet of the urban volcanic geomorphohydrosite Băile Tușnad

Value/ landmark						
VSci	Paleogeographic interest	Representativeness	Amplitude	Vulnerability	Utility	Sum
Score 0-1/mark	1.0	1.0	1.0	0.5	1.0	4.5
Vsce	Viewpoints (nr. 3)	Variety of landscape obs.	Chromatic contrast	Altitude for obs. point	Accessibility of obs. point	
Score 0-1/mark	1.0	1.0	1.0	1.0	0,7	4.7
Vcult	Representative for art	Representative for archeology	Representative for religion	Relevant traditions	Relevance for traditional economy	
Score 0-1/mark	0.8	0.2	1.0	1.0	1.0	4.0
Vecol	Floristic species	Wildlife species	Rare species	Endemic species	Geomorphosite status	
Score 0-1/mark	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	5.0
Veco	Type of exploitation	Access possibilities	Natural hazards	Nr. visitors/year	Official protection level	
Score 0-1/mark	0.5	0.7	0.5	0.5	0.5	2.7
Touristic value		20.9				

In order to support the touristic importance of the resort within Harghita County, we have conducted an analysis of the tourism flow data including three periods: before the pandemic, during the pandemic and after the pandemic. The processed data were obtained from the TEMPO database of the National Institute of Statistics and cover the period 2017–2022. We analyzed four tourism indicators both as absolute values for the Băile Tușnad Resort and as values compared to the existing values for Harghita county. The four indicators were: number of arrivals, number of overnight stays, average length of stay and occupancy rate. In the first phase the analysis was carried out for the total values regardless of the type of accommodation units in which they were made, after which we also divided

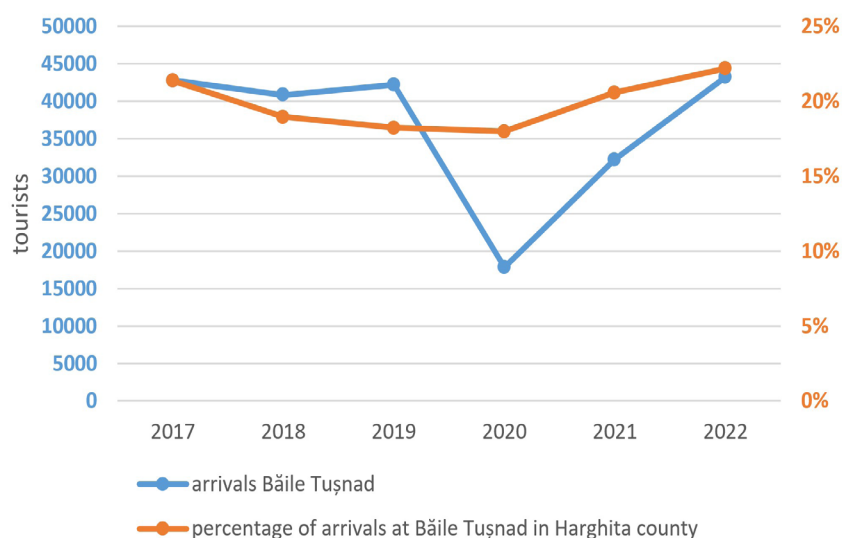
the data into categories, analyzing separately the values for hotels, guesthouses and other types of accommodation units for which there are records for the Băile Tuşnad Resort (apartments and rooms for rent, motels).

Arrivals

Regarding the total number of arrivals in Băile Tuşnad, after years of stability between 2017 and 2019 there was an abrupt decline in 2020 due to the pandemic (Figure 3). The recovery is achieved quite quickly with significant increases from year to year, so that in 2022 the total number of tourists slightly exceeds (by about 500) the maximum value of the previous period (value recorded in 2017). If we look at the percentage of arrivals in Băile Tuşnad in relation to the total number of tourists in the whole county, the previous assessment is maintained: in 2022, 22.2% of the total number of arrivals is recorded in Băile Tuşnad, the maximum share so far for the period concerned was 21.4%, in 2017.

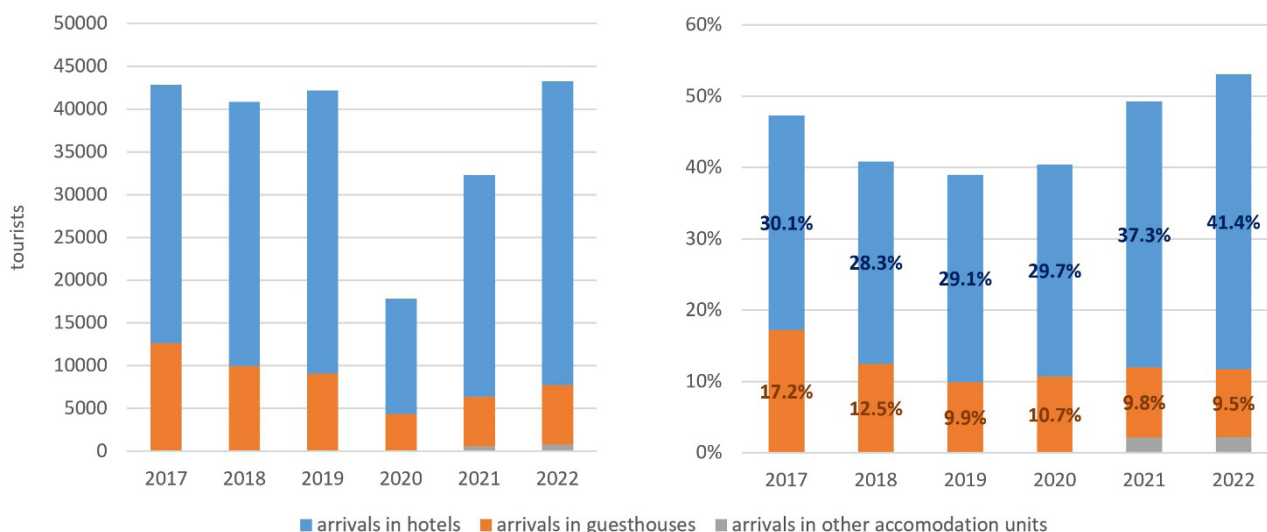
If we look at the charts showing the number of arrivals by type of accommodation, we can see that the increase in absolute values recorded in 2022 is significant, especially for arrivals in hotels (Figure 4). In 2022, we have an increase of almost 2000 over the maximum value recorded in 2019. In the case of guesthouses, the return to the pre-pandemic situation is progressive but slower. The percentage of arrivals in Băile Tuşnad compared to the number of tourists arriving in Harghita County in 2022 was 41.3%, by far the highest value ever recorded. In this case, the share in 2021 exceeded the maximum contribution before the pandemic for the analysis period, 2017, with a proportion of 30.1%. The contribution of arrivals in the case of guesthouses does not change significantly for the last three years, with a tiny decrease from 10.7% in 2020 to 9.5% in 2022.

Figure 3. Evolution of arrivals in the Băile Tuşnad Resort

Source: insse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Figure 4. a) Arrivals by categories of accommodation units in Băile Tuşnad. b) Percentage for arrivals by categories of accommodation units in Băile Tuşnad compared to the values for Harghita County

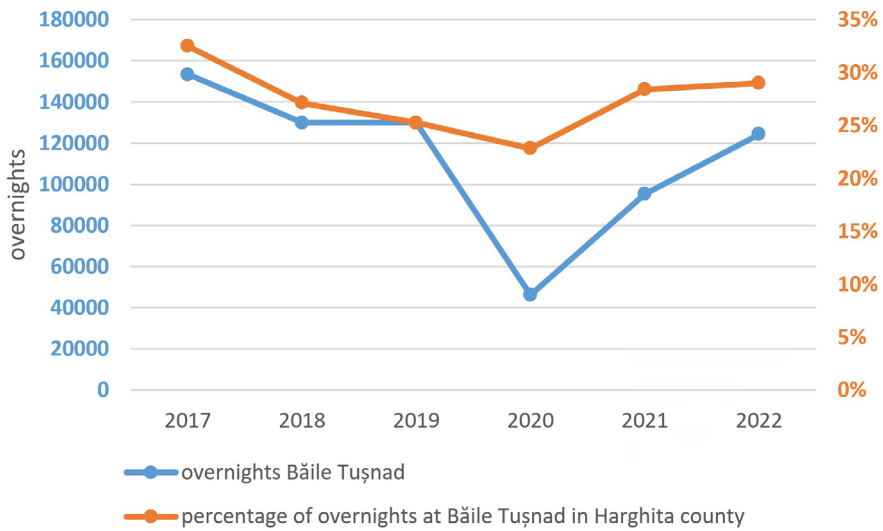
Source: inse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Overnight stays

The number of overnight stays for the analysis period shows a slightly different trend compared to arrivals. In this case, in the pre-pandemic period after 2017 there is a decrease both in absolute and percentage values compared to the number of overnight stays recorded in Harghita County (Figure 5). After the pandemic (years 2021 and 2022) the data show a significant increase in absolute values; however, the value in 2022 is the only one close to that in 2019. If we consider the share of registered overnight stays in Băile Tuşnad compared to the overnight stays recorded for Harghita County, we can see that this recovery in relative terms still exceeded in 2021 the values of 2018 and 2019, and is slightly increasing even in 2022. This situation suggests that Băile Tuşnad has managed to come back quite quickly, to improve and consolidate its position, exceeding the contribution of 27.1% and 25.3% that it had in 2018 and 2019, respectively, reaching nearly 29% in 2022.

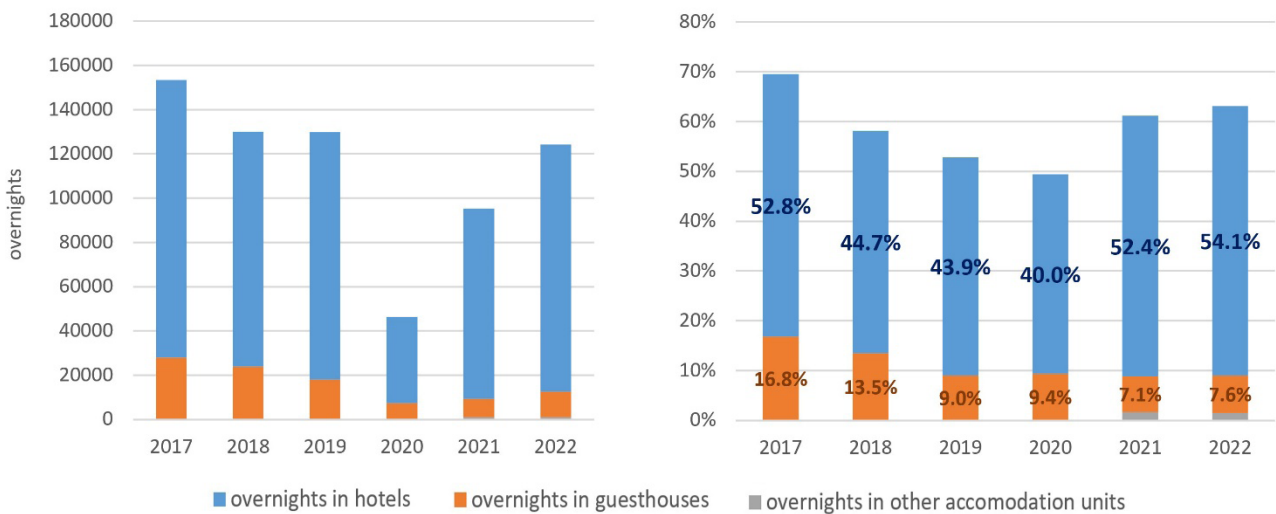
As in the case of arrivals and overnight stays, we can note that the recovery after the pandemic is mainly due to overnight stays in hotels (Figure 6a). This is particularly noticeable if we look at the contribution of overnight stays. Even if the absolute number of overnight stays in hotels in 2022 is lower by almost 14000 than the highest value so far for the period of analysis (value recorded in 2017), from a percentage point of view more than 54% of the total number of overnight stays in Harghita County was made in hotels in Băile Tuşnad in 2022 (Figure 6b). This contribution was 52.8% in 2017 (maximum value until 2022 for the period of analysis). Regarding guesthouses, the return to the absolute values before the pandemic is gradually taking slow steps, and the percentage has slightly decreasing values for the last three years, from 9.4% to 7.6%.

Figure 5. The evolution of overnight stays in Băile Tuşnad

Source: insse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Figure 6. a) Number of overnight stays by categories of accommodation units in the Băile Tuşnad Resort.
 b) Proportion of overnight stays by category of accommodation units in the Băile Tuşnad Resort compared to the values for Harghita county

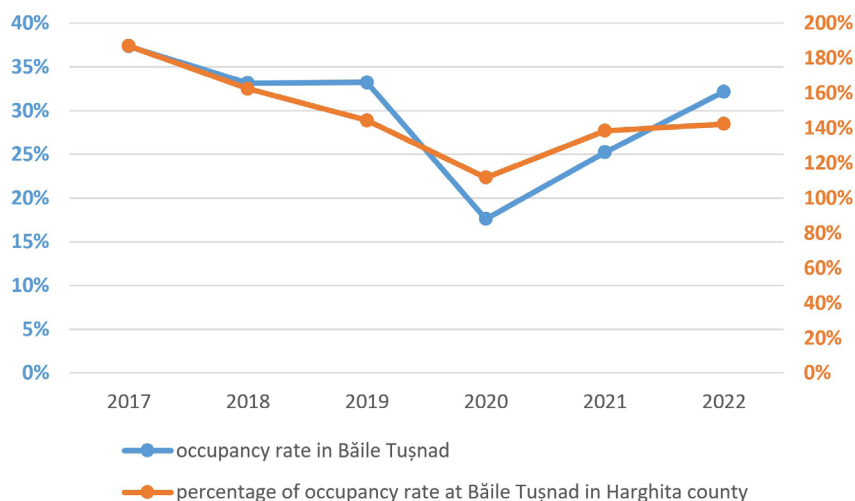
Source: insse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Occupancy rate

The chart for occupancy values (Figure 7) closely follows the pattern of the absolute values of arrivals (Figure 3) and overnight stays (Figure 6). Like the above mentioned indicators, occupancy is relatively stable before the pandemic, with a sharp decrease in 2020 and a strong recovery trend from 2021 onwards. However, the recovery is not only in Băile Tuşnad, but also in the other locations of Harghita County, since the reported values for 2021 and 2022 do not differ significantly, with a value indicating occupancy of 39-42% above the county level value. Before the pandemic this contribution was in the

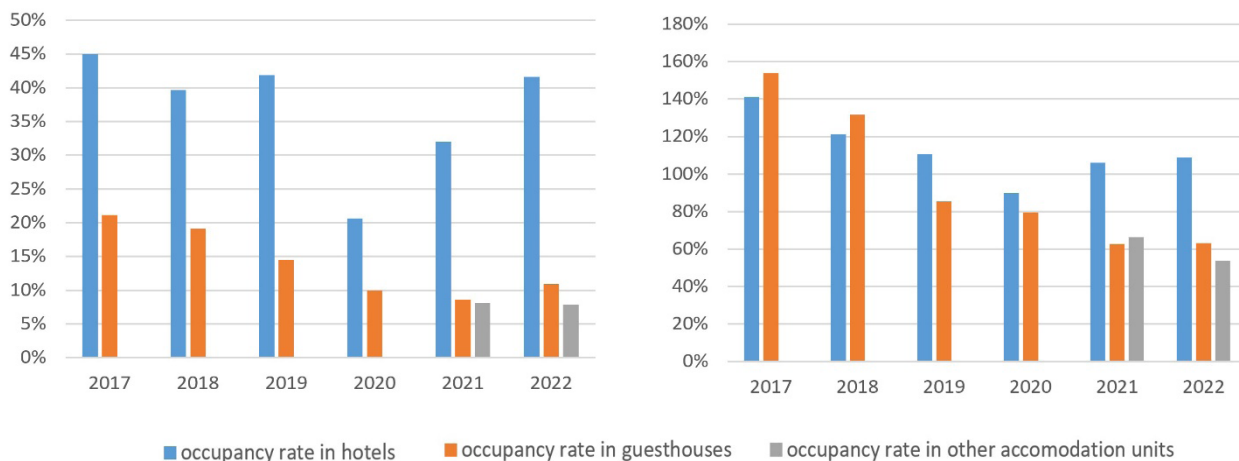
range 44-87%, thus significantly higher. The analysis by type of accommodation is not new compared to what was observed previously. The recovery to pre-pandemic values is observed only in the case of hotels: guesthouses (still) did not achieve this performance either in absolute values (Figure 8a) or in terms of contribution to the county values (Figure 8b). The occurrence of values very close to that of guesthouses for other types of accommodation units, including apartments and rooms for rent, is noticeable.

Figure 7. Evolution of the occupancy rate in the Băile Tuşnad Resort

Source: inse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Figure 8. a) Occupancy rate by category of accommodation units in Băile Tuşnad. b) Occupancy rate by categories of accommodation units in Băile Tuşnad compared to the values for Harghita county

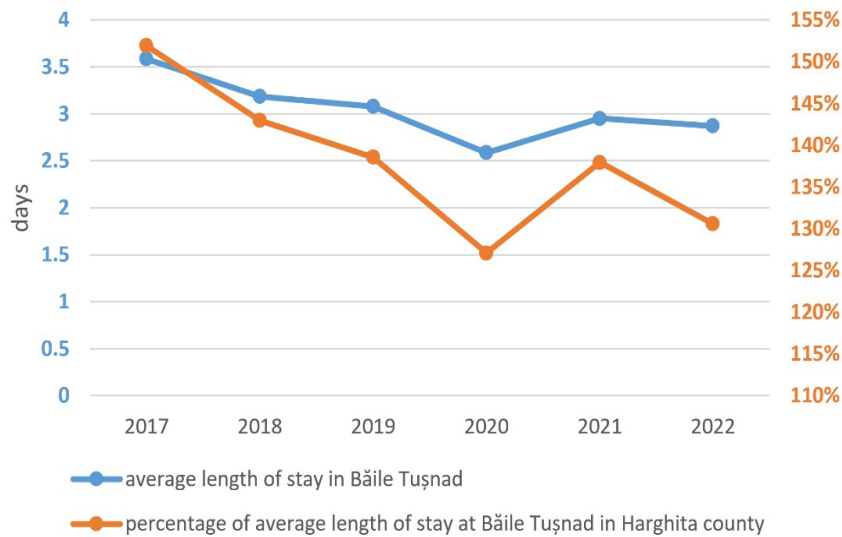
Source: inse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Average length of stay

If the year of the pandemic was clearly identifiable in the number of arrivals and overnight stays, this is not so obvious in the average length of stay. The small fluctuation in the absolute value is part of the continuous decrease of this indicator (Figure 9). In nominal value this decrease is quite significant, being more than half a day, from 3.6 to 2.9. In the case of percentage value, the year 2022 is even

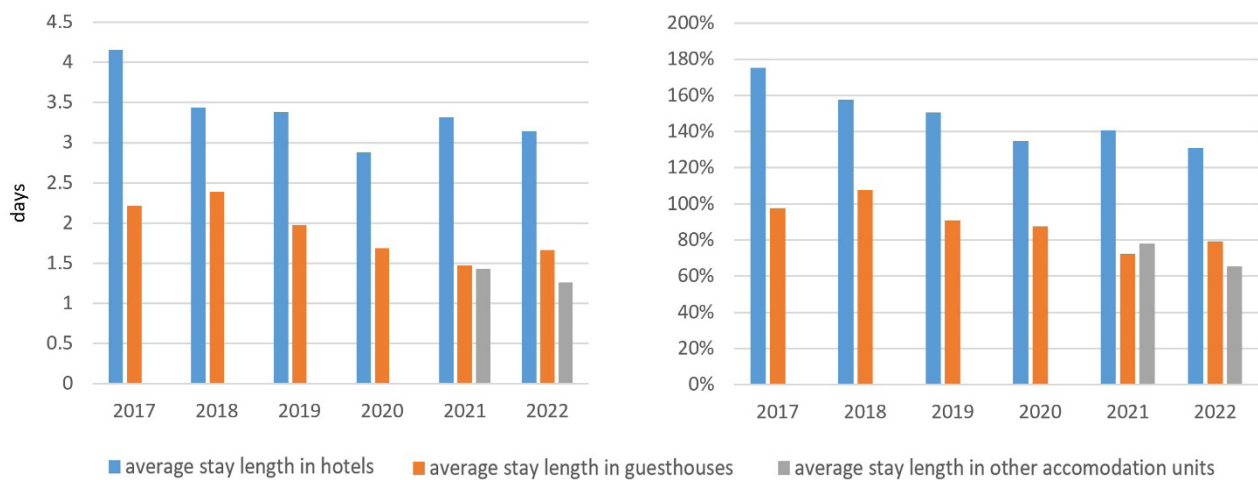
worse, here the value is the lowest since the pandemic (Figure 9). In 2017 the average length of stay was 52% higher in Băile Tuşnad than the average value of Harghita county. In the year 2022 this value has reduced to only 31%.

Figure 9. Evolution of the average length of stay in the Băile Tuşnad Resort

Source: insse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

Figure 10. a) Average length of stay by category of accommodation in the Băile Tuşnad Resort. b) Average length of stay by categories of accommodation units in Băile Tuşnad compared to the values for Harghita County

Source: insse.ro - National Statistical Institute – TEMPO database

If we look at the changes in the average length of stay, we can observe that the decreasing trend is manifest in both absolute and reported values for both hotels and guesthouses (Figure 10). A small increase is achieved in 2021 for hotels and in 2022 for guesthouses. It is worth noting that the average duration in other accommodation units, i.e. in apartments and rooms for rent, as well as motels, the average duration approaches that of guesthouses, in 2021 even exceeding their value in terms of percentage. At the same time, it can also be observed that there is a slightly increasing difference

between the average duration recorded in hotels and guesthouses. While before the pandemic this difference was around 1.5 days on average, after the pandemic it reached 2 days (Figure 10a).

CONCLUSIONS

“Little Switzerland” still holds the title of the smallest town in Romania, which – officially – has 1372 inhabitants, according to the 2022 census. Law no. 2001/351 stipulates, among other things, that a town must have at least 5000 inhabitants; Băile Tuşnad falls well below this threshold, so it does not meet this condition.

The town maintains its title of urban settlement due to its international tourist reputation, which is characterized by its vibrant landscape with clean, strongly oxygenated air, rich in aerosols and negative ions, the great variety of local natural tourist resources, such as mineral waters, mofete, secular forests, the vicinity of the volcanic crater Lake Saint Ana and the biotic complex Mohoş Peat Bog.

Ecotourism, the new niche in the local tourism of Băile Tuşnad, represents a new opportunity for urban regeneration: the resort has every chance of being remarked again and put on the map of national and international tourism, as a top destination for tourists from all over the world.

Although ecotourism is not specific to the urban environment, it is present in the studied area due to the unique natural setting, the great variety of natural tourist resources, and human activities with tourist functions. The city offers a wide variety of touristic services, thus favoring the practice of several types of urban tourism: social tourism, recreation and leisure tourism, health tourism, cultural tourism, sports tourism, business tourism, festival tourism, religious tourism, to which we recently added “quality” tourism, i.e. ecotourism, and from the study we can consider geotourism, slow tourism and scientific tourism, as well as educational tourism, in total 13 types of tourism.

The resort of Băile Tuşnad is a good model for ecotourism in the Harghita Mountains, as well as for the use of natural resources for tourism purposes, respecting the principles of sustainable development.

The total value summed up in the evaluation sheet of the urban volcanic geomorphohydrosite Băile Tuşnad (G9) is 23.75 points. It recorded appreciable values for both structural (geomorphological, aesthetic, ecological) and functional (scientific, cultural, touristic) values. The result of the restrictive value is 3.75 points: it contributed with some rather large weight to the decrease of the total values. It is one of the most representative volcanic geomorphohydrosites in the range of the Harghita Mountains.

The tourism value of the urban volcanic geomorphohydrosite (20.9 points), representing 84% of the maximum possible value according to the methodology, underlines its importance in the local, county, national and international tourist circuit. Its tourist attractiveness increases with the promotion of scientific interest in deciphering the genetic mechanisms that have shaped the natural resources of the subsurface, but also with the opportunity to learn about the influence of climate change on natural ecosystems and to decipher the reasons for the extinction of contemporary fauna and flora within the region.

The final conclusions of the study indicate that in the urban volcanic geomorphohydrosite Băile Tuşnad Resort, except for the average length of stay, the majority of indicators show a marked return

to pre-pandemic values. The only indicator, namely the number of arrivals, is the only one which in 2022 exceeded the pre-pandemic values.

The values for hotels differ from those for guesthouses. In the case of hotels, the recovery, in terms of number of tourists, as well as overnight stays, shows a strong rising trend, while in the case of guesthouses a stagnation or a slight decline is noted. The causes are to be found in the type of tourism promotion (tourist brochures, tourism exhibitions, press, radio, television), but above all, in the detriment done by the media by exaggerating the ‘attacks’ of brown bears on the town’s guesthouses.

Regarding the position occupied by the spa resort or the urban volcanic geomorphohydrosite of Băile Tuşnad, within Harghita County, the most significant comeback is in the number of arrivals, exceeding the contribution before the pandemic. The recovery is also observed in overnight stays and occupancy, with levels close to those of 2018 and 2019. For the average length of stay, we can observe a slight but steady decline, the causes being of socio-economic origin (poverty of the population, pandemic, war in the neighboring country [i.e. Ukraine], as well as social unrest on a global and not only European level).

REFERENCES

- Bálint-Bálint, L., Irimuş, I.A., Crişan, H-F, Cioban T., & Dombay, Şt. (2016). Mofettas in the Mount Ciomadu volcanic mountain area and the balneary tourism. *16th International Multidisciplinary Scientific Geoconference, Book 5: Ecology, Economics, Education and Legislation, Conference Proceedings* (Vol. I, pp. 449–454). STEF92 Technology Ltd 51. "Alexander Malinov", Sofia, Bulgaria. <https://doi.org/10.5593/sgem2016B51>
- Bálint-Bálint, L., Irimuş, I.A., Peteley, A., Magyari-Sáska, Zs., & Dombay, Şt. (2019). Ecotourism at the volcanic geomorphosite Mohos Peat Bog, Romania. *19th International Multidisciplinary Scientific Geoconference, Book 19: Ecology, Economics, Education and Legislation* (pp. 197–212). STEF92, Technology Ltd 51 "Alexander Malinov". <https://doi.org/10.5593/SGEM2019/5.1>
- Ciangă, N. (1997). *Turismul în Carpații Orientali Studiu de geografie umană [Tourism in the Eastern Carpathians. A human geography study]*. Editura Presa Universitară Clujeană.
- Cocan, P. (2010). *Patrimoniul turistic al României [Romania's tourist heritage]*. Presa Universitară Clujeană.
- Codrea, P. M., Bilaşco, Şt., Roşca, S., Irimuş, I.A., Vescan, I., Rusu, R., Fodorean, I., & Sestras, P. (2022). The Integrated Assessment of Degraded Tourist Geomorphosites to Develop Sustainable Tourism: A Case Study of Grădina Zmeilor Geomorphosite, North-West Region, Romania. *Applied Sciences*, 12(19), 9816. <https://doi.org/10.3390/app12199816>
- Dinca, I., Keshavarz, S. R., & Almodaresi, S. A. (2023). Landscapes of the Yazd-Ardakan Plain (Iran) and the Assessment of Geotourism – Contribution to the Promotion and Practice of Geotourism and Ecotourism, *Land*, 12, 858. <https://doi.org/10.3390/land12040858>

- Dombay, I., Magyar-Sáska, Zs., & László P. S. (2008). Ökoturizmus: *elmélet és gyakorlat* [Ecotourism: theory and practice]. Presa Universitară Clujeană.
- Ferreira, D.R. & Valdati, J. (2023), Geoparks and Sustainable Development: Systematic Review, *Geoheritage*, 15(6), <https://doi.org/10.1007/s12371-022-00775-9>
- Fodor, Á. (2008). Ecotourism clusters in the Boronka Nature Reserve and in the Slovenian Triglav National Park. *Modern Geográfia*, 3(2), 71–84.
- Hose, T. A. (1996). Geotourism, or can tourist become casual rock hounds? In M. R. Bennett (Ed.), *Geology on your doorstep: the role of urban geology in Earth Heritage Conservation* (pp. 207–228). Geological Society.
- Hose, T. A. (2000). European Geotourism – Geological Interpretation and Geoconservation Promotion for Tourists. In D. Barrentino, W. A. P. Wimbleton, & Gallego (Eds.), *Geological Heritage: Its Conservation and Management* (pp. 127–146). Sociedad Geologica de Espana/Instituto Tecnológico GeoMinero de Espana/ProGEO,
- Hajnal, K., & Köbli Á. (2014), Hévíz turizmusának fejlődési irányjai [Development directions of Hévíz tourism]. *Modern Geográfia*, 9(3), 17–36.
- Irimuş, I. A., Rosca, S., Rus, M. I., Marian, F. L., & Bilasco, S. (2017). Landslide susceptibility assessment in Almas basin by Means of the Frequency Rate and GIS Techniques. *Geographia Technica*, 12(2), 97–109. https://doi.org/1021163/GT_2017.122.09
- Irimuş, I. A., Bálint-Bálint, L., Dombay, St., Crişan, H. F., & Magyar-Sáska, Zs. (2015). Classification and Evaluation Criteria for Volcanic Geomorphosites in Harghita Mountains. *Proceedings of the 15th International Multidisciplinary Scientific Geoconference* (vol. I, pp. 77–84).
- Irimuş, I. A. (2010). *Relieful: potenţial şi valorificare turistică* [The relief: potential and tourism valorization]. Risoprint.
- Irimuş, I. A., Petrea, D., Vescan, I., Toma, C. B., & Vieru I. (2011). Vulnerability of Touristic Geomorphosites in Transylvanian Saliferous Areas. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 8(2), 212–218.
- Irimia, D. N. (2014). *Valorificarea turistică a geomorfositurilor din Subcarpaţii Buzăului* [The tourist valorization of geomorphosites in the Subcarpathians of Buzău]. Editura Risoprint, Cluj-Napoca.
- Jegdic, V., & Gradinar, O. (2016). Cities as Destinations of Urban Ecotourism: The Case Study of Novi Sad. *Acta Economica et Turistica*, 2(2), 101–236. <https://doi.org/10.1515/aet-2016-0014>
- Lakatos, J., Magyar-Sáska, Zs., & Dombay, S. (2023). A GIS-based Analysis for Ecotourism Suitability in a Geological Complex Area of Carpathians. *Geographia Technica*, 18(1), 149–160. http://dx.doi.org/10.21163/GT_2023.181.11
- Mucivuna, V. C., Garcia, M. G. M., & Emm, R. (2022). Comparing Quantitative methods on the evaluation of scientific value in geosites: analysis from Itatiaia National Park, Brasil. *Geomorphology*, 396(3), 107988. <https://doi.org/10.1016/j.geomorph.2021.107988>

- Molnár, Cs., & Magyari-Sáska, Zs. (2023). Székelyföldi barlangok értékelése turisztikai hasznosíthatóságuk szemszögéből [Evaluation of Seklerland's caves from the point of view of their tourist valorization]. *Modern Geográfia*, 18(3), 21–39. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.02>
- Nistor, M. M., Nicula, A. S., Cervi, F., Man, T. C., Irimuş, I. A., & Surdu, I. (2018). Groundwater vulnerability GIS Models in the Carpathian Mountains under Climate and Land Cover Changes, *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(4), 5095–5116. <http://dx.doi.org/10.15666/aeer.Fi=0,721>
- Nunes, J. C., & Benton, M. J. (2023). Volcanic Geological Sites in UGGp European Geoparks. *Geoconservation Research*, 6(1), 1–10. <https://doi.org/10.30486/gcr.2023.1990600.1143>
- Oltean, M., Negrean, G., Popescu, A., Roman, N., Dihoru, G., Sanda, V., & Mihăilescu, S. (1994). *Lista roşie a plantelor superioare din România* [Red list of higher plants from Romania]. Institute of Biology, Romanian Academy.
- Panizza, M., & Piacente, S. (1993). Geomorphological Assets Evaluation. *Zeitschrift für Geomorphologie*, 87, 13–18.
- Panizza, M., & Piacente, S. (2008). Geomorphosites an Geotourism. *Revista Geográfica Acadêmica*, 2(1), 5–9.
- Pereira, P., & Pereira, D. I. (2010). Methodological guidelines for geomorphosite assessment. *Géomorphologie: Relief, Processus, Environnement*, 2, 215–222.
- Pop, O. T., Germain, D., Mesesan, Fl., Gavrilă, I. G., Alexe, M., Buzila, L., Holobâca, I., & Irimuş, I. A. (2019). Dendrogeomorphological assesment and sediment transfer of natural vs. mining-induced debris-flow activity in Calimani Mountains, Eastern Carpathians, Romania. *Geomorphology*, 327, 188–200. <https://doi.org/10.1016/j.geomorph.2018.10.028>
- Pralong, J. P. (2006). *Geotourisme et utilisation de sites naturels d'interet pour les sciences de laTerre: Les Regions de Crans-Montana-Sierre (Valais, Alpes suisses) et Chamonix-Mont Blanc (Haute-Savoie, Alpes francaise)* [These de doctorat, Faculte des Geoscience et de l'Environnement, Universite de Lausanne].
- Pralong, J. P. (2005). A method for assessing tourist potential and use of geomorphological sites, *Geomorphologie: relief, processus, environnement*, *Geomorphosites: definition, evaluation et cartographie*, 11(3), 189–196. <https://doi.org/10.4000/geomorphologie.350>
- Pralong, J. P., & Reynard, E. (2005). A proposal for a classification of geomorphological sites depending on their tourist value. *Il Quaternario – Italian Journal of Quaternary Sciences*, 18(1), 315–321.
- Reynard, E. (2005). Geomorphosites and paysages. *Géomorphologie: relief, processus, environnement*, 11(3), 181–188.
- Reynard, E., Fontana, G., Kozlik, L., & Scapozza, C. (2007). A method for assessing scientific and additional values of geomorphosites, *Geographica Helvetica*, 62, 148–158. <https://doi.org/10.5194/gh-62-148-2007>
- Reynard, E., & Cortaza, P. (2007). Geomorphosites and geodiversity: a new domain of research, *Geographica Helvetica*, 62, 138–139. <https://doi.org/10.5194/gh-62-138-2007>

Reynard, E., Coratza, P., & Regolini-Bissig, G. (2009). *Geomorphosites*. Verlag Dr. Friedrich Pfeil.

Sobhani, P., Esmailzadeh, H., Sadeghi, S. M. M., Marcu, M. V., & Wolf, I. D. (2022). Evaluating Ecotourism Sustainability Indicators for Protected Areas in Tehran, Iran. *Forests*, 13, 740. <https://doi.org/10.3390/f13050740>

Stanciu, M., Popescu, A., & Stanciu, C. (2023). Rural Tourism, Agrotourism and Ecotourism in Romania: Current Research Status and Future Trends, *Scientific Paper Series management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 23(1), 745–757.

*Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licen-
ce-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)*

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)*

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Lenkey, Gábor¹ – Vass, Róbert²

A Rétköz kutatója

Beszélgetés Kormány Gyula professor emeritusszal

The Researcher of Rétköz
A Conversation with Professor Emeritus Gyula Kormány

ABSZTRAKT

Kormány Gyula geográfus professor 1932. május 9-én született Ibrányban. A Szegedi Tudományegyetemen középiskolai földrajztanári képesítés (1961) megszerzését követően a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kapta meg pedagógia szakos oklevelét 1965-ben. Tájékutató tevékenysége az 1950-es években kezdődött, amely főként a Rétköz természeti adottságainak vizsgálatára terjedt ki. Éveken át tartó vizsgálatok eredményeként hazánkban elsőként tárta fel a földrajzoktatásban az önálló tanulói munka alkalmazásának helyzetét, feltételeit, lehetőségeit, változatait, módszereit. E témakörből írta meg „Az önálló tanulói munka lehetőségei és hatékonysága” c. kandidátusi értekezését is. 1963-tól nyugdíjazásáig a Nyíregyházi Főiskola oktatójaként dolgozott. Az oktató-képző és tudományos munkája elismeréseként 2005 áprilisában a Nyíregyházi Főiskola Tanácsa „Professor Emeritus” címmel jutalmazta meg.

Kulcsszavak: földrajzoktatás, oktatásmódszertan, Rétköz, tájföldrajz, regionális földrajz

ABSTRACT

Gyula Kormány, professor of geography, was born on May 9, 1932 in Ibrány. After graduating as a secondary school geography teacher from the University of Szeged (1961), he obtained a degree in pedagogy from the Kossuth Lajos University of Debrecen in 1965. His landscape research activity began in the 1950s and included the examination of the natural features of Rétköz (a microregion in the Great Hungarian Plain). As a result of many years of research, he was the first in Hungary to summarize the conditions, possibilities, variants and methods of applying independent student work in geography education. He also wrote his candidate thesis, titled "The Possibilities and Effectiveness of Independent Student Work". He worked as a lecturer at Nyíregyházi College from 1963 until his retirement. In April 2005, the Council of Nyíregyháza College awarded him with the title "Professor Emeritus" in recognition of his educational and scientific work.

Keywords: geography teaching, methodology, Rétköz, landscape geography, regional geography

¹ PhD, Assistant Professor, University of Nyíregyháza, Institute of Tourism and Geography, H-4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31./B, E-mail: lenkey.gabor@nye.hu

² PhD, Assistant Professor, University of Debrecen, Department of Landscape Protection and Environmental Geography, H-4032 Debrecen, Egyetem tér 1. vass.robort@nye.hu, vass.robort@science.unideb.hu

BEVEZETÉS

Kormány Gyula geográfus professzor természettudományok iránti érdeklődése egészen gyermekkoráig nyúlik vissza, különösen a földrajz és annak oktatása vált később élete meghatározó részévé. Éveken át tartó vizsgálatok eredményeként hazánkban elsőként foglalta össze és tárta fel a földrajzoktatásban az önálló tanulói munka alkalmazásának helyzetét, feltételeit, lehetőségeit, változatait, módszereit. Olyan tudást és tapasztalatot halmozott fel, amellyel évtizedeken keresztül sikeresen oktatta a földrajzmódszertant, irányította a tanárjelöltek gyakorlati felkészítését, és ellátta a gyakorlóiskolák szakfelügyeletét. Publikációs tevékenységében a földrajztanítás mellett a tájföldrajzi kutatómunkája is rendkívül széles körű. Tájkutató tevékenysége folytán számos tanulmánya jelent meg országos és megyei folyóiratokban, tudományos közleményekben. Számos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tájról, településről jelent meg természet- és társadalomföldrajzi, illetve település- és agrárföldrajzi tanulmánya. Többéves kutatói tevékenysége eredményeként megírta a „Rétköz gazdasági földrajza” c. egyetemi doktori disszertációját, melyet summa cum laude minősítéssel védett meg (Kormány, 1967). Egykori oktatói, valamint kutatói munkája mellett széles körű közéleti tevékenységet is folytat a mai napig. A Professzor Úrral folytatott beszélgetéseink célja az volt, hogy bemutathassuk életútját és tudományos pályafutásának jelentősebb állomásait.

A Modern Geográfia folyóirat fontosnak érzi, hogy lehetőséget biztosítson a magyar geográfia nagy alakjai, professzorai életútjának, szakmai munkásságuk összefoglalásának bemutatására, így a *Földrajzi beszélgetések* című rovata időről-időre jelentet meg velük tanulmányokat. Készült már interjú Jakucs Lászlóval, Pécsi Mártonnal, Somogyi Sándorral, Marosi Sándorral, Enyedi Györggyel, Kőszegfalvi Györggyel, Erdősi Ferencsel, Fodor Istvánnal, Keveiné Bárány Ilonával, Mészáros Rezsővel, Hajdú Zoltánnal, Nemes-Nagy Józseffel, Gábris Gyulával és Kerényi Attilával (Bugya & Ritz, 2006; Bugya & Ritz, 2007; Lampért & Radvánszky, 2007a; Lampért & Radvánszky, 2007b; Baranyai & Lampért, 2007; Szabó & Szabó, 2008; Herczeg et al., 2021; Gálosi-Kovács & Orsós, 2022; Enyedi et al., 2022; Szalai, 2022; Rác & Reményi, 2022; Gera, 2023; Izsák & Tésits, 2023; Fazekas et al., 2023). Ezt a sorozatot folytatjuk most Kormány Gyulával, a Nyíregyházi Egyetem professor emeritusával.

MÓDSZEREK

Az interjú elkészítése több fázisban történt 2023 augusztusában. Az előzetesen e-mailben megfogalmazott kérdések megválaszolása után személyes beszélgetés keretében történt az adatok felvétele és pontosítása egykori Intézetének jelenlegi oktatója, Lenkey Gábor, a Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet adjunktusa, valamint Vass Róbert, a Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék adjunktusa által, aki korábban tíz éven keresztül szintén a Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet oktatója és kutatója volt. A személyes beszélgetést további pontosítás követte e-mail váltások formájában. Az így készült tanulmány Kormány Gyula professor emeritus életpályáját, elért eredményeit időrendi sorrendben kívánja bemutatni, melynek közzétételéhez Professzor Úr engedélyét adta.

EREDMÉNYEK

Meséljen Professzor Úr a gyermekkoráról! Milyen családi környezetben nőtt fel? A szülei hogyan befolyásolták, milyen szerepet játszottak a pályaválasztásban?

Gyermekéveimet Ibrányban békés, meghitt, családi miliőben töltöttem. Szüleim gazdálkodtak, egyes gazdálkodást folytattak, de legfőképpen növénytermesztéssel foglalkoztak. A körülményekhez igazodva, eredményesen gazdálkodtak, piacképes terményeket állítottak elő. Hárman vagyunk testvérek, szoros érzelmi kapcsolat van köztünk. Testvéreim fiatalabbak nálam, húgom tanár, öcsém villamosmérnöki technikus lett. Szüleim mindenkor gondoskodtak zavartalan szellemi, fizikai fejlődésemről. Iskolai tanulmányaimat feltétel nélkül mindenben támogatták. Gyermekkoromban az utcabeli gyerekekkel elsősorban labdajátékokat játszottunk, leginkább futballoztunk, illetve fürdőztünk, amikor csak lehetett a közeli Belfő-csatornában. Jól tanultam az iskolában, így délutánoként sokszor vehettem részt különböző programokon, kirándulásokon, melyeket a tanító szervezett. A pedagógusi pályát az iskolai tapasztalataim, élményeim alapján önállóan választottam, amit szüleim is jó szívvvel támogattak.

Az iskoláit hol végezte? Milyen hatást gyakoroltak tanulmányai, tanárai személyes életútjára, tudományos érdeklődésére? Hogyan jellemezné az akkori földrajzoktatást?

Általános iskolai tanulmányaimat Ibrányban, majd a Nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézetben folytattam. A tanítói oklevél megszerzése (1952) után az Egri Pedagógiai Főiskolán, biológia–földrajz szakon tanultam tovább. A tanári diploma (1955) megszerzése után a nagyhalászi Általános Iskolában kezdtem meg oktató-nevelői munkámat, ahol Országos Kiváló Úttörő Csapat minősítést kapott az általam vezetett csapat. Minden évben táborozást szerveztünk hol a Zemplénbe, hol a Bükkbe. Az iskolai és közéleti munka mellett levelező hallgatóként továbbtanultam a Szegedi Tudományegyetem földrajz szakán, majd a középiskolai földrajztanári képesítés megszerzését követően (1961) a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem pedagógia szakán szereztem pedagógiai szakos végzettséget 1965-ben.

A pedagóguspálya és benne a földrajz iránti szeretet az általános iskolában kezdődött, s az itt szerzett ismeretek, pedagógiai eljárások, hatások példaértékűek voltak számomra. Általános iskolai tanulmányaimra visszagondolva meghatározó volt Bakó András tanár úr, aki a földrajz iránti vonzódásomat alapozta meg, illetve a felső tagozatban Takács Ferenc kántortanító, aki nem mellesleg a földrajzot is tanította. Az elemi iskolában, az 1930-as években a történelmi Magyarország földrajzát tanították igen részletesen. Kiemelten az elszakított vármegyék társadalmi-gazdasági adottságaira fókuszáltak. A Nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézetben kiváló tanárok voltak. Szakmai felkészültségükkel, emberi magatartásukkal nélkülözhetetlen ismereteket, követendő mintát adtak. Középiskolai tanáraink közül Sárdi Bélára (irodalom), Baranyi Ferencre (biológia), Lóky Károlyra (földrajz–történelem), Dohanics Jánosra (matematika), illetve Horvát Jánosra (gyakorló iskolai tanító) emlékezem vissza szívesen. Ebben az intézményben, az 1950-es években a földrajz tantárgyat kevés óraszámban tanították. Európa és kiemelten Magyarország földrajzával foglalkoztak nagyobb terjedelemben és mélységben.

Mi motiválta a pályaválasztásban? Hogyan emlékszik vissza a felsőfokú tanulmányaira?

A II. világháború előtti időszakban az elemi iskolát végzett tanulóknak csekély lehetőség kínálkozott a továbbtanuláshoz. Kevesen tanulhattak polgári iskolában, középfokú intézményekben. A háború után az általános iskolai tanulmányok befejeztével széles körű lehetőség nyílt az ismeretek gyarapítására, továbbtanulásra. Ezzel a körülménnyel számtalan fiatal élt a szűkebb és tágabb környezetemben egyaránt.

A természetközeli tárgyak, ezek közül is a földrajz és biológia szeretete motivált a pályaválasztásban. Vidéki gyermekként a természettel szoros kapcsolatom volt, mindig is érdekelt a növény- és állatvilág, így már korán sok tapasztalati ismeretet szerezhettem róluk. Emlékszem, hogy gyermekként is leginkább a földrajzi folyamatok (hőmérséklet, felhőzet alakulása, égitestek mozgása) keltették fel az érdeklődésem.

A tanári oktató-nevelői munkám hatékonyságának fokozása érdekében kívánatosnak tartottam a pedagógiai, pszichológiai ismereteim bővítését. A felsőfokú tanulmányaim során az előadások mellett a gyakorlatok, a szemináriumok, tanulmányutak kínáltak kiváló lehetőséget az aktivitásra, vitára, önálló véleményalkotásra. A gyakorlatok azért is voltak számomra igen kedvesek, mivel ezeken lehetőség nyílt kérdések, problémák megvitatására például a gazdaság- és társadalomföldrajz kérdéskörében. Szívesen emlékszem vissza a csillagászati szakköre is, mivel a bennünk felmerült kérdésekre mindig egzakt válaszokat kaptunk. A csillagvizsgálóban nyomon követhettük a tanultakat, ismereteinket bővíthettük.

Meg tudná nekünk nevezni néhány professzorát, tanárát, vagy akár hallgatótársát is, akik inspirálták? Voltak olyan emberek, akik egy életre szóló hatást gyakoroltak Önre?

A főiskolai és egyetemi évek alatt olyan kiváló professzorok tanítottak, mint Hortobágyi Tibor, aki tartalmas, alkalmazóképes, érdeklődést kiváltó előadásával, Láng Sándor kimagasló tudásával, elemző- és szintetizálóképességével és Udvarhelyi Károly életszerű, fordulatos gondolkodásával, logikus okfejtésével, rendszerezőképességével gyakorolt rám az oktató és tudományos munkámban példaértékű hatást. De megemlíteném még Bende Sándort, Korpás Emilt és Andó Mihályt is. Pályatársaim közül legszívesebben Fehér Vilmosra és Krasznai Lászlóra emlékszem vissza, akik a felkészülésben leginkább motiváltak az Egri Pedagógiai Főiskolán.

Hogyan kezdődött kutatói pályája? Miből írta szakdolgozatát, doktori disszertációját, és mi állt a témaválasztás hátterében?

A tájkatató tevékenységem az 1950-es évek második felében kezdődött a Rétköz tájföldrajza témakörében. Ezt a témát azért választottam, mert e kistáj a szülőföldem, érdekeltek a közvetlen környezetem természeti, gazdasági, társadalmi, földrajzi viszonyai, adottságai, fejlődés-története. Többek között azért is választottam még, mert a Rétközről néprajzi, irodalmi tanulmányokon kívül földrajzi jellemzés még nem jelent meg korábban. A kistájra vonatkozó vizsgálati eredményeimet egyetemi évfolyamdolgozatokban, szakdolgozatomban összegeztem. Később, az 1960-as években Andó Mihály és Krajkó Gyula szakmai tanácsai alapján végeztem tudományos kutatómunkámat.

Többéves kutatói tevékenységem eredményeként megírtam a „Rétköz gazdasági földrajza” c. egyetemi doktori disszertációm, melyet 1967-ben summa cum laude minősítéssel védtem meg.

1. ábra: Kormány Gyula interjú közben (2023. augusztus 29.)
Figure 1. Gyula Kormány during the interview (29 August, 2023)

Hogyan indult az életpályája? Melyek voltak szakmai karrierjének legfontosabb állomásai?

A nagyhalászi Általános Iskolától 1963-ban kerültem a nyíregyházi Tanárképző Főiskolára, itt négy évig a Pedagógiai Tanszéken tanársegédként, majd adjunktusként tartottam előadásokat, vezettem szemináriumokat pszichológia, oktatás- és neveléstudományok tárgykörben. Érdeklődésem egyre inkább a földrajz felé fordult, ezért 1969-ben – saját kérésemre – belső áthelyezéssel a Földrajz Tanszékre kerültem, ahol nyugdíjazásomig (2012-ig) aktívan részt vettem az oktató-nevelő-képző-, valamint a tudományos kutatómunkában. A tanszék oktatójaként az első évtizedben általános természeti földrajzot (elmélet, gyakorlat) és Magyarország földrajzát (elmélet, gyakorlat), néhány szemeszterben tantárgypedagógiát tanítottam. Az 1970-es évektől a „Földrajztanítás módszertana” c. stúdium vezetése adta oktatómunkám nagyobb hányadát. Mellette a Kárpát-medence természeti földrajzát, Magyarország természeti földrajzát, speciálkollégium keretében Erdély földrajza, Magyarország vízügyi története, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajza c. tárgyakat oktattam. Rendszeresen szerveztem, vezettem terepgyakorlatokat, tanulmányutakat a Kárpát-medence különböző területeire, tájaira, melyek során arra törekedtem, hogy a főiskolai tantervi követelmények teljesítésén túl az általános és középiskolai tanulmányi kirándulások szervezéséhez, vezetéséhez is példaként szolgáljanak. A hallgatók közül minden évben többen (8–12 fő) választották az általam ajánlott szakdolgozati témákat. Az Országos Tudományos Diákköri Konferenciára is rendszeresen készítettem fel hallgatókat, akik minden alkalommal az élményben végeztek.

Mindezek mellett elláttam a gyakorlóiskolák földrajz szakos tanárainak a szakfelügyeletét, szerveztem, vezettem a szakmai, módszertani továbbképzésüket. A hazai tájak, üzemek, a szomszédos és távolabbi európai országok földrajzi adottságainak, viszonyainak a közvetlen megismerése, tanulmányozása céljából vezetésemmel a földrajz szakos szakvezető tanárokkal eljutottunk a Kárpátok

különböző tájegységeihez, Ausztrián át Németországba, Hollandiába, Belgiumba, Franciaországba, Luxemburgba. A tanulmányutakon felbecsülhetetlen szakmai ismeretek birtokába jutottunk, amelyeknek felhasználása a földrajzoktatás hatékonyságát, a valóság-hű képzetek kialakítását szolgálták.

Az 1965–1971 közötti években a főiskola személyügyi feladatait is elláttam egy olyan időszakban, amikor az oktatói létszám hatszorosára nőtt. A főiskola életében ez volt a legnagyobb gyarapodás, ezt döntően az új tanszékek és egy új gyakorlóiskola megszervezése, kialakítása váltotta ki. 1994-től, a megalakulás kezdetétől, kapcsolódtam be a beregszászi Magyar Tanárképző Főiskola földrajz szakos hallgatóinak képzésébe, mint tanszéki felelős és oktató. Itt a természeti földrajz mellett a Kárpát-medence földrajzának és a földrajztanítás módszertanának elméleti és gyakorlati óráit vezetem. Feladataimat igyekeztem a határon túli magyarság anyanyelvi oktatási-kulturális támogatását kiemelten szem előtt tartva, szakmai odaadással, felelősséggel végezni. 1994-től 1998-ig tanítottam a miskolci Nagy Lajos Király Magánegyetem Földrajz–Ökológiai Tanszékén a Kárpát-medence természeti földrajzát és tantárgypedagógiát, 1994-től 2001-ig a GATE Mezőgazdasági Főiskolai Kar Repülő-Műszaki és Képzési Tanszékén meteorológiát, az Európai Tanulmányok Központjának tanfolyamán gazdasági földrajzot.

Oktató-képző és tudományos kutatómunkám szerves részének tekintettem a tudományos konferenciákon, tanári továbbképzéseken való aktív részvételt. Rendszeresen vállaltam ezeken a rendezvényeken előadásokat, konzultációkat. Nemcsak hazai, hanem nemzetközi tudományos konferenciákon (Ungvár, 1989; Beregszász, 1996; Csíkszereda, 1999), tanári továbbképző tanfolyamokon (Belényes, 2000; Óradna, 2001) is tartottam előadásokat. Oktató és tudományos munkásságom elismeréseként 1976-ban docensi, majd 1984-ben főiskolai tanári kinevezést kaptam.

Milyen kutatási projekteken vett részt és ezekben milyen feladatokat kapott? A finanszírozás terén milyen lehetőségeik voltak?

Részt vettem a földrajztanárképzés tantervi programjának kimunkálásában. Az 1990-es években a MFT kérésére aktívan bekapcsolódtam a NAT „Földünk és környezetünk” c. műveltségi blokk tartalmának, követelményrendszerének kidolgozásába. Tíz évig az „Iskolakultúra” c. pedagógusok szakmai-tudományos folyóiratának szerkesztőségi tagjaként tevékenykedtem. A TMB felkérésére 1985–1988 között Phouluang Kanoráth laoszi ösztöndíjas tudományos vezetője voltam. Három éven át segítettem „Az audiovizuális eszközök alkalmazásának lehetőségei és hatékonysága a földrajzoktatásban” c. kutatási témájának kidolgozásában. Támogattam az anyaggyűjtésben, a kísérleti vizsgálatok szervezésében, irányításában, az eredmények rendszerezésében, összegzésében. Vezetésem ideje alatt sikeres szakmai vizsgát tett, kandidátusi értekezését kiváló eredménnyel magyarul védte meg. Finanszírozással kapcsolatban megemlíteném az OTKA-t, különböző támogatásokat, melyeket az Oktatási Minisztérium nyújtott, pl. módszertani kutatásokhoz. De itt kell megemlíteni a Megyei Tanács Kulturális Osztályát, vagy éppen a kutatásba bevont térségek önkormányzatait is. Támogatást sikerült szerezni az MTA Regionális Kutatások Központja Térségfejlesztési Osztályától, illetve a Magyarország–Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2003–2013 keretén belül, valamint az Európai Regionális Fejlesztési Alapból is.

2. ábra: Kormány Gyula fontosabb könyvei
Figure 2. Selection from the books by Gyula Kormány

Voltak a pályája során kutatási irányváltások, és ha igen, mik voltak az okok és a tapasztalatok?

Tudományos kutatómunkám több területre és több korszakra osztható. Tájékutató tevékenységem az 1950-es években kezdődött, a Rétköz természeti adottságainak vizsgálatára terjedt ki. Évek múltán a Felső-Tisza-vidék és az Észak-Nyírség tájegységeire, tájegységreszekre terjedt, és terjed napjainkig. Kutatásaim során törekedtem fejlődésében, változásaiban feltárni a vizsgált tájegység adottságait, viszonyait, társadalmi-gazdasági jelentőségét. Kutatási területeimről korábban megjelent földrajzi, történeti, néprajzi, régészeti és egyéb műveket alapnak tekintettem, de nem törekedtem arra, hogy azok mondanivalóját más megközelítésben megismételjem, vagy kiegészítsem. Kutatási eredményeimről írt dolgozataim, tanulmányaim országos és megyei folyóiratokban, tudományos közleményekben jelentek meg. Ebben az időben kerültek kiadásra többek között a Nyíregyháza éghajlata (Kormány, 1980), Szabolcs-Szatmár megye hévízkútjai (Kormány, 1978), a Tiszalöki-vízlépcső (Kormány, 1979) c. tanulmányaim. 1978–79-ben a Magyar Állami Földtani Intézet megbízásából a Felső-Tisza-vidék beregi kistáján végzett kutatásaiban vettem részt. Itt klimatológiai, hidrológiai, talajtani vizsgálatokat végeztem.

Az 1970-es évek végétől kezdve – tanszéki munkamegosztás következtében – egyre inkább a tantárgypedagógiai kérdések felé irányult az érdeklődésem. Szakmódszertani vizsgálatom számos területre terjedt ki. Így pl. a hazaszeretet, értelmi és érzelmi életre nevelés, az önálló tanulói munka, a differenciált tanulói tevékenység, a korszerű földrajzoktatás, stb. témáira. Több évig tartó vizsgálatok eredményeként hazánkban elsőként foglaltam össze, tártam fel a földrajzoktatásban az önálló tanulói munka alkalmazásának helyzetét, feltételeit, lehetőségeit, változatait, módszereit. Ezirányú kísérleti vizsgálataim alapján született megállapításaim hozzájárultak az önálló tanulói tevékenység valóságghú megítéléséhez, az önálló munkaforma nagyobb arányú alkalmazásához. E témakörből írtam meg „Az önálló tanulói munka lehetőségei és hatékonysága” c. kandidátusi értekezésemet (a

földrajztudományban módszertanból elsőként), amelyet 1982-ben sikeresen megvédtem (Kormány, 1982). Még ebben az évben a Moszkvai Akadémia kérte, hogy lefordíthassák a kandidátusi értekezést oroszra, melyhez hozzájárulásomat adtam. 1993-ban „Az önálló tanulói munka a földrajzoktatásban” c. munkám könyvben megjelent (Kormány, 1993). Ezt megelőzően orosz (1979), és német (1981) nyelvvizsgát tettem. Az orosz nyelvi ismereteim bővítése céljából egy-egy hónapot töltöttem Harkovban és Kijevben.

Az 1980-as évek második felében intenzíven foglalkoztam „A számítógép- és a videotechnika alkalmazása a földrajzoktatásban” c. témakörrel. A vizsgálatok eredményeit, tapasztalatokat módszertani folyóiratokban publikáltam (Kormány, 1988, 1990, 1991, 1992). 1989-ben „A földrajzi ismeretterjesztés tartalmi és módszertani kérdései” c. könyvem jelent meg (Kormány, 1989).

Az 1990-es évektől kutatómunkám döntően a Rétköz földrajzi viszonyainak vizsgálatára terjedt ki. A kistáj területén végzett kutatási eredményeim összegzése egy önálló kötetben jelent meg „A Rétköz földrajza: a kistáj gazdaságának természeti- és társadalomföldrajzi alapjai” címmel (Kormány, 2000). E munka egyben lezárja és összefoglalja a témában végzett – kisebb megszakításokkal – négy évtizeden át folytatott kutatómunkámat. Összegezi az idevágó korábbi tanulmányaim eredményeit, egyben kapcsolódik a terület fejlesztési terveihez, amely további indítékot, lendületet ad a kutatások folytatásához.

Az ezredforduló után, 2001-ben jelent meg „A korszerű földrajzoktatás” c. könyvem (Kormány, 2001), 2005-ben „A földrajz tanítása” c. főiskolai tankönyvem (Kormány, 2005). 2008-ban publikáltam „A Bereg-Szatmári-síkság természeti, társadalmi-gazdasági erőforrásai, fejlesztési lehetőségei” c. könyvem (Kormány, 2008), amely alapvető forrásként szerepelhet a térség terület- és településfejlesztő programjának megalkotása során. 2010-ben „Ibrány természeti-társadalmi-gazdasági adottságai, fejlesztési lehetőségei” c. könyvem jelent meg (Kormány, 2010). A „Szemelvények a Rétköz természeti, társadalmi-gazdasági helyzetéről Tanulmányok” c. könyvem pedig 2021-ben került kiadásra (Kormány, 2021) (2. ábra).

Ha jól tudjuk, Professor Úr pályája majdnem egészét a Nyíregyházi Főiskola oktatójaként töltötte. Meséljen az ottani légkorról, milyen volt a szakmai kapcsolata a kollégáival, tanítványaival?

Valóban, 1963-tól nyugdíjazásomig a Nyíregyházi Főiskola oktatójaként dolgoztam, munkahelyet nem változtattam. A tanszéki munkakörülmények feladataim ellátásához kedvezőek voltak. Kutatási témáim mindenkor a tanszék kutatási programjának szerves része volt. Munkámat a főiskola és a tanszék vezetése mindenben támogatta. Ezen kívül igen jelentős anyagi támogatásban részesültem az OTKA, az Országos Kulturális Intézmény, a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács részéről, valamint a kutatási területet érintő önkormányzatoktól. A hallgatók mindenkor bizalommal fordultak hozzám tanulmányi, magánjellegű kérdésekkel egyaránt. Igyekeztem megnyugtató válaszokat, tanácsokat, javaslatokat adni problémáikra, személyes kérdéseikre. Kollégáimmal jó munkatársi, segítőkész, feszültségmentes kapcsolat alakult ki, ez most is jelen van.

Különösen jó szívvel emlékszem Frisnyák Sándorra, de Boros Lászlóra is, akik mindenben segítettek munkámat. Kutatómunkám során sok hasznos tanáccsal, észrevétellel láttak el, értékes javaslatokat adtak számomra. Borsy Zoltán a Rétköz kutatásában, a természetföldrajzi vizsgálatok megírásában

adott nélkülözhetetlen segítséget konzultációk során. Süli-Zakar István a gazdaságföldrajz esetében tanácsokkal, javaslatokkal látott el, melyeket alkotó módon használhattam mind az oktató, mind pedig a kutatómunkámban. A Gyakorló Iskolai kollégáim közül kiemelném Vikárné Egri Olgát, Nagy Sándornét, Csendesné Szentesi Juditot és Komáromi Istvánt. A velük való nagyszerű munkakapcsolat során a tanári pályára való felkészítésben szoros együttműködéssel kiváló tanárokat képezhettünk. Ők a kutatásban is részt vettek, kísérleti osztályokat jelöltek ki, ezáltal nélkülözhetetlen információkat adtak munkámhoz.

Hogyan jellemezné külföldi utazásainak tapasztalatait? Volt ezeknek szemléletformáló hatása?

Hivatalos külföldi utazásaim szakmai jellegűek voltak. Bukarestben személyesen találkoztam oktató kollégákkal, amely találkozások során megvitattuk a magyar–román kutatási területek aktuális természetföldrajzi, illetve metodikai kérdéseit. Brassóban tanítási órákat látogattam, valamint egy kiránduláson vettem részt, ahol lehetőségem nyílt a városi nevezetességek megtekintésére (pl. piactér, székesegyház, múzeum), illetve egy szücs manufaktúra – szőrmefeldolgozó üzem meglátogatására is. Csehszlovákiai utam során Ústi nad Labemben, illetve az Érchegységben terepgyakorlaton vehettem részt. A kőzetek, ásványok vizsgálata és megfigyelések végzése mellett üzemeket is látogattunk (sörgyárak, textilüzem). Marosvásárhelyi utam alkalmával földrajzos kollégákkal találkoztam. Külön kiemelném Nagy Arisztidet, aki Erdély társadalomföldrajzi kérdéseivel kapcsolatban adott át fontos információkat, ismereteket. Kolozsváron Tövissy József Erdély természetföldrajzának kutatójával találkoztam, kivel olyan szoros szakmai kapcsolat alakult ki, hogy későbbi magyarországi utazásai alkalmával közös zempléni kirándulásokon is részt vettünk. Ezek mellett több helyre is sikerült eljutnom úgy, mint pl. Ungvár, Bergszász, Munkács, Csíkszereda. Utazásaim alkalmával hasznos, követendő tapasztalatok birtokába jutottam. Szakmai jellegű kérdéseimre, problémáimra, meggyőző, előremutató válaszokat kaptam. A külföldi útjaim során a magyar geográfusokról igen jó szakmai véleménnyel voltak, pl. Bukarestben Kádár Lászlóról, Pécsi Mártonról, Láng Sándorról, Ústi nad Labemben Borsy Zoltánról.

Kérjük, szóljon Professor Úr néhány szót aktív szakmai közéleti tevékenységéről is!

Egykori oktatói, valamint kutatói munkám mellett széles körű közéleti tevékenységet folytatok a mai napig. Az Oktatási Minisztérium közoktatási szakértője, közoktatási vizsgáztatója vagyok. Vezetőségi tagja vagyok a Magyar Földrajzi Társaság Oktatási Bizottságának, az MTA Földrajzi Oktatási-Képzési Albizottságának, a TIT Jurányi Lajos Egyesület Földrajzi Szakosztályának, a Magyar Földrajzi Társaság Nyírségi Osztályának, a MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testület Földrajzi Albizottságának. Tagja vagyok a Debreceni Egyetem Doktori Iskolájának, illetve tagjai közé választott a Tanárképző Szövetség Szakmódszertani Bizottsága is. Szerkesztőbizottsági tagja vagyok a Geometodika és az Iskolakultúra folyóiratoknak. A Debreceni Egyetem Doktori Iskolájában számos alkalommal vettem részt PhD-védésen vizsgálóbizottsági tagként. A Budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem TTK Doktori Iskolájánál két esetben opponensként szerepeltem, a Pécsi Tudományegyetem TTK Doktori Iskolájánál három alkalommal opponens, négyszer pedig bizottsági tag voltam a doktoranduszok PhD-védésén.

Meséljen nekünk egy kicsit a családjáról is! Hogyan alakul mostanában Professor Úr élete?

Feleséggel – aki szintén ibrányi – diákkorunkban (1952) ismerkedtünk meg. Többévi udvarlás után 1956. június 30-án kötöttünk házasságot. Azóta is békés, boldog a családi életünk. Feleségem ének–földrajz szakos általános iskolai tanárként dolgozott Nyíregyházán a 17. sz. általános iskolában nyugdíjazásáig. Munkám során a feleségem önzetlen segítségére mindenkor számíthattam. Gyermkeink Ildikó (1958) és Gyula András (1963). Ildikó biológia–földrajz szakos általános iskolai tanár. Miskolcon tanított, 2022-től nyugdíjas. Gyula András sebész főorvos a Nyíregyházi Jósa András Oktatókórházban. Lányunk családja két unokával és négy dédunokával örvendeztet meg bennünket.

Gyermekeink számára igyekeztünk a boldog, gondtalan, vidám gyermekkor feltételeit biztosítani. Nagy gonddal és szeretettel gondoskodtunk szellemi és fizikai fejlődésükről, pályaválasztásukról. Szeretetüket, figyelmességüket mindenkor tapasztalhatjuk. Emlékezetesek, tanulságosak voltak azok a kirándulások, országjárások, amelyek családi szervezésben történtek, szinte minden évben. A hazai tájakon túl több európai ország természeti, történeti, kulturális értékeivel is megismerkedhettünk, mint pl. Csehország, Lengyelország, Németország, Ausztria, Görögország, Törökország, Olaszország, Románia, Kárpátalja, Jugoszlávia. Nyugdíjas éveim alatt a tudományos munka mellett a kertészkedés a legkedvesebb elfoglaltságom.

Szakmai élete során milyen díjakban, rangos elismerésekben részesült a Professor Úr?

Ha kronológiai sorrendben nézzük, először 1962-ben „Kiváló Úttörővezető” kitüntetést kaptam. Ezt követte 1979-ben a „TIT Aranykoszorús Jelvény” kitüntetés, majd 1980-ban az „MHSZ Kiváló Munkájáért” kitüntetés. 1982-ben Honvédelmi Érdemrendet kaptam. 1982-ben Kiváló Munkáért, 1984-ben „Szocialista Földrajzért” kitüntetések kaptam. 1998-ban Alkotói Díj-ban részesültem. 2002-ben megkaptam a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt kitüntetést. 2003-ban Udvarhelyi Kendoff Károly Emlékérmét kaptam. Ibrány Önkormányzata pedig 2011-ben Pro Urbe Kitüntetésben, 2022-ben díszpolgári címben részesített.

Ha ebből a rendkívül szerteágazó és nagyszerű pályafutásból ki lehetne emelni valamit, akkor mi lenne az? Professor Úr mire a legbüszkébb?

Szakmai sikeremnek tartom, hogy a Rétköz, mint kistáj közismertté vált. Szervezetek foglalják nevükbe a „Rétköz” földrajzi nevet. Például a Rétközi Múzeum (Kisvárd), a Rétközi Iskolaszövetség (Ibrány), a Rétközi Kulturális Fesztivál (Demecser), a Rétközi Kulturális és Turisztikai Napok (Tiszabercel), a Rétközi Kendergyár (Nagyhalász) stb. Ezen felül azokra a tanítványokra vagyok még büszke, akik kiváló tanárok, iskolavezetők lettek, követik azokat a direktívákat, amelyek a hatékony, korszerű földrajzoktatást szolgálják. 2001 szeptemberében sikeres habilitációs vizsgámat követően a Pécsi Tudományegyetem TTK Habilitációs Bizottsága 2001. november 14-én habilitált doktorná nyilvánított, majd 2002. március 28-án a Pécsi Tudományegyetem Szenátusa egyetemi magántanári címet adományozott. Az oktató-képző és tudományos munkám elismeréseként 2005. április 1-jei hatállyal a Nyíregyházi Főiskola Tanácsa „Professor Emeritus” címmel jutalmazott.

Mit tart a magyar geográfia talán legnagyobb erényének, illetve problémájának? Ön szerint melyek a geográfia előtt álló legfontosabb feladatok napjainkban?

Véleményem szerint napjainkban visszaszorulóban van a földrajz mint tudomány. Ahhoz, hogy igazi ereje legyen, meg kell találni a 21. századi feladatait és kitörési lehetőségeit. Legfontosabb feladata tehát a megújulás lenne. Ebben szerepet játszhat a regionális földrajz hangsúlyozása, melynek a gyakorlati élethez kellene igazodnia, és javaslatokat adni pl. a falvak elnéptelenedésével, vidékfejlesztéssel kapcsolatban. A geoinformatika, a társadalomföldrajz és a regionális földrajz lehetnének a megújulás felé vezető kitörési pontok. A földrajznak a hazai közoktatásban elfoglalt jelenlegi helyzete korántsem kielégítő. Ahhoz, hogy rendeltetését megfelelő szinten tölthesse be, lényeges változások szükségesek.

Mit ajánlana Professor Úr a fiatal geográfusnemzedékek figyelmébe?

A tanulás fontosságát szeretném hangsúlyozni számukra, amely mélyebb ismeretek megszerzését és a magyarországi mellett külföldi tanulmányok (Franciaország, Németország, USA) folytatását is jelentheti. Külön szeretném hangsúlyozni a külföldi kapcsolatok építésének fontosságát, kiemelve a magyar–román kutatások összehangolását, gondolok itt elsősorban Erdély földrajzának kutatására.

KÖVETKEZTETÉSEK

Kormány Gyula szerteágazó és rendkívül gazdag életpályája az évtizedek során olyan gyarapodáson ment keresztül, amelyet mindvégig meghatározott a természetközeli tárgyak, különösen a földrajz és biológia szeretete. Saját szakmai fejlődését szem előtt tartva kezdett a pedagógia felé is fordulni. Oktatói tevékenységével és tudományos munkásságával jelentősen hozzájárult hazánk, a Rétköz, valamint szülőföldje Ibrány földrajzi értékeinek megismeréséhez. Aktív résztvevője volt a földrajztanárképzés tantervi programjának kimunkálásában is, melynek keretében számos főiskolai tankönyv és jegyzet írásában közreműködött. Módszertani munkásságának összegzéseként jelent meg „A földrajz tanítása” c. könyve, amely a mai napig az egyetemi és főiskolai földrajztanárképzés alapművének számít.

2001-ben sikeres habilitációs vizsgáját követően a Pécsi Tudományegyetem TTK Habilitációs Bizottsága habilitált doktorrá nyilvánította, majd 2002-ben a Pécsi Tudományegyetem Szenátusa egyetemi magántanári címet adományozott neki. Az oktató-képző és tudományos munkája elismeréseként 2005-ben a Nyíregyházi Főiskola Tanácsa „Professor Emeritus” címmel jutalmazta. Tevékeny kutatói pályájáról árulkodik a Magyar Tudományos Művek Tára is, amely jelenleg mintegy 176 publikációját jegyzi.

Professor Úr aktív oktatói tevékenységét 2012 év elején fejezte be, azonban mind a mai napig fáradhatatlanul dolgozik, mivel kutatómunkáját egyáltalán nem tekinti befejezettnek. Tovább kívánja folytatni a tájföldrajzi értékfeltáró és -közvetítő tevékenységet Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye kistájaira kiterjedően, különböző időkeresztmetszetekben vagy teljes fejlődési folyamatként, valamint foglalkozni szeretne még a Felső-Tisza-vidék és a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyére eső Nyírség tájhasznosítási lehetőségeivel is. Vizsgálati eredményeit a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemlében, a Történeti Földrajzi Közleményekben és különböző tanulmányköteteken továbbra is publikálja.

IRODALOMJEGYZÉK

- Baranyai, G., & Lampért, K. (2007). Riport Enyedi Györggyel. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–24.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2006). Beszélgetés Jakucs Lászlóval. *Modern Geográfia*, 1(1), 1–35.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2007). Beszélgetés Pécsi Mártonnal 2001 februárjában, otthonában, Törtelen. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–22.
- Enyedi, F., Alpek, B. L., & Tésits, R. (2022). A Bükk-hegységtől a nemzetközi karsztkutatóig. Beszélgetés Keveiné Bárany Ilonával [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(3), 1–12. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.03.01>
- Fazekas, I., Balla, D., Benkhard, B., Csorba, P., Kiss, E., Mester, T., Szabó, Gy., & Vasvári, M. (2023). Rendszergondolatok rendszerezése. Interjú a 80 éves Kerényi Attila professzorral. [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(3), 87–104. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.06>
- Gálosi-Kovács, B., & Orsós, Gy. (2022). A karsztoktól a környezetgazdálkodásig. Beszélgetés Fodor Istvánnal [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(1), 47–55. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.01.03>
- Gera, A. (2023). Egy regionalista – földrajzos gyökerekkel. Beszélgetés Nemes-Nagy Józseffel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(2), 97–108. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.02.06>
- Herczeg, A., Moró, D. R., & Tésits, R. (2021). A füstölgő meddőhányóktól a globális közlekedésig. Beszélgetés Erdősi Ferencsel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 16(4), 69–83. <https://doi.org/10.15170/MG.2021.16.04.04>
- Izsák, É., & Tésits, R. (2023). „Mindig azt csináltam, ami érdekelt.” Beszélgetés Gábris Gyula professzorral [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(3), 77–85. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.05>
- Kormány, Gy. (1967). *Rétköz gazdasági földrajza* [Doktori értekezés, József Attila Tudományegyetem].
- Kormány, Gy. (1978). Szabolcs-Szatmár hévízkútjai és hasznosításuk. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 13(2), 35–49.
- Kormány, Gy. (1979). A tiszalöki vízlépcső. In S. Frisnyák (szerk.), *Szabolcs-Szatmár megyei földrajzi olvasókönyv* (2. köt., pp. 73–79). Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács.
- Kormány, Gy. (1980). Nyíregyháza éghajlata. *Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis*, 8(F), 75–94.
- Kormány, Gy. (1982). *Az önálló tanulói munka lehetőségei és hatékonysága az általános iskolai földrajzoktatásban* [Kandidátusi értekezés, Magyar Tudományos Akadémia].
- Kormány, Gy. (1988). A videotechnika és a számítógép szerepe az általános iskolai földrajzoktatásban. In A. Benedek (szerk.), *Számítástechnika a közoktatásban* (pp. 47–55). Országos Pedagógiai Intézet.
- Kormány, Gy. (1989). *A földrajzi ismeretterjesztés tartalmi és módszertani kérdései*. Tankönyvkiadó.
- Kormány, Gy. (1990). Képmagnetofon a földrajzoktatásban. *Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis*, 12(A), 321–328.

- Kormány, Gy. (1991). A mikroszámítógépek alkalmazása az általános iskolai földrajzoktatásban. *Földrajzi Közlemények*, 115(1–2), 49–54.
- Kormány, Gy. (1992). Videofelvételek alkalmazása a földrajzoktatásban. *Iskolakultúra: Pedagógusok Szakmai-Tudományos Folyóirata*, 2(5), 75–78.
- Kormány, Gy. (1993). *Az önálló tanulói munka a földrajzoktatásban*. Stúdium Kiadó.
- Kormány, Gy. (2000). *A Rétköz földrajza: a kistáj gazdaságának természeti- és társadalomföldrajzi alapjai*. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszék.
- Kormány, Gy. (2001). *A korszerű földrajzoktatás: válogatott módszertani tanulmányok*. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszék.
- Kormány, Gy. (2005). *A földrajz tanítása*. Bessenyei Könyvkiadó.
- Kormány, Gy. (2008). *A Bereg-Szatmári-síkság természeti, társadalmi-gazdasági erőforrásai, fejlesztési lehetőségei*. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézet.
- Kormány, Gy. (2010). *Ibrány természeti, társadalmi-gazdaságföldrajzi adottságai, fejlesztési lehetőségei*. Ibrány Város Polgármesteri Hivatala.
- Kormány, Gy. (2021). *Szemelvények a Rétköz természeti, társadalmi, gazdasági helyzetéről: tanulmányok*. Ibrány Város Önkormányzata.
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007a). Beszélgetés Marosi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajztudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–27.
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007b). Beszélgetés Somogyi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajztudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–20.
- Rác, Sz., & Reményi, P. (2022). „Generációk munkájára támaszkodva kutatunk” Beszélgetés Hajdú Zoltánnal 70. születésnapja alkalmából [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 9–20. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.02>
- Szalai, Á. (2022). „Hallatni kell mindenütt a hangunkat!” Beszélgetés Mészáros Rezsővel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 1–8. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.01>
- Szebényi, A., & Szabó, A. (2008). Interjú dr. Kőszegfalvi György Professzor Úrral. *Modern Geográfia*, 3(2), 1–13.

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenccel-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Kovalcsik, Tamás¹ – Mezősi, Gábor² – Boros, Lajos³ – Szilassi, Péter⁴

„Így írunk mi, geográfusok” – a földrajzos szerzők publikációs trendjei 1990 és 2022 között

“This is How We Geographers Write”
Publication Trends of Geographers between 1990 and 2022

ABSZTRAKT

A földrajztudomány nemzetközi szinten és Magyarországon is hagyományosan két megközelítéssel rendelkezik: a társadalom- és természetföldrajzzal, melyek eltérő módon kapcsolódnak egymáshoz a különböző régiókban. Azokon a területeken, ahol a különbség egyértelmű, ott a természetföldrajz sokkal inkább használja fel a természettudományban bevett és alkalmazott módszereket, a társadalomföldrajznak pedig egyre több a kapcsolódása az egyéb társadalomtudományokhoz. Tanulmányunkban a földrajz két ágához intézményesen tartozó szerzők tudományos közleményeit vizsgáltuk meg tudományometriai módszerekkel, a már említett különbség esetleges meglétének kimutatására. Eredményeink alapján a természetföldrajzos közlemények mind a szerzők számában (sokszerzős), mind a nemzetközi beágyazottság tekintetében a természettudomány sajátosságait hamarabb mutatták, mint a kevesebb szerzőszámmal és alacsonyabb nemzetközi beágyazottsággal jellemezhető társadalomföldrajzos publikációk, melyek csak az utóbbi 3–4 évben kezdtek el megváltozni. Utóbbiak ráadásul nagy arányban jelentek meg más hazai (társadalomtudományi) folyóiratokban, mely jelzi a társtudományokkal való magasabb fokú kapcsolódást.

Kulcsszavak: tudománymetria, társadalomföldrajz, természetföldrajz, publikációk

ABSTRACT

There are two main branches of geography at the international level and in Hungary: human and physical geography, but the relationship between these two differs significantly in different regions. Physical geography tends to use the methods adopted and applied in the natural sciences, while human geography is increasingly connected to (other) social sciences. In this study, we examined the scientific publications of authors institutionally belonging to the two branches of geography in Hungary using quantitative methods. Physical geography publications can be characterized by more authors and higher international embeddedness than human geography publications, which only started to change in the last 3–4 years. Moreover, the latter were published in a large proportion in other domestic (social science) journals, which indicates a higher degree of connection with related social sciences.

Keywords: scientometrics, human geography, physical geography, publications

¹ Assistant lecturer, University of Szeged, Department of Economic and Human Geography, 6722 Szeged, Egyetem u. 2., +36(62)544-055, kovalcsik.tamas@geo.u-szeged.hu, <https://orcid.org/0000-0002-0306-0506>

² Full professor, University of Szeged, Department of Geoinformatics, Physical and Environmental Geography, 6722 Szeged Egyetem u. 2., +36(62)544-195, mezosi@geo.u-szeged.hu, <https://orcid.org/0000-0002-6494-3513>

³ Associate professor, University of Szeged, Department of Economic and Human Geography, 6722 Szeged, Egyetem u. 2., +36(62)343-332, borosl@geo.u-szeged.hu, <https://orcid.org/0000-0003-3241-7778>

⁴ Associate professor, University of Szeged, Department of Geoinformatics, Physical and Environmental Geography, 6722 Szeged, Egyetem u. 2., +36(62)344-395, toto@geo.u-szeged.hu, <https://orcid.org/0000-0003-0051-6739>

BEVEZETÉS

Az MTA X. Földtudományok Tudományos Osztály két földrajzi tudományos bizottsága intézményesen fedi le a geográfia két ágát, a társadalom- és természetföldrajzot, melyek múltjukból fakadóan jelentős mértékben eltértek egymástól (Csomós, 2019a; Gera, 2023). Az elemzések tárgyából (azaz a társadalmi-gazdasági folyamatok elemzéséből, előkészítéséből) fakadóan is például a társadalomföldrajz az autokratikus rezsimek idején (Horthy- és Kádár-korszak) az „udvari tanácsosi” szerepet töltötte be (Beluszky, 1989), amely megakadályozta a nemzetközi kapcsolódások vagy az általánosabb elméletek kidolgozását, sokkal inkább az egyedi helyek helyzetének, lehetőségeinek leírásában volt érdekelt (Dusek, 2007).

A terület- és településfejlesztés oktatása és művelése is szorosan kapcsolódott és kapcsolódik a földrajz ezen ágához, amely így az éppen aktuális politikai hatalommal való folyamatos együttműködési és – nem egyszer – az összeütközési felületet is biztosította (Szebényi & Szabó, 2008). Ráadásul a társadalom- és humántudományok területén a rendszerváltozás előtt egyértelmű volt a nyugati irodalom bizonyos elemeitől, irányzataitól való elzárkózás (Háló et al., 2022), amely így nem tette lehetővé a nemzetközi kapcsolatrendszerek kialakítását a társadalomföldrajz területén sem. Ebből fakadóan a kutatások témaválasztási lehetősége is korlátozott volt, így a társadalomföldrajz egyes alterületei (például a politikai, az etnikai vagy a kulturális földrajz) nem, vagy csak alig jelentek meg a hazai kutatásokban (Timár, 2001). Míg ez a természetföldrajz esetében sokkal inkább követte a nemzetközi trendeket, mely az általános tájöldrajzi témák (Pécsi, 1967–1988) mellett a természeti veszélyek elleni védekezés (Szabó et al., 2007), a környezetvédelmi kérdések (Kerényi, 2006), illetve a geoinformatikai alkalmazások előretöréséből állt (Márkus et al., 1994; Mezösi, 1994). Habár sokan érvelnek a két földrajzi ág szintézisének fontossága mellett (Teleki, 1996; Csatári, 2006; Jankó et al., 2010, 2011), a publikációs szokások és a témák divergenciája miatt ez egyre nehezebben valósítható meg. Ugyanis a földrajz két részterülete az elmúlt évtizedek során más-más problémákkal nézett szembe, és ezekre szükségszerűen más jellegű válaszokat is adtak.

A fentebb felvázolt okok miatt a rendszerváltozást követően és a 2000-es évek közepén is kizárólag a társadalomföldrajz szenvedte el a saját maga öndefiníciós válságát, de azóta is rendszeresen születnek a szakterületért aggódó művek (Mészáros, 2013; Szalai, 2022). Míg előbbi esetben Beluszky Pál (1989) a (társadalom)földrajzról tett (a tudományterületről nem túl fényes) magánjelentése robbantotta ki a *Tér és Társadalom* című folyóirat hasábjain kialakult vitát (Barta, 1989; Erdösi, 1989; Mészáros, 1989; Pomázi, 1989; Probáld, 1989), addig utóbbinál a regionális tudománnyal való hasonlóság, illetve különbség adta a disputa apropóját (Mészáros, 2006; Dusek, 2007; Probáld, 2007). A fenti okokból a társadalomföldrajzi osztály tagjainak publikációs szokásai is sok tekintetben eltérnek az MTA X. Osztály Természetföldrajzi Bizottságához képest (Csomós, 2019b).

Mindezekkel együtt a földrajztudomány mindkét ágában lévő szerzők publikálási szokásai jelentősen átalakultak az elmúlt évtizedekben. Ennek számos oka van. Egyrészt az egyre erősödő nemzetközi versenyben a hazai kutatók által közzétett publikációk száma mellett azok típusa is sokat változott: egyre inkább előtérbe kerültek a folyóiratcikkek, míg a monográfiák jelentősége csökkent. Másrészt

a hazai kiadású folyóiratok is egyre előkelőbb helyezést értek el a nemzetközi folyóiratrangsorokban (Kovalcsik et al., 2021), amely megnöveli a magasabban jegyzett publikációk megjelenésének esélyét. Harmadrészt erre reagálva a PhD és az MTA doktori követelmények, illetve a tudományfinanszírozás különböző elemei (ÚNKP, Bolyai, OTKA, Lendület) is egyre magasabb szintű publikációs kritériumokkal rendelkeznek. Előzőek alapján hipotézisünk, hogy míg a természetföldrajzi bizottság szerzői már régebb óta publikálnak nemzetközi folyóiratokban, addig a társadalomföldrajzos kutatók körében a többszerzős, nemzetközi folyóiratokban történő publikálás még viszonylag újabb keletű tendencia. Ennek megfelelően jelen tanulmány célja a földrajztudományi publikációk mennyiségi és minőségi jellemzőinek bemutatása a rendszerváltástól (1990-től) napjainkig (2022-ig) az MTA Társadalom- és Természetföldrajzi Tudományos Bizottságaihoz tartozó kutatók publikációinak elemzésével. A két bizottság köztestületi tagjainak a Magyar Tudományos Művek Tárából elérhető közleményeinek kvantitatív elemzése segítségével vizsgáltuk a két tudományszak kutatóinak publikálási szokásait és annak időbeli változását.

MÓDSZEREK

A Társadalom- és a Természetföldrajzi Tudományos Bizottság köztestületi tagjainak tudományos közleményeit a Magyar Tudományos Művek Tárának (MTMT) regisztrált felhasználók által elérhető adatbázisából töltöttük le (társadalomföldrajzsból 175, míg természetföldrajzból 134 szerző közleményeit használtuk fel). Mivel Klinghammer István, Kocsis Károly és Kovács Zoltán mindkét bizottság tagja, ezért e szerzőket az elsődleges kutatási területük alapján soroltuk be az előbbi esetében a természetföldrajzosok, míg utóbbi kettő esetében a társadalomföldrajzosok csoportjába. Az adatgyűjtés időpontjában (2023. március 20.) 1990 és 2022 között a társadalomföldrajzos szerzők 19 136 darab, a természetföldrajzos szerzők pedig 17 665 darab közleménye került leválogatásra, a későbbiekben pedig elemzésre. A kutatás egyik korlátja ebből is fakad, hiszen míg hazai viszonylatban egyértelműen az MTMT számít a leginkább teljeskörű adatbázisnak a tudományos közlemények terén, feltöltöttsége így is hiányos, hiszen ezt nem egy központi egység, hanem a szerzők saját maguk töltik fel (kivételt képeznek ez alól a Web of Science-ben és a Scopus-ban indexált folyóiratokban megjelent tanulmányok, amelyeket az MTMT intézményi adminisztrátorai importálnak). Ez a probléma azonban véleményünk szerint nem teszi a kutatás eredményeit értelmezhetetlenné, mivel az MTMT karbantartása azoknál a kutatóknál, akik valamely felsőoktatási intézménynél vagy kutatóhálózatnál tevékenykednek, kötelező munkaköri feladat, és kifejezetten fontos különböző pályázatok beadásánál vagy munkahelyi előrehaladás esetében. Ennek következtében az elemzés hibahatára alacsonynak mondható, az adatok alkalmasak a fő trendek meghatározására.

A kutatás során vizsgáltuk a megjelent közlemények típusának százalékos megoszlását és annak változását, szerzőik számának, illetve a publikációk presztízsfaktorai százalékos eloszlásának változását is. Ez utóbbi némi magyarázatra szorul, hiszen míg a tudományos források elosztásánál ezek rendkívül fontosak (Háló et al., 2022), addig ezek pontos definiálása sok esetben elmarad. Az

MTMT adatbázisa az adott közlemény befoglaló művének (általában folyóiratcikk folyóiratának) a Scimago Journal Rank (SJR) nemzetközi folyóiratrangsorban lévő kvartilis (vagy decilis) besorolását és az MTA tudományos bizottságai által meghatározott folyóirat-minősítési kategóriatáblázatban lévő besorolását (a X. osztályban az „A” a lektorált, míg a „D” a nem lektorált folyóiratoknak felelnek meg) tekinti presztízsfaktoroknak. Habár ezek hangsúlyozottan nem feltétlenül mutatják az adott tanulmány minőségét, hiszen a magasan rangsorolt lapokban való megjelenési lehetőség nem mindig az adott kutatás színvonalától függ (Demeter, 2020), ráadásul ezek területi eloszlása is jelentős egyenlőtlenségekkel terhelt (Kovalcsik et al., 2021). Emiatt az egyes közleményekre érkezett hivatkozásokat is különböző statisztikai vizsgálatok alá vontuk, annak kiderítésére, hogy e tekintetben van-e különbség a társadalom- és természetföldrajzos szerzők által megjelentetett publikációk között.

EREDMÉNYEK

A földrajzos szerzők által megjelentetett közlemények típusainak változása 1990 és 2022 között

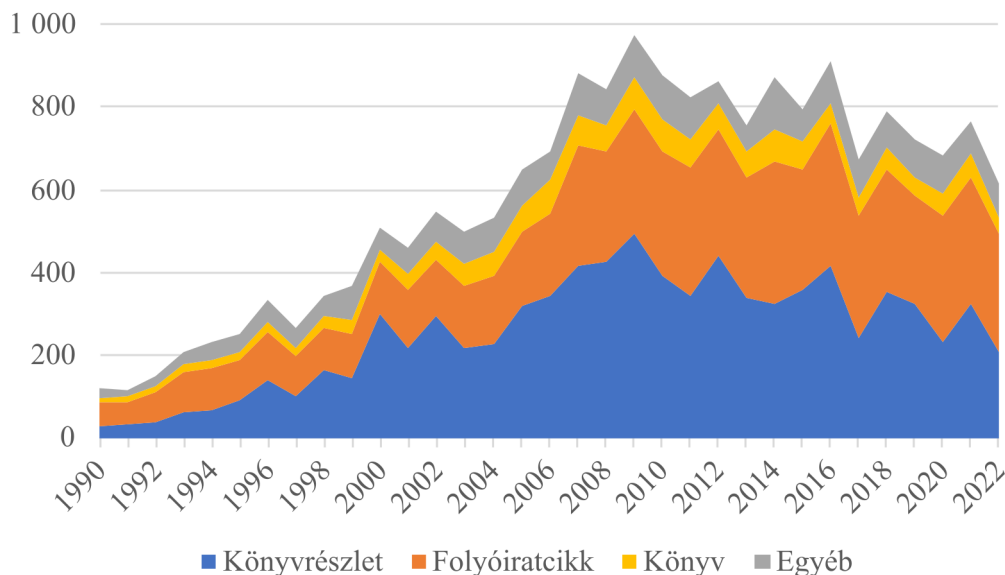
A Társadalomföldrajzi Tudományos Bizottságban (TAF) lévő köztestületi tagok közleményeinek száma meredeken emelkedett a rendszerváltozás után, mely maximumát 2009-ben 977 darabbal érte el (1. ábra). Azóta azonban stagnálás, illetve folyamatos csökkenés jellemző részben a könyvrészletek számának apadása miatt, hiszen a folyóiratcikkek száma 2009 óta évi 300 körül alakul. Előbbi kategória számának változása a szerkesztett kötetek és a konferenciakiadványok számának csökkenésével magyarázható, hiszen ezekben jelent meg a legtöbb könyvrészlet. A folyóiratcikkek számának stagnálása (és ezáltal az arányuk növekedése) alátámasztja a kezdeti hipotézist, miszerint ebbe az irányba indultak el a hazai társadalomföldrajzosok.

Az előzővel szinte egészen eltérő képet kapunk akkor, ha az egy társadalomföldrajzos szerzőre jutó közlemények számának változását vizsgáljuk meg (2. ábra), hiszen ebben az esetben 1990 és 2010 között viszonylagos stagnálást követően csökken évi hat–nyolcra, évi négyre az egy szerzőre eső közlemények száma. A két ábrát összevetve a három vizsgált évtized különböző tulajdonságokkal rendelkezett: a '90-es években a bővülést nagyobb részt az egy főre jutó közlemények számának (termelékenységének) növekedése, kisebb részt pedig a köztestületi tagok számának gyarapodása eredményezte. A 2000-es években lévő közleményszám gyors növekedését a köztestületi tagok számának bővülése okozta, mivel évente átlagosan hét–nyolc kutató szerzett fokozatot társadalomföldrajzos témában, viszont a termelékenység stagnált. A 2010-es évek elején a köztestületbe való belépések száma drasztikusan lecsökkent (az évtized közepére már tartósan öt alatt volt, és a végére háromra csökkent), illetve a termelékenység is nyolcra négy közlemény alá süllyedt.

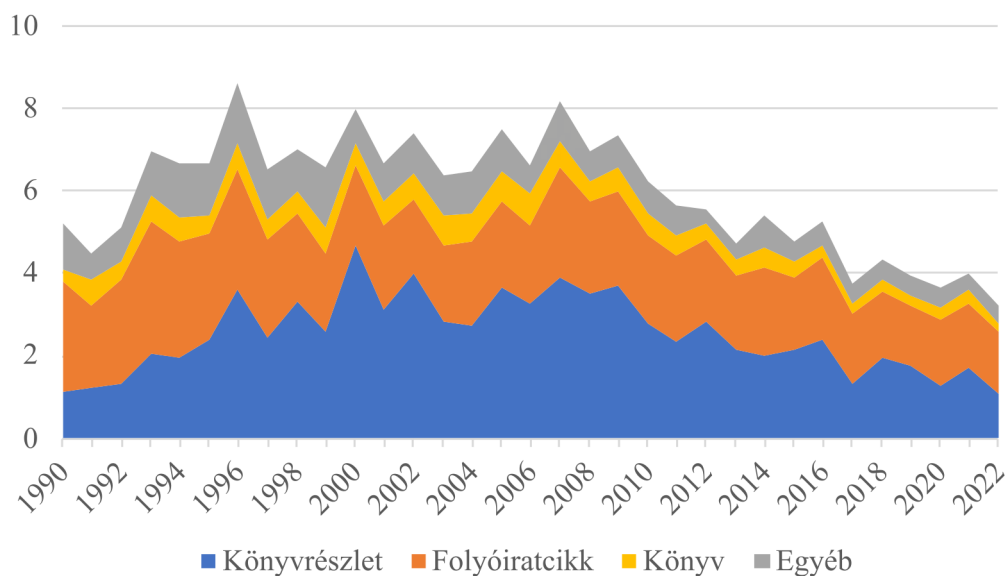
Hasonló, de kevésbé markáns változásokkal tarkított folyamatokat lehet megfigyelni a Természetföldrajzi Tudományos Bizottságban (TEF) lévő köztestületi tagok közleményeivel kapcsolatban (3. ábra).

1. ábra: A társadalomföldrajzos szerzők által írt közlemények típus- és időbeli eloszlásának változása 1990 és 2022 között

Figure 1. Changes in the type and temporal distribution of publications written by human geographers between 1990 and 2022

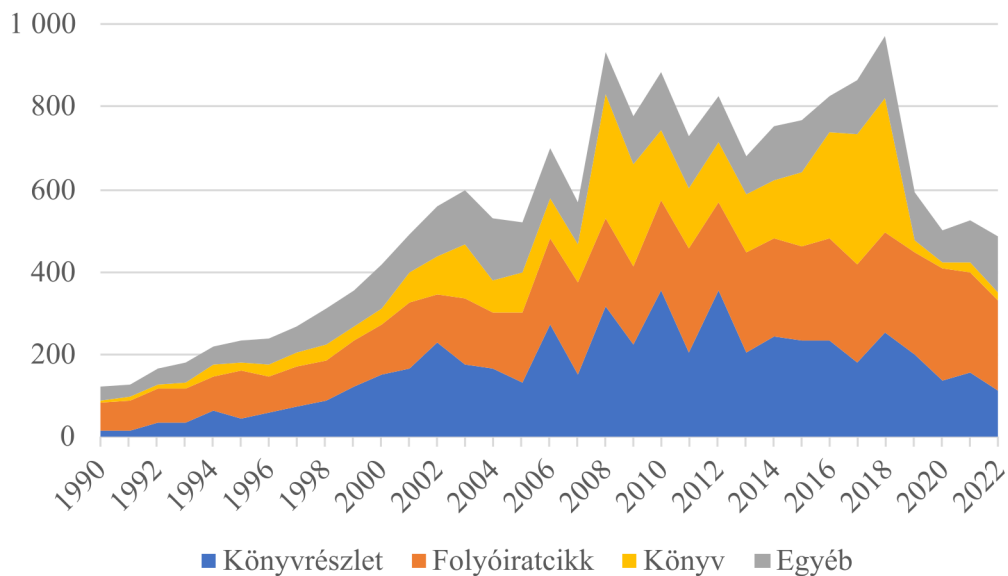
2. ábra: Egy társadalomföldrajzos szerzőre jutó megjelentetett közlemények száma
 Figure 2. The number of published papers per human geographer

Itt viszont jóval nagyobb arányban vannak jelen a könyvek 2003 és 2018 között; a periódus első időszakában (2007-ig) 100-as nagyságrendben jelentek meg évente ilyen kötetek, majd 2010 és 2015 között 150-re emelkedett ez a szám. Ebben a tekintetben pedig két csúcsidőszak volt: 2008–2009 és 2016–2018, hiszen ekkor 300 könyv jelent meg évente valamilyen természetföldrajzos szerző tollából. A könyvrészletek számának hasonlóan felfutó, majd leszálló ágát figyelhetjük meg itt is, valamint a folyóiratcikkek esetében is egy viszonylagos stabilitás mutatkozik 200 és 250 cikk/év környékén.

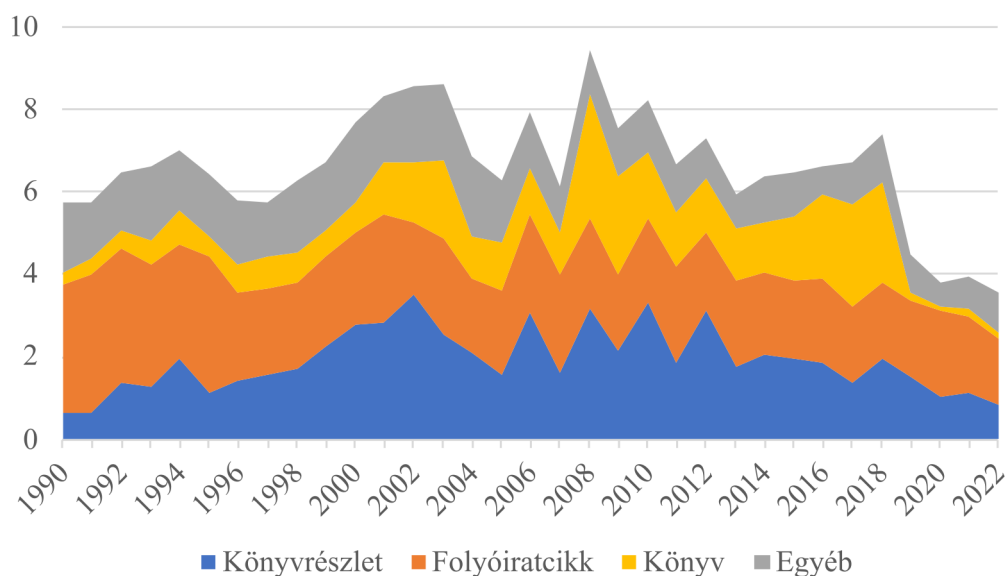
3. ábra: A természetföldrajzos szerzők által írt közlemények típus- és időbeli eloszlásának változása 1990 és 2022 között

Figure 3. Changes in the type and temporal distribution of publications written by physical geographers between 1990 and 2022

A termelékenység tekintetében a természetföldrajzos szerzők ugyanakkor sokkal kiegyensúlyozottab-
bak voltak, mint a társadalomföldrajzosok (4. ábra), mivel szinte a teljes időszak alatt hat-nyolc közötti
egy szerzőre eső közleményszám volt a jellemző, ami csupán a legutóbbi három évben csökkent négy
alá.

4. ábra: Egy természetföldrajzos szerzőre jutó megjelentetett közlemények száma
Figure 4. The number of published papers per physical geographer

Nyilvánvaló, hogy mind a társadalom-, mind a természetföldrajzi témájú publikációk számának változása egyrészt a két bizottság taglétszámváltozásával, másrészt a felsőoktatásban a rendszerváltozás óta végbement változásokkal függ össze. Magyarországon 1993-ig csak földrajztanár szakos képzés keretében lehetett felsőfokú földrajztudományi ismereteket szerezni. Ezt követően indult meg a geográfusképzés, mely évekig nagyon népszerű volt a felsőoktatásba jelentkezők körében. A növekvő hallgatói létszámok, a geográfusképzés bevezetése magával hozta a földrajzi tanszékek oktatói létszámának növekedését. A PhD-képzés 1994. évi megjelenése szintúgy kedvezett a földrajzi publikációk 1990–2010 közötti ugrásszerű növekedésének. A geográfus hallgatói létszámok (különösen a PhD-hallgatók számának) 2010-óta tartó drámai csökkenése, a földrajzi tanszékeken és kutatóintézetekben oktató- és kutatógárdának öregedő korszerkezete eredményeképp 2010 óta némileg csökkent mind a természet- mind a társadalomföldrajzi publikációk száma. Ez a csökkenés a fenti okok mellett a geográfusszerzők publikálási szokásainak változásával is magyarázható, hiszen manapság már általában kevesebb publikációt közölnek (de ahogy azt a későbbiekben is látni fogjuk) magasabb presztízsű nemzetközi folyóiratokban a szerzők, mint a korábbi években. Ezt támasztja alá mind a természet-, mind a társadalomföldrajzos kutatók esetében a szerkesztett kötetek (melyek meglétét a könyvrészlet kategória indikálja) számának 1990-2010 közötti gyors felfutása, majd a 2010-es évektől kezdve megjelenő csökkenése. Az évenként megjelent folyóiratcikkek száma mindkét csoport esetében 2007 óta stagnál a társadalomföldrajzosok esetén 300 cikk/év, a természetföldrajzosok esetén 230 cikk/év körüli értékekkel. Ez a különbség abból fakad, hogy a társadalomföldrajzos köztestületben többen vannak, ezért az évente egy főre jutó cikkek száma már kiegyenlítettebb (TAF: 1,43, TEF: 1,59).

Ezzel szemben jelentős eltérés mutatkozik a társadalom- és természetföldrajzos tudóstársadalom publikálási szokásaiban a szerkesztett kötetek és a monográfiák tekintetében. Míg az előbbi a társadalomföldrajzos szerzők körében domináns volt, mivel 1998 és 2013 között a közlemények felét ezek a könyvrészletek adták; addig ez az arány a természetföldrajzosoknál nem ment 33% fölé.

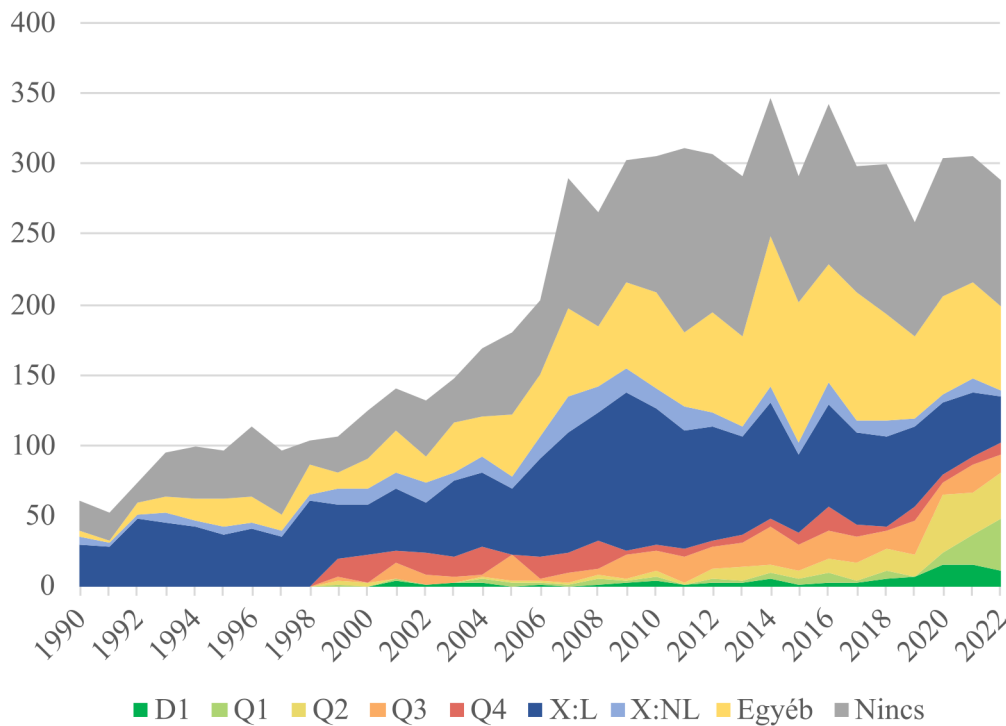
A földrajzos szerzők által megjelentetett folyóiratcikkek presztízsfaktorának időbeli változása

A földrajz két ágához tartozó szerzők előzőekben bemutatott eltérő publikálási szokásai erős összefüggést mutatnak a folyóiratcikkek presztízsének (időbeli) változásával. A társadalomföldrajzos szerzők publikációi esetében a mennyiségi bővülés lényegében 2007-2009-re megállt, viszont ez a növekedés nem feltétlenül a szűkebb szakterületen belül volt megfigyelhető, hiszen ennek nagy része nem a Scopus által jegyzett vagy a X. osztály által elfogadott folyóiratokban jelent meg (5. ábra). Ennél a kategóriánál ugyanis kimagaslóan magas volt azon közlemények száma, amely valamilyen más osztály által magas presztízsűnek ítélt folyóiratokban jelentek meg. Ezek jellemzően a társadalomtudományi osztályok (I., II., IX.) bizottságai által besorolt periodikák. Emellett a társadalomföldrajzosok publikációi a Scopus által jegyzett folyóiratokban nagyon alacsony aránnyal jelentek meg, és azon

belül is alacsonyabb presztízű (Q3, Q4) lapokban. Ez a tendencia mind mennyiségi, mind minőségi szempontból 2016-ban változott meg, amikor elkezdett bővülni mind a Scopusban jegyzett, mind a Q1–Q2-es folyóiratokban megjelent cikkek száma.

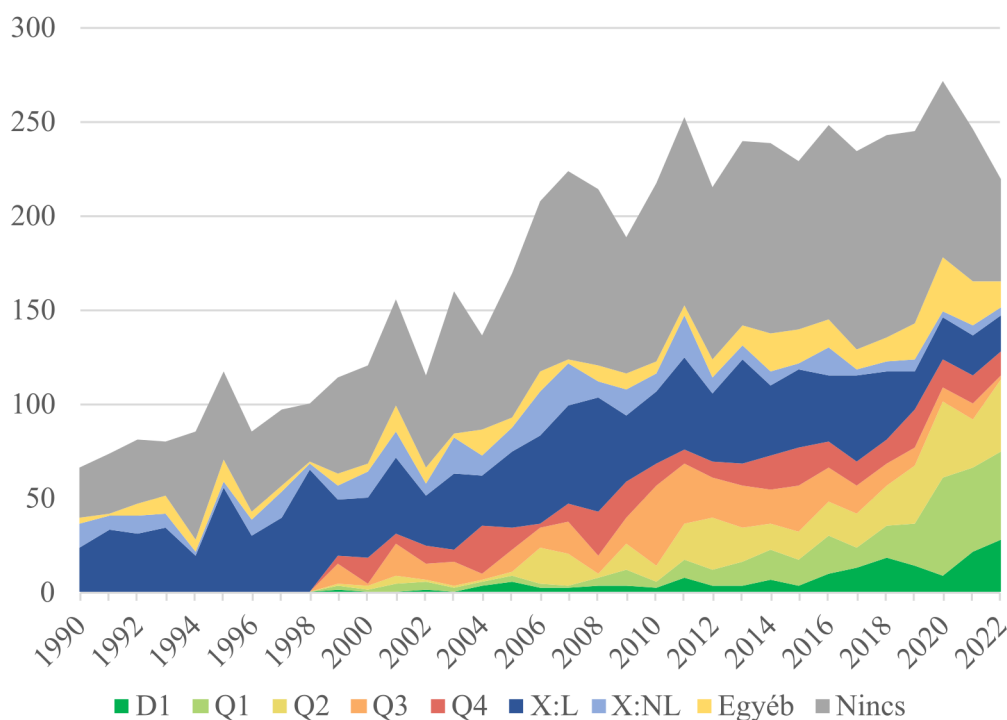
5. ábra: A társadalomföldrajzos szerzők által írt folyóiratcikkek presztízsfaktora
Figure 5. The prestige of journal articles written by human geographers

A természetföldrajzos kutatók publikációit is jellemezte a nemzetközi szintű, magas presztízű közlemények számának bővülése. Már 2010-ben magas volt a Q1–Q2-es publikációk aránya, amely azóta is növekvő tendenciát mutat (6. ábra). A cikkek számának növekedése szintén 2010-ben érte el tetőpontját, tehát a természetföldrajzos szerzők által megjelentetett publikációk számának növekedése mellett ezek minősége is javult 2010-ig és azt követően is.

Mindemellett a természetföldrajzos szerzők a társadalomföldrajzosokhoz képest jóval kevesebb olyan folyóiratban publikáltak, melyek kizárólag más MTA-osztályok által rangsoroltak. A nemzetközi orientáció erősödésének, valamint a magas presztízsfaktorú kiadványok irányába fordulás következtében a nem Scopusos, de a X. osztály által elismert lapokban az utóbbi időben jelentősen lecsökkent a természetföldrajzi szerzők által publikált cikkek száma. Mivel ezek a folyóiratok nagyrészt magyar nyelven jelennek meg, így fennáll a veszélye a hazai tudományos diskurzus kiüresedésének, illetve annak, hogy a geográfia eredményeinek hazai bemutatása nem valósul meg a kívánt mértékben. Ez tudománypolitikai szempontból nem kívánatos jelenség lenne. A magyar nyelvű publikációk arányának csökkenése egyébként nem ilyen méreteken, de a társadalomföldrajzos szerzőknél is megfigyelhető.

6. ábra: A természetföldrajzos szerzők által írt folyóiratcikkek presztízsfaktora
 Figure 6. The prestige of journal articles written by physical geographers

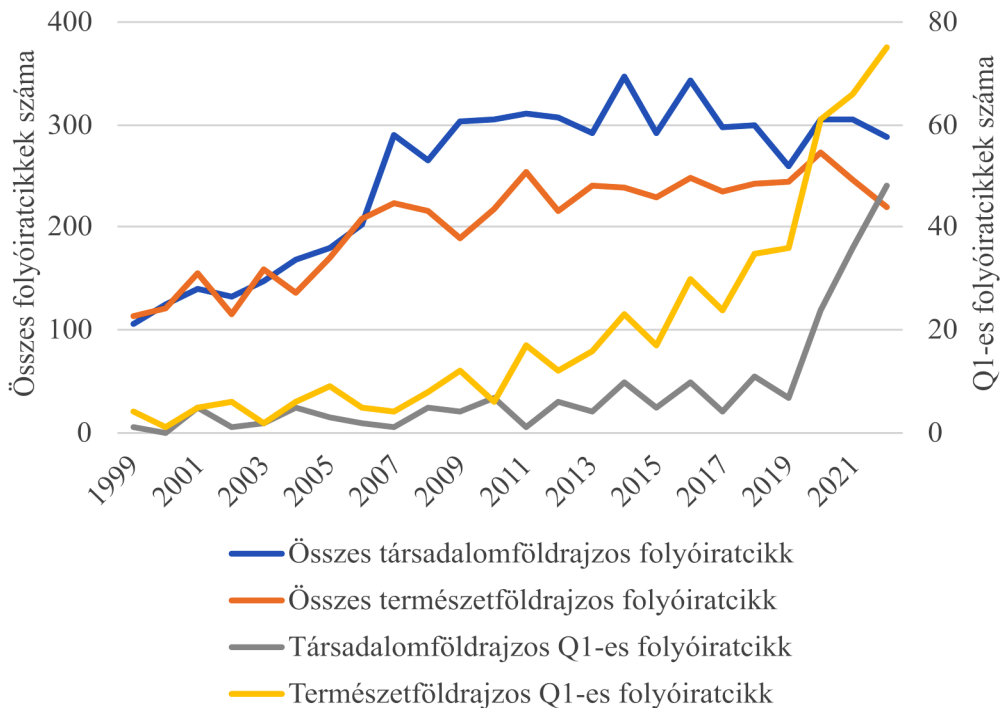

Eredményeink alapján elmondható, hogy a természetföldrajz „korábban ébredt” és hamarabb lépett ki a nemzetközi porondra, addig a társadalomföldrajzos szerzők cikkeinek egy jelentős része nem a X. osztály által jegyzett lapokban jelent meg, hanem egyéb társadalomtudományi folyóiratokban. A nemzetközi, magas presztízssű folyóiratokban történő publikálás növekvő aránya mindkét tudományterület szerzői esetében megfigyelhető tendencia (6–7. ábra). A legrangosabb, Q1-es besorolású folyóiratokban megjelent publikációk száma mindkét tudományos bizottsághoz tartozó szerzők esetében növekvő tendenciát mutat (7. ábra).

Az összes folyóiratcikkek száma mindkét bizottság szerzői esetében kb. 2006-ig folyamatosan növekedett, ezt követően azonban stagnált, illetve kismértékben csökkent. Ez a tendencia nyilvánvalóan arra utal, hogy a 2000-es évek elejétől kezdve mind a társadalom-, mind a természetföldrajzos identitású geográfus szerzők publikálási stratégiát váltottak, és a mennyiségi alapú („any publicity is a good publicity”) szemlélet helyét egyre inkább a folyóiratok presztízst szem előtt tartó publikálási stratégia váltotta fel. Ez a paradigmaváltás (a nagy nemzetközi hírnévnek örvendő Q1-es besorolású publikációk ugrásszerű növekedése) azonban a társadalomföldrajzos szerzőknél néhány évvel később ment végbe, főként 2018-tól kezdődően megfigyelhető folyamat – ennek oka vélhetően a pályázatokhoz kapcsolódó elvárások változása.

7. ábra: A társadalom- és természetföldrajzos szerzők Q1-es folyóiratokban publikált munkáinak száma és az összes publikációik számának változása 1999 és 2022 között

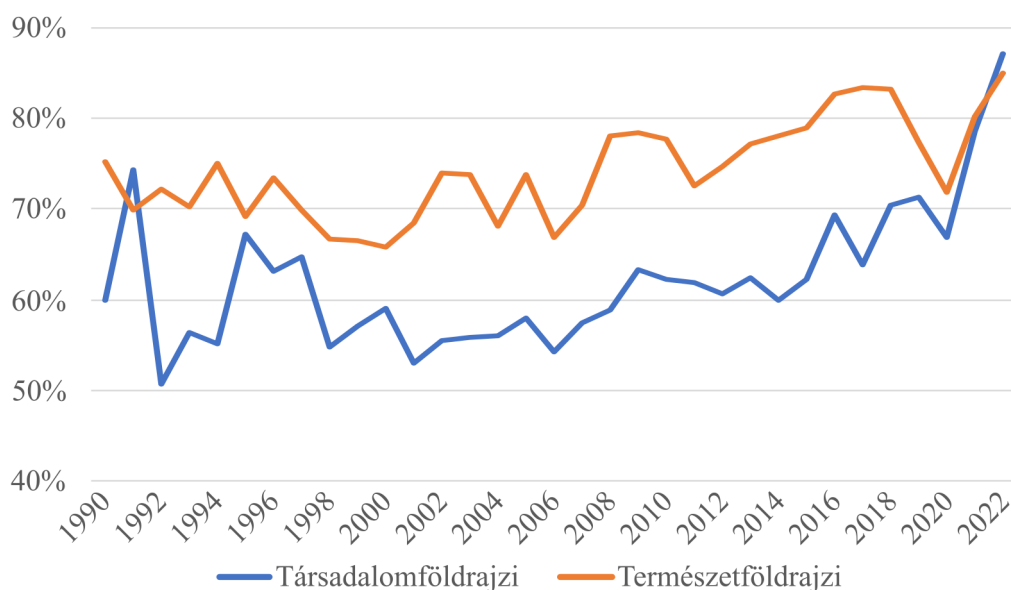
Figure 7. Changes in the number of articles published in Q1 journals and the total number of publications written by human and physical geographers between 1999 and 2022

A földrajzos szerzők által megjelentetett közleményekre érkező hivatkozások

A megjelent közleményeket azonban nemcsak a befoglaló mű presztízsével lehet jellemezni, hanem az adott műre érkező hivatkozások száma alapján is, mely megmutathatja a publikáció hatásának mértékét az adott tudományterületre. A hivatkozásokat kétféleképpen lehet értelmezni az MTMT-adatbázis alapján. Egyrészt a független hivatkozás lefedi az adott közleményre érkezett összes (presztízstől független) citációt, másrészt pedig a Scopus-hivatkozás az SJR által rangsorolt folyóiratokból érkező (feltételezhetően nemzetközi) idézéseket jelenti. A független hivatkozások tekintetében markáns különbség alakul ki a két bizottság szerzőinek közleményei között, hiszen a társadalomföldrajzos publikációk esetében a vizsgált időszakban szinte mindig kisebb volt azok aránya, melyek egyetlen hivatkozást sem kaptak (8. ábra). A hasonlóság azonban az, hogy abban a periódusban, amikor a közlemények száma jelentősen bővült, akkor mindkét esetben nőtt a nem hivatkozottak aránya. Ez a 2020-ban megjelentek esetében törik meg, viszont 2021 és 2022-ben ismét visszaugrik egy jóval magasabb szintre. Ez azonban egyértelműen annak köszönhető, hogy az elmúlt 2–3 évben megjelent közleményeknek még nem volt esélyük hivatkozásokat gyűjteni, mivel egy-egy magasabb presztízsű lap esetében ennyi időbe kerül a bírálati folyamat a beküldéstől a megjelenésig. Ezért a további hivatkozásokkal kapcsolatos elemzésünk csak az 1990 és 2020 között megjelent közleményekre vonatkozik.

8. ábra: Független hivatkozással nem rendelkező közlemények aránya bizottságonként
 Figure 8. Proportion of publications without independent citations per Committee

Az időbeli trendeknek megfelelően, míg a társadalomföldrajzos publikációk kevesebb, mint kétharmada nem kapott egyetlen független hivatkozást sem, addig ez a természetföldrajzos közlemények háromnegyedére igaz (1. táblázat), így értelemszerűen a hivatkozásaik száma is jelentősen elmarad (TAF: 49 779, TEF: 31 016). A Scopus-hivatkozásokat kapó művek arányának tekintetében azonban már hasonló a helyzet a két bizottság között, mivel a közlemények 11–13 százalékának van nemzetközi idézettsége. Ugyanakkor több természetföldrajzos publikáció rendelkezik magasabb idézettséggel, részben a korábban elkezdődő nemzetközi jelenlétnek is köszönhetően.

1. táblázat: A földrajzos szerzők közleményeinek hivatkozéloszlása
 Table 1. Citation distribution of geographers' publications

Hivatkozások száma	Társadalomföldrajz		Természetföldrajz	
	Független hivatkozás	Scopus-hivatkozás	Független hivatkozás	Scopus-hivatkozás
0	10 896 (61,35%)	15 738 (88,62%)	12 522 (75,17%)	14 431 (86,63%)
1–9	5 593 (31,49%)	1 832 (10,32%)	3 352 (20,12%)	1 788 (10,73%)
10–19	727 (4,09%)	125 (0,70%)	452 (2,71%)	229 (1,37%)
20–29	280 (1,58%)	27 (0,15%)	136 (0,82%)	85 (0,51%)
30+	263 (1,48%)	37 (0,21%)	196 (1,18%)	125 (0,75%)

Míg a hivatkozással rendelkező közlemények aránya a társadalomföldrajzos közleményeknél nagyobb, addig az idézéssel rendelkező publikációk átlaghivatkozása mindkét bizottság esetében 7,2 körül mozog (2. táblázat). A presztízsfaktorok szerinti felbontás alapján pedig egyértelműen látszódik, hogy a természetföldrajz esetén a magasabban rangsorolt folyóiratokban megjelenő művek vonzzák a több idézést, és ezek esetében kisebb annak a valószínűsége, hogy egyáltalán ne érkezzon egy közleményre hivatkozás. Más a helyzet azonban a társadalomföldrajzos szerzők közleményei esetében, ahol az átlaghivatkozás tekintetében a D1–Q1 és a Q2–Q3–Q4 kategóriák között van éles törés (előbbi 35, utóbbi 12 körüli hivatkozásszámmal rendelkezik). E két kategóriát az különböztette meg egymástól, hogy mekkora az esély arra, hogy az adott műre érkezett-e hivatkozás. Ez azt jelenti, hogy míg azon Q2–Q3–Q4-es közlemények, amelyek kaptak hivatkozást, azok átlagban mind 12-öt kaptak, addig a Q2-es kategóriából csak minden hetedik, a Q4-esből minden második publikáció idézés nélkül maradt. Ezek mellett megállapítható, hogy annak ellenére, hogy átlagban hasonló számú hivatkozással rendelkeztek a két bizottság szerzőinek közleményei, addig az egyes presztízskategóriákon belül nagyrészt a társadalomföldrajzos publikációk kaptak átlagban több hivatkozást (kivételt képez ez alól a Q2-es kategória), viszont a magasabb presztízssű természetföldrajzos művek közül kevesebb áll hivatkozás nélkül.

2. táblázat: A független hivatkozások presztízsfaktorok szerinti megoszlása
 Table 2. Distribution of independent citations according to the prestige

Presztízs	Társadalomföldrajz		Természetföldrajz	
	Nincs hivatkozás	Átlag*	Nincs hivatkozás	Átlag*
D1	6%	35,7	2%	32,3
Q1	16%	34,5	4%	23,4
Q2	14%	12,3	20%	14,9
Q3	29%	11,1	33%	9,3
Q4	47%	12,4	54%	5,5
Lektorált	38%	8,7	46%	6,4
Nem lektorált	59%	4,3	56%	4,2
Egyéb	56%	4,7	67%	3,8
Nincs	67%	6,0	83%	4,4
Összesen	61%	7,1	75%	7,3

*A legalább egy hivatkozással rendelkező közlemények átlaga

A nemzetközi hivatkozások tekintetében a természetföldrajzos közlemények átlagosan hárommal többet kaptak, mint a társadalomföldrajzosok, viszont ez az előny egyértelműen csak a D1-es, a Q2-es és a Q3-as publikációknál jelentkezett, míg a többi presztízskategóriában a társadalomföldrajzos művekre érkező Scopus-idézők száma magasabb volt (3. táblázat). A Scopus hivatkozásokról is megfigyelhető volt az a jelenség, hogy a magasban rangsorolt lapokban megjelent természetföldrajzos publikációk közt jelentősen kevesebb nem rendelkezett egyetlen hivatkozással sem, hiszen míg ez náluk minden huszadik, addig a társadalomföldrajzosok között minden ötödik-hetedik közleményre

volt igaz. Az alacsonyabban rangsoroltak között azonban ez a különbség már eltűnt, és nagyon hasonló arányban voltak a hivatkozás nélküli közlemények. Hasonló mutatók voltak megfigyelhetők a Q4-es és a X. osztály lektorált (de nem Scopus-os) folyóirataiban megjelenő publikációk hivatkozási statisztikái között. Ezért a tudományometriai mutatókat összeállítóknak ezt mindenképp érdemes lenne figyelembe venni, hiszen nem feltétlenül van különbség egy, az osztály által elismert folyóiratban megjelenő, valamint egy Q4-es tanulmány nemzetközi láthatósága és hivatkozása között, míg a hazai jelentősége az előbbi kategóriának még jelentősebb is lehet.

3. táblázat: A Scopus-hivatkozások presztízsfaktorok szerinti megoszlása
 Table 3. Distribution of Scopus citations according to the prestige

Presztízsz	Társadalomföldrajz		Természetföldrajz	
	Nincs hivatkozás	Átlag*	Nincs hivatkozás	Átlag*
D1	13%	22,9	2%	28,2
Q1	24%	24,4	4%	20,4
Q2	26%	7,5	27%	12,1
Q3	42%	6,1	39%	7,0
Q4	65%	5,1	65%	3,8
Lektorált	75%	3,0	70%	4,6
Nem lektorált	90%	2,0	82%	3,0
Egyéb	89%	2,3	88%	1,9
Nincs	93%	2,7	93%	3,1
Összesen	89%	4,3	87%	7,5

*A legalább egy hivatkozással rendelkező közlemények átlaga

KÖVETKEZTETÉSEK

Eredményeink alapján kijelenthető, hogy a társadalom- és természetföldrajzos szerzők publikálási jellemzői eltérőek voltak a vizsgált három évtizedben. Előbbire sokkal inkább voltak jellemzőek a társadalomtudományokban megszokott publikálási szokások: szerkesztett kötetek magasabb aránya, illetve alacsonyabb, de erősödő nemzetközi jelenlét, hivatkozásszám. Mindazonáltal nem volt jellemző rá a monográfiák megjelentetése, amely viszont már a természetföldrajznak volt a sajátja egészen a 2018-as évig. Időben eltolódva bár, de mindkét területre jellemző a nemzetközi színtér felé fordulás. Így az adatok alapján kiinduló hipotézisünk igazoltnak tekinthető: a természetföldrajzosok régebb óta publikálnak nemzetközi folyóiratokban, míg a társadalomföldrajzosok körében a többszerzős, nemzetközi folyóiratokban történő publikálás még viszonylag újabb keletű tendencia. Az adatok alapján a társadalomföldrajz erősebben kapcsolódik a társtudományokhoz, ami a más tudományos osztályokhoz tartozó folyóiratokban megjelenő publikációk viszonylag magas arányában jelent meg. Ez a hivatkozások számának és forrásainak alakulása alapján hozzájárul a kutatási eredmények hazai

láthatóságának erősítéséhez – még akkor is, ha a befogadó folyóiratok nem, vagy csak alacsonyan rangsoroltak a nemzetközi indexáló adatbázisokban.

A változások mögött részben a tudományok nemzetközibbé válása, valamint az ezzel összefüggésben erősödő versenyhelyzet áll, részben pedig demográfiai okok is, aminek háttérében leginkább a képzés szélesedése áll. A tudományfinanszírozásban ugyanis egyre inkább előtérbe került a különböző nemzetközi folyóiratrangsorok figyelembevétele, amely egyrészt a szerzőket arra kényszeríti, hogy közleményeiket minél magasabb presztízsű lapokban jelentessék meg, másrészt pedig a hazai folyóiratszerkesztőket abba az irányba tolja, hogy a periodikáikat minél több ilyen rangsorban jegyezzék, minél magasabb helyen (Lovász, 2023). A közlemények számának 2000-es évekbeli bővülése, majd az azt követő stagnálás pedig egyértelműen a földrajzos műhelyek hallgatói létszámával és annak változásával van összefüggésben. A pályázati és egyéb tudományfinanszírozási elvárások miatt a jövőben várhatóan tovább növekszik a magas presztízsű publikációk száma mindkét területen.

Mint minden kutatásnak, jelen tanulmánynak is vannak bizonyos korlátai. Egyrészt az elemzés az MTMT-ben rögzített adatokon alapul, így a számok alakulása mögötti indokokra csupán következtetni lehet. Másrészt az adatbázis szükségszerűen nem teljes, ami némi hibalehetőséget jelent a vizsgálatunkban. Az elemzés elválasztja a természet- és társadalomföldrajzi kutatásokat, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy nem egy tanulmány mindkét területhez kapcsolható, azaz a két tudományág közötti határ nem éles. Ugyanakkor e korlátok ellenére is kirajzolódnak a fő tendenciák. A jövőbeli kutatásoknak érdemes ezen trendek okainak feltárására, mélyebb megértésére, valamint nemzetközi kontextusban való értelmezésére fókuszálniuk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barta, Gy. (1989). A földrajz válsága nemcsak magyar jelenség. *Tér és Társadalom*, 3(2), 80–82. <https://doi.org/10.17649/TET.3.2.2983>
- Beluszky, P. (1989). Magánjelentés a (társadalom)földrajzról. *Tér és Társadalom*, 3(1), 49–65. <http://doi.org/10.17649/TET.3.1.113>
- Csatári, B. (2006). Ajánlások a geográfus hivatás műveléséhez. *Geográfus hírlevél*, 3, 8. https://geography.hu/hirlevel/geografus-hirlevel-03_20060915.pdf#page=8
- Csomós, Gy. (2019a). A társadalomföldrajz tudományrendszertani besorolásának hazai és nemzetközi gyakorlata. *Földrajzi Közlemények*, 143(1), 1–11. <https://doi.org/10.32643/fk.143.1.1>
- Csomós, Gy. (2019b): Az MTA Földtudományok Osztályába tartozó tudományos Bizottságok publikációs karakterisztikájának összehasonlító elemzése. *Földrajzi Közlemények*, 143(3), 263–282. <https://doi.org/10.32643/fk.143.3.6>
- Demeter, M. (2020). A 30 éves Replika rövid bemutatása kritikai tudománymetriai módszerekkel. *Replika*, 30(115–116), 55–65. <https://doi.org/10.32564/115-116.3>

- Dusek, T. (2007). A társadalomföldrajz és a regionális tudomány különbségeiről. *Tér és Társadalom*, 21(2), 137–140. <https://doi.org/10.17649/TET.21.2.1893>
- Erdősi, F. (1989). A földrajz tekintélyhiányának néhány okáról. *Tér és Társadalom*, 3(2), 82–86. <https://doi.org/10.17649/TET.3.2.2984>
- Gera, A. (2023). Egy regionalista – földrajzos gyökerekkel. Beszélgetés Nemes-Nagy Józseffel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18(2), 97–108. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.02.06>
- Háló, G., Rajkó, A., & Demeter, M. (2022). Félperiféria a tudástermelésben: Globális hátrányok és kitorési lehetőségek Közép-Kelet európai és hazai szemszögből. *Educatio*, 31(2), 236–248. <https://doi.org/10.1556/2063.31.2022.2.5>
- Jankó, F., Móricz, N., & Pappné Vancsó, J. (2010). Klímaváltozás: Tudományos viták és a társadalomföldrajz feladatai (1. rész). *Földrajzi Közlemények*, 134(4), 405–418. https://www.foldrajzitorsasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2010_134_evf_4_szam.pdf#page=33
- Jankó, F., Móricz, N., & Pappné Vancsó, J. (2011). Klímaváltozás: Diskurzusok a katasztrófától a kételkedésig (2. rész). *Földrajzi Közlemények*, 135(1), 3–16. https://www.foldrajzitorsasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2011_135_evf_1_pp_003.pdf
- Kerényi, A. (2006). *Általános környezetvédelem – Globális gondok, lehetséges megoldások*. Mozaik.
- Kovalcsik, T., Vida, Gy., & Boros, L. (2021). A társadalomföldrajzi folyóiratok rangsorának alakulása a Scimago adatbázisa alapján. *Modern Geográfia*, 16(4), 49–68. <https://doi.org/10.15170/MG.2021.16.04.03>
- Lovász, D. (2023). Egyetemi folyóirat-szerkesztőségek a nemzetközi láthatóság növelésének útján (Egy kerekasztal-beszélgetés tanulságai). *Modern Geográfia*, 18(1), 97–108. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.01.06>
- Márton, B., Paksi, J., & Márkus, B. (szerk.). (1994). *Térinformatikai alapismeretek: (NCGIA Core Curriculum, II. köt.)*. EFE FFFK Térinformatikai Tanszék.
- Mészáros, R. (1989). Mérföldkő vagy temetés? *Tér és Társadalom*, 3(2), 75–77. <https://doi.org/10.17649/TET.3.2.128>
- Mészáros, R. (2006). A társadalomföldrajz és a regionális tudomány Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 167(1), 23–30. <http://www.matud.iif.hu/2006-01.pdf#page=23>
- Mészáros, R. (2013). A társadalomföldrajz jövőjének megközelítései. *Magyar Tudomány*, 174(7), 866–873.
- Mezősi, G. (szerk.). (1994). *A térinformatika alkalmazásai: (NCGIA Core Curriculum, III. kötet)*. EFE FFFK Térinformatikai Tanszék.
- Pécsi, M. (szerk.). (1967–1988). *Magyarország tájféldrajza 1–6*. Akadémia Kiadó.
- Pomázi, I. (1989). Miért beteg a magyar társadalomföldrajz? *Tér és Társadalom*, 3(2), 86–91. <https://doi.org/10.17649/TET.3.2.2985>

- Probáld, F. (1989). Extra Hungariam non est vita? *Tér és Társadalom*, 3(2), 77–80. <https://doi.org/10.17649/TET.3.2.2982>
- Probáld, F. (2007). Társadalomföldrajz és regionális tudomány. *Tér és Társadalom*, 21(1), 21–33. <https://doi.org/10.17649/TET.21.1.1091>
- Szabó, J., Lóki, J., Tóth, Cs., & Szabó, G. (2007). Természeti veszélyek Magyarországon. *Földrajzi Értesítő*, 56(1–2), 15–37.
- Szalai, Á. (2022). „Hallatni kell mindenütt a hangunkat!” Beszélgetés Mészáros Rezsővel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 1–8. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.04.01>
- Szebényi, A., & Szabó, A. (2008). Interjú dr. Kőszegfalvi György Professzor Úrral. *Modern Geográfia*, 3(2), 210–223.
- Teleki, P. (1996). *A földrajzi gondolat története*. Kossuth Könyvkiadó.
- Timár, J. (2001). A modern társadalomföldrajz szemlélete és módszerei. In Nemes Nagy J. (szerk.), *Geográfia az ezredfordulón* (pp. 49–60). Regionális Tudományi Tanulmányok 6. ELTE Földrajz Tanszékcsoport.

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licence-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Rogerson, Christian M.¹ – Rogerson, Jayne M.²

The Evolution of Small Town Spa Resorts in the Global South: The Historical Pathway of Montagu, South Africa³

ABSTRACT

An important resource for small town tourism is maximising the local advantage of natural mineral springs. Only a small international literature exists on the evolution of spa resorts with scant writings for the Global South. For small town South Africa the histories of spa tourism mostly are unrecorded. This article addresses this knowledge gap by investigating the historical development of one spa tourism resort, namely Montagu in the Western Cape. Archival and documentary sources are utilised to analyse the tourism development of this small town from its formal establishment in the early 1850s to the closing apartheid years during the late 1980s. It is shown that Montagu's rise was part of the wider growth of South Africa as a health destination which was anchored upon its assets of climate and mineral springs. The thermal springs of Montagu put the town on the tourist map resulting in its declaration as a health resort and emergence as a popular holiday destination. By the time of the apartheid period Montagu was becoming a more leisure-tourism dominated and a less health focussed destination.

Keywords: small towns, spa resorts, health, historical development, Montagu, South Africa

---

¹ Research Professor, School of Tourism & Hospitality, University of Johannesburg, Bunting Road Campus, Auckland Park, 2006, South Africa. Email: chrismr@uj.ac.za. ORCID: 0000-0003-1306-8867

² Associate Professor, School of Tourism & Hospitality, University of Johannesburg, Bunting Road Campus, Auckland Park, 2006, South Africa. Email: jayner@uj.ac.za ORCID: 0000-0003-3494-1311

³ Arno Booyzen prepared Figure 1. Thanks to the helpful comments from journal reviewers as well as valued inputs to the paper provided by Robbie Norfolk, Lulu White and Skye Norfolk.

INTRODUCTION

From a research perspective lower-order centres in the urban hierarchy such as small towns usually are the most neglected and undervalued (Nel et al., 2019; Mayer & Lazzeroni, 2022a). It is pointed out by Mayer and Lazzeroni (2022b) that one reason for their neglect is that small towns are viewed as ‘ordinary places’ and therefore they do not have the research allure which is attached to larger urban centres such as to world cities. Arguably, in the face of the large city research bias of urban scholars it is evidenced therefore that the literature on small towns historically has been “patchy” (Nel & Stevenson, 2019, p. 178). In recent years, however, a shift is taking place. Bański (2022) demonstrates that small towns are emerging as a key topic for scientific enquiry and currently the focus of a broad and multi-stranded literature with relevant works from the fields of geography, planning and spatial management. Within this scholarship one major theme surrounds the pressing challenges around small town economic development and marginalisation (Daniels, 1989; Nel & Rogerson, 2007; Nel & Stevenson, 2014; Drummond & Snowball, 2019; Stevenson & Nel, 2020; Drummond, 2021; Bański, 2022; Powe et al., 2022). Of note is that in a world of uneven geographical development the growth of writings about small towns occurs both across the contexts of the environments of the Global North and South (Bański, 2022; Mayer & Lazzeroni, 2022b).

For South Africa, at least until the mid-2000s, small town development issues have not been a significant research topic (Donaldson, 2018, 2021). Recent tourism geographical scholarship evidences, however, a rising interest about tourism’s potential as an economic driver for small town economic progress (Butler & Rogerson, 2016; Kotsiwe & Visser, 2019; Rogerson & Rogerson, 2019; Rogerson & Visser, 2020; Mhlabane et al., 2023; Rogerson, 2023). The overview of research on small towns in South Africa undertaken by Donaldson & Majiet (2023) confirms that an upturn has occurred in local scholarly attention to small towns. Leading research foci include issues around housing, infrastructure, local economic development and tourism (Donaldson, 2023). Nevertheless, Mabin (2021, p. 35) laments the continued neglect of the histories of the majority of small towns in South Africa and calls for “deeper consideration” of such historical issues. Arguably, the historical evolution of tourism in ‘ordinary’ small towns merits a place on the research agenda of literature concerning the ‘other half of urban tourism’, namely tourism in urban places of the Global South (Rogerson & Rogerson, 2021a). Within African tourism writings Pirie (2022) demonstrates that tourism’s past is a field of minority interest. In the specific case of South Africa there exist some research studies which explore historical facets of small town tourism (Davidson, 2000; Pandy & Rogerson, 2013; Rogerson, 2019; Rogerson & Rogerson, 2020; Drummond et al., 2021; Rogerson & Rogerson, 2021b, 2021c; Drummond et al., 2022; Rogerson & Rogerson, 2023; Sixaba & Rogerson, 2023; Drummond, 2024; van der Merwe, 2024).

One resource for tourism development in small towns is natural mineral springs which can be leveraged for their recreational as well as health properties. According to Rabbiosi and Ioannides (2022, p. 108) many spa towns are popular venues for visitors and some “boast a long history as

destinations”. The tourism histories of these spa resorts – especially their rise and fall – attracts a small international scholarship (Hembry, 1990; Bacon, 1998; Foley et al., 2011; Gordon, 2012; Walton, 2012, 2014; Steward, 2015; Frost & Laing, 2016; Thomson, 2018; Collinge, 2023). This paper therefore contributes to the international literature on spa resorts and the limited tourism histories of small town South Africa. According to Viljoen et al. (2018, p. 11) “in South Africa mineral springs are plentiful”; approximately 85 thermal springs exist but only one-third are used for tourism development. The list of small towns where mineral springs have been applied as assets for local tourism includes Aliwal North, Badplaas, Bela-Bela, Caledon, Calitzdorp, Cradock, Machadodorp, and Worcester. Importantly, the character of resort development linked to these centres varies relative to their size as well as the range of facilities on offer (Boekstein, 2012).

Against the above backcloth the aim in this paper is to recover the historical development of tourism in the small town of Montagu which is situated in South Africa’s Western Cape province. In a recent restructuring of local governments the town became part of the Langeberg Local Municipality, a locality with an economic base in which tourism spend assumes a critical role by accounting for nearly 10 percent of local Gross Domestic Product (Rogerson & Rogerson, 2021d). For Montagu specifically the major tourism asset remains the town’s hot springs but it includes also opportunities for adventure tourism, hiking, visits to wine farms and craft beer tourism. This paper will show that the historical tourism development pathway of this small town is inextricably interwoven into the early development of South Africa as a destination for health tourism and based upon its maximisation of the local asset of mineral springs. Montagu represents an example of the making of resorts for spa tourism in a Global South context.

LITERATURE REVIEW

The term ‘spa’ has experienced a change in usage over the past two decades associated with the growth of wellness tourism. The modern interpretation of the word spa refers to personal care services that can be viewed as pampering and would encompass massages, nail treatments and facials. In contemporary Anglo-American culture spas have become ubiquitous with large numbers of hotels and resorts claiming to be a ‘spa’ (Chambers, 2016). Nevertheless, what is viewed today as a spa is something radically different from the historical use of the term from the 17th to the beginning of the 20th century. In this paper we follow Walton (2012, p. 2) in understanding the word spa in the English language as “borrowed from the eponymous small town in what is now Belgium, and denoting a mineral spring at which seekers after improved health gather to ‘take the waters’, internally or externally, while enjoying leisure, entertainment and sociability”. This historical definition contrasts with more recent usage applied to hotels or leisure complexes which offer health, beauty, exercise and pampering programmes with often little or no connection to a local mineral spring.

Historically, spas have been founded on the existence of local natural features and build upon the fact of the idea of the spa has a long ancestry and wide diffusion that goes back to Roman times

(Hembry, 1990; Stobart, 2000; Walton, 2014). Health, leisure and social display were the essence of the historic spa which represented one of the earliest spaces for leisure-based tourism in Western culture (Walton, 2012). Brodie (2012, p. 125) pinpoints that by the early eighteenth century personal health was of key concern and that to deal with psychological disorders as well as chronic medical condition “many wealthy people headed to spas where they could receive treatment”. As a result it was observed that a distinctive leisure culture emerged as part of a growing economy of goods and services not just for the country’s limited number of aristocrats and gentry but also for the better-off members of the middle classes. According to Brodie (2012, p. 125) an “appetite for visits to spas was one aspect of this growing leisured class”. By the early 18th century in England the town of Bath was the pre-eminent spa resort. Walton (2011, p. 143) styles Bath as “the original fashionable English spa”. Spa towns represent one of the foundational sites for research on ‘therapeutic landscapes’, settings in which health informs the production of place (Gesler, 1992, 1993; Williams, 2010; Bell et al., 2018).

For Foley et al. (2011, p. 151) “spa towns have distinctive health and historical geographies”. In a seminal contribution Walton (2012) provides a historiographical overview of the development and significance of the mineral springs or spa resorts from the 18th century across the international spectrum. Spa culture diffused across Europe and from there to many countries and several continents (Bacon, 1998; Leonardi, 2010; Borsay, 2012; Walton, 2012; Steward, 2015). In nineteenth century Central Europe spas were important components of the medical market place as well as sites for recreational tourism (Steward, 2012). Walton (2011, p. 139) maintains that the historical spa resort remains quintessentially “a European phenomenon which has its counterparts in other parts of the world”. Gordon (2012) tracks the emergence and prominence of the French town of Vichy as an international spa tourist destination. Borsay (2012, p. 155) interrogates the ambivalent geographical and cultural status of spas in Britain and stresses that all such localities “supported in some measure an urbane culture, and were part of a wider process where from the late seventeenth century many towns were becoming centres of up-market health and leisure services”. Durie (2003) documents the beginnings of a spa movement in Scotland. Borsay (2012) traces the transition of many English small towns from destinations for their therapeutic qualities to something more than simply a health facility. As described by Borsay (2012, p. 156) one of the major reasons “that spas grew so rapidly from the late seventeenth century was that they were not only centres of medicinal treatment but were also at the forefront of the provision and development of a new culture of fashionable leisure and tourism that acquired a powerful hold on the minds of the elite and those who aspired to join them”. Cross (2012) shows from the USA experience that it was not only English resorts that diversified in character to become venues of elite socializing, gambling, shopping and even horse racing

Collinge (2023) highlights that in England the development of mineral springs as spa resorts mirrored in general the wider fashion for cold bathing that flourished in the 18th century and began to ebb in the early 19th century. It was evident that the promotion of spas in England on medical and therapeutic grounds was inadequate to ensure their long-term success as spa destinations as the larger spa resorts saw the socio-economic orientation of the spa town towards leisure with the accompanying

growth of theatres, concerts and casinos. Collinge (2023) turns the gaze away from the bigger and more famous English spa resorts such as Bath or Cheltenham, to explore the commercial development of “minor spas” as an under-represented area of scholarship. More broadly, Walton (2012, p. 6) draws attention to the research agenda of a global history of mineral spring resorts “much of which remains unwritten”.

Mineral springs in small town South Africa are part of the unrecorded scholarship of spa resorts. Although never as famous as the spa resorts of Europe or North America, from the late nineteenth century several small towns in South Africa evolved into resorts based on the local asset of medicinal hot springs. In an international historical review of spa resorts Walton (2012, p. 4) observed “the plentiful supply of mineral spring spa resorts in South Africa”. The research authored by Boekstein (2012) and by Boekstein and Spencer (2013) offered the first insights into the importance of thermal springs for tourism development in small town South Africa. In an historical analysis van Wyk (2013) investigates the social history of three thermal mineral resorts in the Western Cape and their influence on the development of the modern health and wellness sector. Most recently C. M. Rogerson and J. M. Rogerson (2023) analyse the rise, fall and readjustment that occurred in the tourism small town economy of Caledon associated with its mineral springs assets. The different individual historical pathways of development of South Africa’s spa resorts remain undocumented issues in small town tourism research. Attention turns now to scrutinise the evolution of Montagu as a small town spa tourism destination.

METHODS

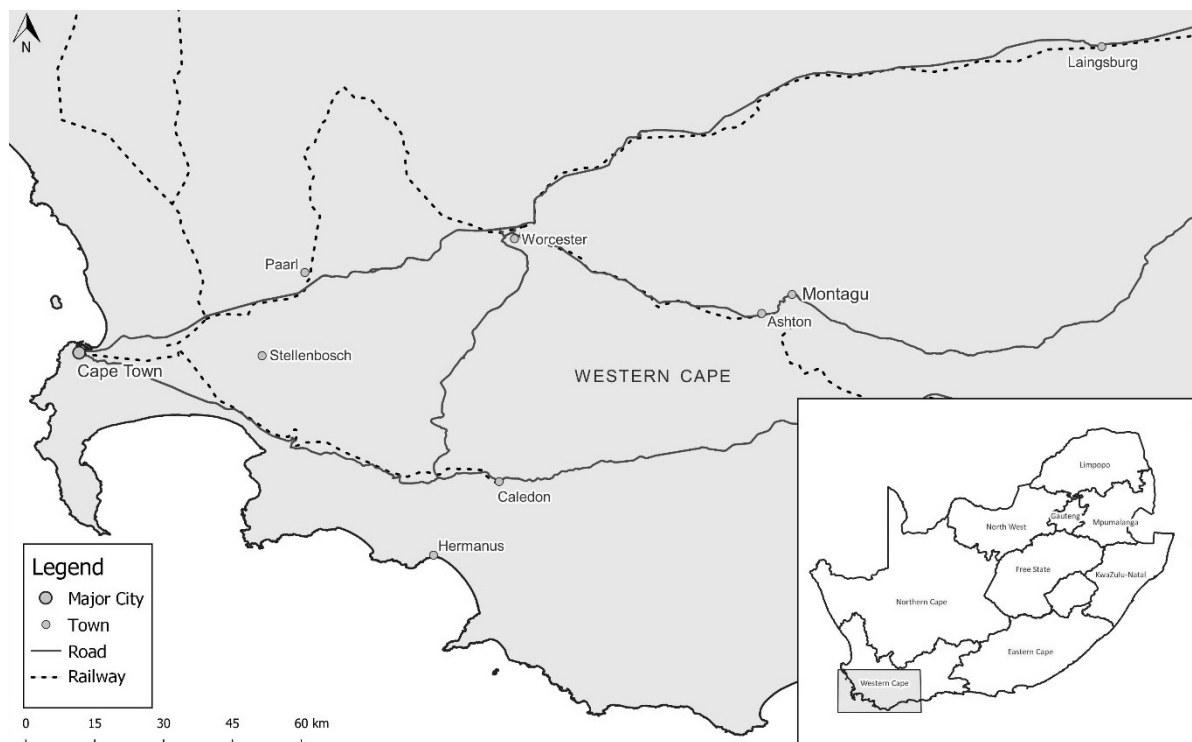
In terms of research methods an historical approach using archival sources is utilised. MacKenzie et al. (2020, p. 1470) point to the value-add of pursuing historical research and assert that “hospitality and tourism research has much to gain by incorporating historical methodologies”. Beyond the secondary sources used for the contextual literature review the research material in this paper draws from primary documentary material sourced at the National Library depot (Cape Town). In particular, the collection of the South African Railways and Harbours was mined as this organisation played a formative role in building an infrastructure for tourism development as well as publicising South Africa’s tourist attractions throughout the first part of the twentieth century (Foster, 2003). Further material for this study is drawn from the rich account of Montagu’s social history by van Wyk (2013) who excavated the local town archives. The time period under investigation is from the formal establishment of the town in the early 1850s to the closing apartheid years of the late 1980s.

RESULTS

The small town of Montagu is located 180 kilometres from Cape Town (Figure 1). The town was founded in 1851 albeit its settlement history and use of the local thermal springs has a much longer

ancestry. In common with most of the thermal springs in the Western Cape the indigenous Khoi people were its first users (Rindl, 1936). The beginnings of the commercialisation of the springs and of early tourism are associated with the 19th century emergence and popularisation of the Cape Colony as a health destination (Bell, 1993). In Britain South Africa gained a reputation as a health destination because of its climate. The belief was widespread in Britain and Europe that travel to places with dry air and high altitudes was beneficial to invalids suffering various ailments. As argued by Rogerson and Rogerson (2021b) the foundations of international tourism to South Africa are associated with ‘climate therapy’ and the country’s recognition as a health resort. Climate therapy was of particular interest for the treatment of consumption or tuberculosis. The perceived therapeutic regenerative qualities of South Africa’s climate became a driver for the development of a form of international tourism that pre-dated the country’s emergence as a leisure tourism destination. Guidebooks were popular in the nineteenth century and advertised the health attractions of the Cape Colony with mentions of the mineral springs. The healing properties associated with the thermal mineral springs reinforced South Africa’s status as a health destination and made the thermal springs a national asset and tourist attraction. Further, the healing powers attributed to South Africa’s climate “allowed the thermal springs to benefit from this as a form of healing” (van Wyk, 2013, p. 49).

Figure 1. Location of Montagu, South Africa

Source: Authors

Boekstein (2012) acknowledged that the earliest holiday resorts in South Africa were developed around mineral springs. The initial attempted commercialisation of the springs at the primitive baths established at Montagu occurred in the mid-19th century. van Wyk (2013) documents that the private

owners sought to create a haven both for invalids and healthy visitors to visit the spring and partake of its healing waters. Early progress was slow variously because of the town's difficulty of access, the primitive state of local accommodation and the poor condition of its bathing establishment with the first bathhouse commissioned only in 1873. Arguably, therefore the Montagu hot springs experienced an arrested development as compared to other resorts in the Cape Colony most notably Caledon (Rogerson & Rogerson, 2023). By the 1890s some signs of improvement were in evidence especially in terms of the state of accommodation and of the baths. Accessibility to the town was greatly enhanced with a new road link that was completed in 1877. More important was the improved railway access for the town. The 19th century expansion of the railway network across South Africa was a foundation for tourism development in many small towns (Rogerson & Rogerson, 2020). The town of Ashton, 10 kilometres from Montagu, was founded in 1887 and functioned as the station for a new railway line with travellers for Montagu transferred there initially by cart and later by motor-bus (South African Railways and Harbours, 1923). The baths were now potentially opened up to more visitor traffic.

Since the belief in the healing powers of thermal springs was still widespread with its improved access Montagu was among several thermal springs resorts visited by a trickle of international health tourists (van Wyk, 2013). The actual numbers of visitors was, however, insufficient to satisfy the private owners and at a time when the baths were in a deplorable state the property was sold. In 1907 the New Cape Central Railway purchased the Montagu Baths property and began improvements on the accommodation which was described formerly "as both meagre and primitive" (New Cape Central Railway, 1915, p. 53). In his account of Montagu's social history van Wyk (2013) stresses that the coming of the railway to Ashton was a turning point in the evolution of the thermal springs as the critical challenge of access to the town was resolved. It was now possible for Montagu to become competitive with the developments that had earlier occurred at Caledon with its Sanatorium attracting both international and domestic visitors (Rogerson & Rogerson, 2023). In the words of van Wyk (2013, p. 145) the purchase of the baths by the railway company "was the beginning of a whole new phase in the life of the Montagu thermal baths" and "this was the time that Montagu's baths was put on the map for once and for all". The railway company had a vision for modernisation and upgrading of the baths and the accommodation.

In the first years following the establishment of the Union of South Africa greater marketing took place of the attractions of Montagu. In 1910 the town and its hot springs featured as part of a tour of South-Western Cape in a guidebook issued by the New Cape Central Railway Limited (New Cape Central Railway, 1910). In the 1912 issue of the magazine *Motoring in South Africa* advertisements were placed by the railways and with agents of Thomas Cook – the innovator of package holidays – for visitors to frequent the town's hot springs and sanatorium. As is shown on Figure 2, the town was promoted as a "splendid health and holiday resort" offering tennis, golf, croquet and billiards beyond its core attraction of the mineral spring waters. Montagu was styled the 'Gastein of South Africa'. Following its upgrading it was proclaimed that "the hotel attached to the baths is run on up-to-date lines and modern conveniences" (New Cape Central Railway, 1915, p. 53). Further it was claimed "the

catering and accommodation are equal to anything in South Africa” (New Cape Central Railway, 1915, p. 53).

Figure 2. Marketing Montagu 1912

MONTAGU RADIO-ACTIVE HOT SPRINGS & SANATORIUM.

THE GASTEIN OF SOUTH AFRICA.

A SPLENDID HEALTH AND HOLIDAY RESORT.
(One hour from Ashton Station, N.C.C.R., through the Beautiful Cogman's Kloof.)

TENNIS. GOLF. CROQUET. BILLIARDS.

SWIMMING BATH.
50 x 20 feet. Radio-Active 110 deg. Fah.

The Waters have proved wonderfully efficacious in cases of Rheumatism, Sciatica, Gout, Gravel, Eczema, Paralysis of the Body or Limbs, Mental Over-Excitation and General Nervous Exhaustion, and Malta Fever.

PROF. HARN says: "I found the Waters strongly Radio-Active, more so than the Waters of Karlsbad and Baden Baden."

EXCELLENT ACCOMMODATION AND CUISINE. RESIDENT MASSEUSE.

Terms including use of Baths:
10/6 per day. £3 3s. per week. £12 12s. per month.

For further particulars apply to Tho: Cook & Son, Strand Street, Capetown; Smith's Street, Durban; and Joubert Street, Johannesburg; all South African and New Cape Central Railway Stations; the Manager, Montagu Baths; or
FRED DAWSON,
N.C.C.R. Robertson, C.P.

Tel. Ad. "GEM," Robertson Station.

Source: Montagu Radio-active Hot Spring and Sanatorium, 1912

The competitiveness of Montagu for health visitors as well as a growing number of leisure travellers was strengthened by promoting its ‘champagne’ air (van Wyk, 2013). It was emphasized that Montagu “offered a two-in-one deal, not only did it have thermal mineral waters with medical curative powers, it also had celebrated and renowned health giving semi-Karoo air, making it the perfect health resort, and therefore making it a strong contender for best spa in the Cape” (van Wyk, 2013, p. 173).

In 1915 the New Cape Central Railway issued a guide book covering Cape Town, the Garden Route and Port Elizabeth. It stated that “within a mile and a half of the village of Montagu, at the head of a marvellously fascinating kloof, are situate (*sic*) the celebrated Montagu radio-active Hot Springs, which for over one hundred and fifty years have been known locally for their miraculous curative properties” (New Cape Central Railway, 1915, p. 10). Much attention was given to the recent installation of radio-active peat baths at the Montagu Baths which were seen as on “the same principle as those at Franzensbad in Bohemia” (New Cape Central Railway, 1915, p. 12). It was stressed such peat baths were highly effective for acute cases of rheumatism. To further enhance the status of Montagu the old thermal baths were retitled as a Sanatorium, a development considered to raise the profile, interest and competitiveness of the town as a health destination (van Wyk, 2013).

Starting in the 1920s an increasing role was assumed by publicity material produced by South African Railways and Harbours (SAR & H) in marketing South Africa’s natural assets of medicinal springs. SAR & H produced a series of publications which showcased the country’s medicinal springs assets with a view to their tourism promotion possibilities especially for international tourists (South African Railways and Harbours, 1928; Rindl, 1936; Carlyle-Gall, 1937; Kent, 1952). The first

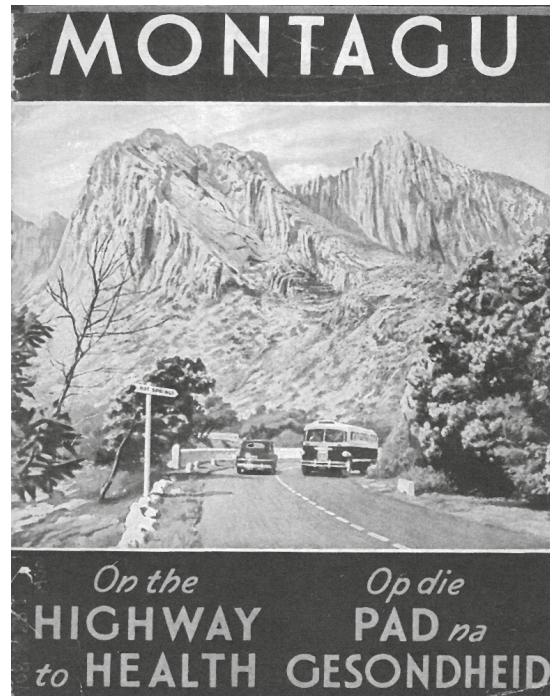
booklet in 1928 concentrated on those small towns possessed both with medical springs and “suitable accommodation for those who are anxious to benefit by the curative properties of the waters” (South African Railways and Harbours Administration, 1928, p. 3). Montagu was one of several small towns that was flagged for attention. Publicity material produced by SAR & H (1934, p. 102) noted Montagu as “where radio-active springs, a sanatorium and baths are a great attraction”. In 1923 the Montagu entry in the *Illustrated South African Hotel Guide*, valued by both domestic and overseas visitors, spoke of the improved transfer by regular motor-car service from Ashton station to Montagu. The road to the village was described as traversing “one of the most picturesque mountain passes in South Africa” (Union Publishing Agency, 1923, p. 113). The beauty of this area was deemed a ‘natural marvel’. Montagu’s famed hot springs were portrayed as situated in “a weird setting” where “it does not require a lively imagination to picture the springs as the overflowings of some stupendous cauldron, tended by witches in subterranean fastnesses” (South African Railways and Harbours, 1923, p. 60). It was pinpointed that “the accommodation has been enlarged and improved, electric light has been installed, a swimming bath has been added” (Union Publishing Agency, 1923, p. 113). The guidebook highlighted in addition to the mineral springs “wonderful curative properties” that “the surrounding scenery is mountainous and attractive, and the climate is dry and invigorating” (Union Publishing Agency, 1923, p. 113). Montagu was emerging now as serious rival to the more established Caledon Sanatorium with its promotion combining as a package the idea of a holiday with “elements of Karoo air, thermal mineral baths, good food and luxury accommodation” (van Wyk, 2013, p. 180).

According to van Wyk (2013, p. 181) this change to being a holiday and health resort turned the Montagu Sanatorium “into a replica of the European spas”. In 1934 after 27 years of ownership and the successful re-modelling of the Montagu Baths and Sanatorium the railway company sold the property to a private entrepreneur who further improved the property in terms of its entertainment offerings which were described as “an almost English spa theme, with its tennis- and croquet courts as well as the Tea room” (van Wyk, 2013, p. 184). In 1936 the town of Montagu was declared officially as a health resort because of its healthy climate, beautiful surroundings and calm atmosphere (Montagu Municipality and South African Railways, 1948, p. 9). In 1937 another booklet from the South African Railways once again gave mention to the town with the hot baths and sanatorium and with comparisons made to well-known European spa resorts. It was stated as follows: “Since early Dutch settlers at the Cape discovered them over a hundred and fifty years ago, these baths have held the reputation of possessing great curative properties. Comparisons were once more made to well-known European spa resorts. It was stated that the waters are authoritatively ranked as more highly active than those of Karlsbad and Baden-Baden, and are extensively patronized” (Carlyle-Gall, 1937, p. 96).

By the time of apartheid government, the ownership of the Sanatorium and property had passed into the hands of the local municipality. Tourism publicity material on the town in 1948 was produced jointly by the local municipality and the publicity department of South African Railways (Figure 3). The town was styled as a popular holiday resort as a result of “its health-giving, radio-active hot

springs, genial climate and highly attractive scenery” (Montagu Municipality and South African Railways, 1948, p. 2).

Figure 3. Marketing Montagu 1948

Source: Montagu Municipality and South African Railways, 1948

The attention of potential visitors was drawn to the area’s fascinating kloofs and that the environment of the town was “packed with scenic splendours and every kloof is a challenge to the intrepid mountaineer” (Montagu Municipality and South African Railways, 1948, p. 10). Nevertheless, the town’s core tourism asset was presented as its health-giving waters which the brochure portrayed as “a source of health and pleasure”. It was made clear that the radio-active hot springs with a temperature of 111.3 degrees Fahrenheit enjoyed “remarkable curative properties”. As usual comparisons were drawn with the waters of famous European spa towns. It was observed that the local water “is very soft and contains very little dissolved and undissolved solids” and further that the value of the radio-activity had been measured at 30.5 Mache Units.

Of great importance compared to European resorts was the much higher level of sunshine received at Montagu. The health giving properties of Montagu waters were claimed to be boosted by the “existence of almost uninterrupted sunlight”. Overall, it was stressed that the high levels of sunlight “adds considerably to the efficacy of the baths, and sunshine cures, midst quiet surroundings”. The claim was advanced that many “asthmatics who have visited Montagu during the winter months have found their health greatly improved by the dry climate” (Montagu Municipality and South African Railways, 1948, p. 9). In the last regard the tourism attractions of Montagu were captured as follows: “The visitor to the town is treated with traditional South African hospitality. He feels himself at once to be welcome and a kindly atmosphere is perennially abroad” (Montagu Municipality and

South African Railways, 1948, p. 11). Furthermore the visitor would be assured of a restful holiday amidst a countryside full of interest and could enjoy the comfort of the town's three well-appointed hotels "which attract a large clientele, especially during the winter months when the superb climate adds to the many other attractions in the town" (Montagu Municipality and South African Railways, 1948, p. 11). Another boost for the local tourism economy occurred in the 1950s when the Railway Administration transport services included Montagu as an overnight stop on one of its regular motor coach tours from Cape Town to visit the Garden Route. The Montagu stop involved also a tour of a fruit canning factory located at nearby Ashton (South African Railway News, 1954).

In 1962 the Montagu municipality partnered once more with South African Railways Publicity and Travel Department to release a further promotional booklet. The contents of this publication and its messaging are almost identical to that which was issued 14 years earlier. Under the title *Montagu and Its Famous Baths* the town was described as the "centre of a fertile and progressive agricultural, vine-growing and fruit-producing region, and known to visitors and tourists from many lands for the curative properties of its famous hot springs" (Montagu Municipality and South African Railways, 1962, p. 1). Montagu was proclaimed to be "one of the ideal winter resorts of the Cape Province" (Montagu Municipality and South African Railways, 1962, p. 1). The town's strengths were listed as its "genial climate" and easy accessibility from Ashton, the railway station which served Montagu and from where a South African Railways road transport service could transfer the growing numbers of visitors, both domestic and international. Nevertheless, it was reiterated Montagu's "most valuable asset is, without doubt, its radio-active hot springs" with their healthful properties (Montagu Municipality and South African Railways, 1962, p. 12). The promotional literature concluded as follows: "Whether you come here to take the cure of the medicinal baths, or simply to enjoy the many scenic splendours, Montagu will provide you with a thoroughly restful holiday in a setting full of interest, abounding in charm and beauty and pervaded with tranquil picturesqueness" (Montagu Municipality and South African Railways, 1962, p. 16).

Under the guidance of the local municipality Montagu and its famous baths continued to flourish as a small town tourist destination into the 1970s. Arguably, the resort became ever more tourist-driven and popular as it was promoted as a family holiday destination. Montagu had transitioned from being a spa resort to become a health and holiday resort where tourists might "take the cure in the thermal baths, walk and admire the natural beauty of the surroundings and experience a peaceful and pleasant holiday with their families" (van Wyk, 2013, p. 188). The addition of a municipal caravan park aligned with the 1960s and 1970s growth of caravanning by domestic tourists thereby expanding the cheaper accommodations options available in the town (Rogerson & Rogerson, 2021c).

The improvements made to the resort by the municipality and the economic health of tourism in Montagu were shattered, however, in January 1981 when the catastrophic Laingsburg flood took place (Pietersen, 2018). This flood event in the semi-arid Karoo region is generally considered one of South Africa's worst ever natural disasters in terms of loss of lives and environmental damage. It impacted a wide geographical area and including the small town of Montagu. The local tourist attractions were

destroyed swiftly as flood waters swept through Montagu producing crippling damage to the locality and its surrounds. The core assets of a tourism-dependent small town were obliterated threatening the town's local economic base. Adaptation and reconstruction of the town following the flood occurred through private sector investment. Although the town's thermal waters remained its main attraction, product readjustment occurred with a wellness spa at the newly opened (in 1985) Avalon Springs Hotel. Further changes to the local tourism economy took place in 1988 when Avalon Springs became a time share resort, one of the few in South Africa which was also marketed as a wellness resort (cf. Pandy & Rogerson, 2013).

CONCLUSIONS

Tourism in 'ordinary' small towns merits a more elevated position on the research agenda of urban and tourism studies (Donaldson, 2018, 2021; Mayer & Lazzeroni, 2022a, 2022b). In recent times some progress has been recorded on researching the contemporary challenges of tourism development in small towns. Nevertheless, the historical evolution of small town tourism remains sparsely documented. Spa resort development is one strand of research in tourism history, itself an underdeveloped terrain in the literature on tourism in sub-Saharan Africa (Pirie, 2022). This examination of the historical tourism pathway of Montagu contributes to the minimal Global South scholarship which investigates the evolution and adaptive readjustment of spa resorts. In addition, it addresses the specific plea made by Mabin (2021) for a deeper consideration of the unwritten histories of small town South Africa.

It has been shown that in their early development South African spa resorts primarily centred on healing and their health properties rather than leisure. This development trajectory is somewhat different to the evolution of many of the spa resorts in Europe and North America that have come under historical research scrutiny (Walton, 2014; Frost & Laing, 2016). The establishment and rise of Montagu was part of the broader growth of South Africa as a health destination based upon its dual assets of climate and mineral springs. As van Wyk (2013, p. 192) states the thermal baths put Montagu on the tourist map and "it was thanks to the natural wonders Montagu possessed that the town was declared a health resort and became an extremely popular holiday destination". By the time of the apartheid years (1948–1991) the locality of Montagu was becoming a more leisure tourism dominated and correspondingly less health-focussed destination. In general the tourism development pathway of this small town exhibits a different trajectory to that recorded for other South African spa resorts (van Wyk, 2013; Rogerson & Rogerson, 2023). In the last regard this finding affirms the continued relevance of pursuing locality-based research investigations which can uncover the specific distinctive historical pathways of tourism in small towns.

REFERENCES

- Bacon, W. (1998). Economic systems and their impact on tourism resort development: The case of the spa in Europe. *Tourism Economics*, 4(1), 21–32. <https://doi.org/10.1177/135481669800400102>
- Bański, J. (Ed.). (2022). *The Routledge Handbook of Small Towns*. Routledge.
- Bell, M. (1993). ‘The pestilence that walketh in darkness’: Imperial health, gender and images of South Africa c. 1880–1910. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 18(N.S.), 327–341. <https://doi.org/10.2307/622463>
- Bell, S. L., Foley, R., Houghton, F., Maddrell, A., & Willaims, A. M. (2018). From therapeutic landscapes to healthy spaces, places and practices: A scoping review. *Social Science and Medicine*, 196, 123–130. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.11.035>
- Boekstein, M. (2012). *Revitalising the Healing Tradition – Health Tourism Potential of Thermal Springs in the Western Cape* [D.Tech thesis, Cape Peninsula University of Technology, Cape Town].
- Boekstein, M., & Spencer, J. P. (2013). International trends in health tourism: Implications for thermal spring tourism in the Western Cape province of South Africa. *African Journal for Physical Health Education, Recreation and Dance*, 19(2), 287–298. <https://hdl.handle.net/10520/EJC137205>
- Borsay, P. (2012). Town or country?: British spas and the urban-rural interface. *Journal of Tourism History*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2012.697489>
- Brodie, A. (2012). Scarborough in the 1730s – Spa, sea and sex. *Journal of Tourism History*, 4(2), 125–153. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2012.697488>
- Butler, G., & Rogerson, C. M. (2016). Inclusive local tourism development in South Africa: Evidence from Dullstroom. *Local Economy*, 31(1–2), 264–281. <https://doi.org/10.1177/0269094215623732>
- Carlyle-Gall, C. (1937). *Six Thousand Miles of Sunshine Travel Over the South African Railways*. South African Railways and Harbours.
- Chambers, T. A. (2016). Book review: *Mineral Springs in Global Perspective: Spa Histories*. *Journal of Tourism History*, 8(3), 321–323. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2017.1292657>
- Collinge, P. (2023). Useful things in the landscape: The sulphur bathhouse and inn at Kedleston, Derbyshire, 1760–1900. *Journal of Tourism History*, 15(3), 286–308. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2023.223787>
- Cross, G. (2012). Saratoga Springs: From genteel spa to Disneyfied family resort. *Journal of Tourism History*, 4(1), 75–84. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2012.671375>
- Daniels, T. L. (1989). Small town economic development: Growth or survival?. *Journal of Planning Literature*, 4, 413–429. <https://doi.org/10.1177/088541228900400404>
- Davidson, J. (2000). Coping with marginality: Tourism and the projection of Grahamstown, 1870–1955. *South African Historical Journal*, 42, 176–190. <https://doi.org/10.1080/02582470008671373>
- Donaldson, R. (2018). *Small Town Tourism in South Africa*. Springer.

- Donaldson, R. (2021). Small town tourism in South Africa revisited. In C. M. Rogerson & J. M. Rogerson (Eds.), *Urban Tourism in the Global South: South African Perspectives* (pp. 193–211). Springer.
- Donaldson, R. (Ed.). (2023). *Socio-Spatial Small Town Dynamics in South Africa*. Springer.
- Donaldson, R., & Majiet, M. (2023). A review of recent small town research in South Africa. In R. Donaldson (Ed.), *Socio-Spatial Small Town Dynamics in South Africa* (pp. 1–15). Springer.
- Drummond, F. (2021). The role of tourism in small town cultural and creative industries clustering: The Sarah Baartman District, South Africa. In C. M. Rogerson & J. M. Rogerson (Eds.), *Urban Tourism in the Global South: South African Perspectives* (pp. 213–237). Springer.
- Drummond, F., & Snowball, J. (2019). Cultural clusters as a local economic development strategy in rural, small town areas: The Sarah Baartman District, South Africa. *Bulletin of Geography: Socio-Economic Series*, 43, 107–119. <https://doi.org/10.2478/bog-2019-0007>
- Drummond, J. (2024). Contested heritage in South Africa: Perspectives from Mahikeng. *Modern Geografía*, 19(2), 91–108.
- Drummond, J., Drummond, F., & Rogerson, C. M. (2021). Latent opportunities for heritage tourism in South Africa: Evidence from Mahikeng and surrounds. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 10(5), 1591–1609. <https://doi.org/10.46222/ajhtl.19770720-181>
- Drummond, J., Rogerson, C. M., & Drummond, F. (2022). Adventure tourism in the apartheid era: Skydiving in Mafikeng-Mmabatho. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 11(SE1), 578–594. <https://doi.org/10.46222/ajhtl.19770720.244>
- Durie, A. (2003). Medicine, health and economic development: Promoting spa and seaside resorts in Scotland c 1750–1830. *Medical History*, 47, 195–216. <https://doi.org/10.1017/S0025727300056714>
- Foley, R., Wheeler, A., & Kearns, R. (2011). Selling the colonial spa town: The contested therapeutic landscapes of Lisdoonvra and Te Aroha. *Irish Geography*, 44(2–3), 151–172. <https://doi.org/10.1080/00750778.2011.616059>
- Foster, J. (2003). ‘Land of contrasts’ or ‘home we have always known’?: The SAR&H and the imaginary geography of white South African nationhood, 1910–1930. *Journal of Southern African Studies*, 29(3), 657–680. <https://doi.org/10.1080/0305707032000094965>
- Frost, W., & Laing, J. (2016). History of spa tourism: Spirituality, rejuvenation and socialisation. In M. K. Smith & L. Puczko (Eds.), *The Routledge Handbook of Health Tourism* (pp. 9–19). Routledge.
- Gesler, W. M. (1992). Therapeutic landscapes: Medical issues in light of the new cultural geography. *Social Science & Medicine*, 34(7), 735–746. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(92\)90360-3](https://doi.org/10.1016/0277-9536(92)90360-3)
- Gesler, W. M. (1993). Therapeutic landscapes: Theory and a case study of Epidauros, Greece. *Environment and Planning D: Society and Space*, 11(2) 171–189. <https://doi.org/10.1068/d110171>
- Gordon, B. M. (2012). Reinventions of a spa town: The unique case of Vichy. *Journal of Tourism History*, 4(1), 35–55. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2012.671377>

- Hembry, P. (1990). *The English spa 1560–1815: A social history*. Athlone Press.
- Kent, L. (1952). *The Medicinal Springs of South Africa*. South African Railways.
- Kontsiwe, N. & Visser, G. (2019). Tourism as a vehicle for local economic development in small towns? When things go wrong: The case of Aliwal North, South Africa. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 27(4), 1334–1346. <https://doi.org/10.30892/gtg.27418-437>
- Leonardi, A. (2010). Entrepreneurial mobility in the development of the Austrian *Kurorte* in the nineteenth century. *Journal of Tourism History*, 2(2), 99–116. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2010.498527>
- Mabin, A. (2021). History and hope in Cradock, Eastern Cape. *Transformation*, 106, 35–67. <https://doi.org/10.1353/trn.2021.0015>
- MacKenzie, N.G., Pittaki, Z. & Wong, N. (2020). Historical approaches for hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(4), 1469–1485. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2019-0273>
- Mayer, H., & Lazzeroni, M. (2022a). Introduction to *A Research Agenda for Small and Medium-Sized Towns*. In H. Mayer & M. Lazzeroni (Eds.), *A Research Agenda for Small and Medium-Sized Towns* (pp. 1–8). Edward Elgar.
- Mayer, H., & Lazzeroni, M. (2022b). The road ahead: Advancing our research agenda for small and medium-sized towns in a world of uneven development. In H. Mayer & M. Lazzeroni (Eds.), *A Research Agenda for Small and Medium-Sized Towns* (pp. 195–200). Edward Elgar.
- Mhlabane, B., Nyakana, S., & Rogerson, C. M. (2023). Route tourism planning, local impacts and challenges: Stakeholder perspectives from the Panorama Route, South Africa. *Studia Periegetica*, 42(3), 129–148. <https://doi.org/10.58683/sp.567>
- Montagu Municipality and South African Railways. (1948). *Montagu: On the Highway to Health*. South African Railways.
- Montagu Municipality and South African Railways. (1962). *Montagu and Its Famous Baths*. South African Railways.
- Montagu Radio-active Hot Spring & Sanatorium. (1912, August 1). *Motoring in South Africa*.
- Nel, E., & Rogerson, C. M. (2007). Evolving local economic development policy and practice in South Africa with specific reference to smaller urban centres, *Urban Forum*, 18(2), 1–11. <https://doi.org/10.1007/s12132-007-9003-8>
- Nel, E., & Stevenson, T. (2014). The catalysts of small town economic development in a free market economy: A case study of New Zealand. *Local Economy*, 29(4–5), 486–502. <https://doi.org/10.1177/0269094214535022>
- Nel, E., & Stevenson, T. (2019). Demographic and economic change in small towns in New Zealand and the responses to marginalisation. In W. Leimgruber & C. Chang (Eds.), *Rural Areas Between Regional Needs and Global Challenges* (pp. 177–189). Springer Nature.

- Nel, E., Connelly, S., & Stevenson, T. (2019). New Zealand's small town transition: The experience of demographic and economic change and place based responses. *New Zealand Geographer*, 75, 163–176. <https://doi.org/10.1111/nzg.12240>
- New Cape Central Railway. (1910). *A Tour of the South-west of Cape Province by the New Cape Central Railway Ltd.* Government Printer.
- New Cape Central Railway. (1915). *The Garden Route Between Cape Town and Port Elizabeth and Intermediate Station via Worcester, Swellendam, Riversdale, Mossel Bay, George, Oudtshoorn and Klipplaat: Montagu Radio-Active Hot Springs.* Townshend Taylor & Snashall.
- Pandy, W., & Rogerson, C. M. (2013). An historical overview of the establishment of timeshare recreation accommodation in South Africa (1978–1982). *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance*, 19(Supplement 2), 106–122. <https://hdl.handle.net/10520/EJC143204>
- Pietersen, A. (2018). “There was simply too much water”: Exploring the Laingsburg flood of 1981 [MA History dissertation, Stellenbosch University].
- Pirie, G. H. (2022). Tourism histories in Africa. In E. Zuelow & K. James (Eds.), *Oxford Handbook of Tourism and Travel History* (pp. C24.P1-C.24-N94). Oxford University Press.
- Powe, N. A., Connelly, S., & Nel, E. (2022). Planning for small town reorientation: Key policy choices within external support. *Journal of Rural Studies*, 90, 65–75. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.01.009>
- Rabbiosi, C., & Ioannides, D. (2022). Cultural tourism as a tool for transformation in small and medium-sized towns. In H. Mayer & M. Lazzeroni (Eds.), *A Research Agenda for Small and Medium-Sized Towns* (pp. 107–126). Edward Elgar.
- Rindl, M. (1936). *The Medicinal Springs of South Africa.* South African Railways and Harbours.
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2019). Tourism, local economic development and inclusion: Evidence from Overstrand local municipality, South Africa. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 25(2), 293–308. <https://doi.org/10.30892/gtg.25202-360>
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2020). Resort development and pathways in South Africa: Hermanus, 1890–1994. In J. M. Rogerson & G. Visser (Eds.), *New Directions in South African Tourism Geographies* (pp. 15–32). Springer.
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2021a). The other half of urban tourism: Research directions in the Global South. In C.M. Rogerson & J.M. Rogerson (Eds), *Urban Tourism in the Global South: South African Perspectives*, (pp. 1–37). Springer.
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2021b). Climate therapy and the development of South Africa as a health resort, c1850-1910. *Bulletin of Geography: Socio-Economic Series*, 52, 111–121. <https://doi.org/10.2478/bog-2021-0017>

- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2021c). Mundane urban tourism: The historical evolution of caravan parks in South Africa 1930–1994. In C. M. Rogerson & J. M. Rogerson (Eds.), *Urban Tourism in the Global South: South African Perspectives* (pp. 93–112). Springer.
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2021d). Looking to the past: The geography of tourism in South Africa during the pre-COVID-19 era. In C. M. Rogerson & J. M. Rogerson (Eds.), *Urban Tourism in the Global South: South African Perspectives* (pp. 39–75). Springer.
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2023). The historical development of South African small towns as spa resorts. In R. Donaldson (Ed.), *Socio-Spatial Small Town Dynamics in South Africa* (pp. 225–242). Springer.
- Rogerson, J. M. (2019). The evolution of accommodation services in a coastal resort town: Hermanus, South Africa. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(5), 1–16.
- Rogerson, J. M. (2023). The evolution and pandemic recovery of Africa's first creative city of gastronomy. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 12(5SE), 1646–1655. <https://doi.org/10.46222/ajhtl.19770720.455>
- Rogerson, J. M., & Rogerson, C. M. (2023). Historical geographies of coastal tourism: Mossel Bay, South Africa c.1850–1988. *Bulletin of Geography: Socio-Economic Series*, 61, 7–17. <https://doi.org/10.12775/bgss-2023-0022>
- Rogerson, J. M., & Visser, G. (2020). Recent trends in South African tourism geographies. In J.M. Rogerson & G. Visser (Eds.), *New Directions in South African Tourism Geographies* (pp. 1–13). Springer.
- Sixaba, Z., & Rogerson, C. M. (2023). Rural tourism under apartheid South Africa: The case of Transkei. *Studia Periegetica*, 41(1), 7–26. <https://doi.org/10.58683/sp.379>
- South African Railway News. (1954). *On tour with the S.A.R.* October, 246.
- South African Railways and Harbours. (1923). *South Africa: Land of the Outdoor Life*. South African Railways and Harbours.
- South African Railways and Harbours. (1928). *The Medicinal Springs of South Africa*. South African Railways and Harbours.
- Stevenson, T., & Nel, E. (2020). Responding to marginalization: A case study of small towns in Western Australia. In E. Nel & S. Pelc (Eds.), *Responses to Geographical Marginality and Marginalization: From Social Innovation to Regional Development* (pp. 103–120). Springer.
- Steward, J. R. (2012). Moral economies and commercial imperatives: Food, diets and spas in central Europe: 1800–1914. *Journal of Tourism History*, 4(2), 181–203.
- Steward, J. (2015). The role of inland spas as sites of transnational cultural exchange in the production of European leisure culture 1750–1870. In P. Borsay & J. H. Furnée (eds.), *Leisure Cultures in Urban Europe c 1700–1870* (pp. 234–259). Manchester University Press.

- Stobart, J. (2000). In search of a leisure hierarchy: English spa towns and their place in the eighteenth century urban system. In P. Borsay, R-E. Mohrmann & G. Hirschfelder (Eds.), *New Directions in Urban History: Aspects of European Art, Health, Tourism and Leisure Since the Enlightenment* (pp. 19–40). Waxmann.
- Thomson, E. (2018). Narratives of health and hospitality: Strathpeffer Spa c 1866–c 1949. *Hospitality & Society*, 8(2), 111–135. https://doi.org/10.1386/hosp.8.2.111_1
- Union Publishing Agency. (1923). *The Illustrated South African Hotel Guide, 1923*. Cape Times Limited.
- van der Merwe, C. D. (2024). Contested heritage(s) – The case(s) of the Battle of Blood River (16th December 1838), Dundee and Nquthu, South Africa. *Modern Geográfia*, 19(2), 109–125.
- van Wyk, D. (2013). *The Social History of Three Western Cape Thermal Mineral Springs Resorts and Their Influence on the Development of the Health and Wellness Tourism Industry in South Africa* [MA History dissertation, Stellenbosch University].
- Viljoen, A., Kruger, M., & Saayman, M. (2018). Ageing in a modern era: Evidence from South African spa visitors. *Southern African Business Review*, 22, #3727.
- Walton, J. K. (2011). The history of British spa resorts: An exceptional case in Europe?. *Transportes, Servicios y Telecomunicaciones*, 20, 139–157.
- Walton, J. K. (2012). Health, sociability, politics and culture. Spas in history, spas and history: An overview. *Journal of Tourism History*, 4(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2012.671372>
- Walton, J. K. (Ed.). (2014). *Mineral Springs Resorts in Global Perspective: Spa Histories*. Routledge.
- Williams, A. M. (2010). Therapeutic landscapes as health promoting places. In T. Brown, S. McLafferty & G. Moon (Eds.), *A Companion to Health and Medical Geography* (pp. 207–223). Wiley-Blackwell.

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licence-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Balizs, Dániel¹ – Somogyi, Kitti²

Suburbanization in Multi-ethnic Area – Conflicts and Local Strategies

The effects of suburbanization can be examined from several aspects, but beyond the individual decisions that initiated it, the real estate market aspects, or the transformation of land use, the effects on local communities and their reactions are rarely highlighted in professional circles. In our work within the agglomeration of Bratislava, the Slovak capital, we researched individual and collective opinions on suburbanization, as well as the questions and potential conflict situations arising among members of the “host community.” A striking element of the study area is that migration also means a change in the linguistic environment, as the newcomers often arrive from a predominantly Slovak-speaking city to an area mostly inhabited by the Hungarian minority. This adds additional dimensions to suburbanization and the responses it generates. Experiences show that the municipalities affected by the process use independent, yet in certain respects similar, strategies to manage it, and as part of these strategies, the ethnic factor also appears prominently in some topics.

Keywords: suburbanization, local strategies, ethnicity, Bratislava

---

¹ Research fellow, Department for Urban Planning and Design, Budapest University of Technology and Economics, H-1111 Budapest, Műegyetem rkp. 3., Tel: +36305047564, E-mail: balizs.daniel@epk.bme.hu

² Assistant professor, Department of English Linguistics, University of Pécs, H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6., Tel: +36303406054, E-mail: somogyi.kitti@pte.hu

INTRODUCTION

Žitný Ostrov (Csallóköz), an ethnically homogeneous area of the Hungarian community in Slovakia, is expected to become a mixed-ethnicity region in the near future. The underlying migratory process is the suburbanization of Bratislava's agglomeration, involving the movement of large numbers of people from the Slovak capital to small towns and villages, which are traditionally in close connection with the city but rural in character. These two milieus have already been encountered in many other cities in Slovakia and even in Europe. However, in the Bratislava agglomeration—besides the differences in culture, lifestyle, income, qualification, and several other factors—, the linguistic effect also prevails; most of the newcomers are Slovak, while the target area is predominantly Hungarian-speaking. Suburbanization generally entails local reactions, but the ethnic dimension is also significant in this case. All the groups involved in intensive migration inevitably respond to the process. In the present study, I focus on the areas affected and shaped by suburbanization, especially the communities that originally lived there.

The main question is, where and how migration—to the suburbs—can affect the linguistic and ethnic patterns of the target area. More specifically, the study aims to answer the inquiries of how the municipalities receiving migration react to the altered social, real estate market, linguistic, and other circumstances through local (municipal and communal) decisions and strategies and concerning this, what differences can be found among various municipalities belonging to the agglomeration. For my research, we have chosen the suburban zone around Bratislava, the capital of Slovakia. The study aims to answer the following questions:

- Question 1: How does ethnicity affect the relationship between indigenous and migrant populations, and how do they perceive each other?
- Question 2: How has the identity (local and/or minority) of the indigenous inhabitants changed as a result of migration?

Apparently, suburban processes can affect the ethnic character of the target area if ongoing migration crosses linguistic and cultural boundaries; in other words, the migrating population arrives in an area that is different from the core city in character. In my interpretation, mobility to a multicultural environment increases the intensity of ethnic interactions. The positive outcome of this process can be knowledge transfer between ethnic groups, or an increasing dialogue within the community. However, the process can be negative—meaning the deterioration of the relationship between different cultural groups—, if the indigenous-newcomer contrast is fueled by prejudice which is associated with an ethnic dimension.

LITERATURE REVIEW

The Slovak capital was slightly touched by the negative effects of the regime change; Slovakia's economy and regional position were dynamically increased by its independence after 1993. Its

population grew rapidly in the second half of the twentieth century—from 193,000 to 442,000 within four decades. The influx of workforce to operate new industrial facilities contributed to this significant growth. The expansion of the city's agglomeration began decades ago; first, along the main transport corridors—towards Brno and Trnava—, then towards Žitný Ostrov and the other side of the border. Suburbanization is prevalent around several urban centers in Slovakia, especially the two largest cities, Bratislava and Košice, but also in the regions of Banská Bystrica, Prešov, Trnava, Nitra, Trenčín and Žilina (Sveda, 2014). Authors on the subject emphasize that the process is highly significant on the Slovak scale but modest by Western European standards (Sveda & Krizan, 2011). The only exception is Bratislava, where the proportion of the population affected by suburbanization and the speed of the process are particularly striking. The urban core of Bratislava began to lose population in the mid-1990s, while the surrounding settlements started to gain significant population through migration around the turn of the millennium (Slavík et al., 2011). The migration rate is still high, and the steady stream of new housing projects and investments shows that there will be a strong demand for new housing in the municipalities around Bratislava in the next decade. (Sveda, 2011; Sveda & Suska, 2014). People who “flee” from densely populated urban areas are leaving due to changing housing preferences—as is the trend in other European cities (Sveda, 2014)—, and host communities face similar challenges: the spread of urban lifestyle is causing resentment among many “indigenous” people. The surroundings of the city are constantly changing both in terms of land use and functions. This transformation can be observed by looking at built-up areas and land use (Baus et al., 2014), and by recognizing that suburbanization processes are now extending to commercial activities—mainly as an economic reflex to social mobility (Sveda & Krizan, 2011). Looking at the map, it is easy to see that a considerable part of the suburban zone around Bratislava does not belong to Slovakia, but to Austria and Hungary. It is a unique phenomenon in Central Eastern Europe that the suburban zone of a capital city extends into (an)other country(ies). The proximity of the borders has motivated a large number of inhabitants in Bratislava to look for a new home outside Slovakia. This could only begin after the country's accession to the European Union and the symbolic opening of the borders (2007). The inclusion of new areas in the suburbanization of Bratislava was motivated not only by the exploitation of new opportunities but also by the drastic transformation of Slovakian settlements. In addition to the undoubtedly positive effects, like the demographic, economic and infrastructural dynamization of local communities, suburban settlements have also faced a number of negative consequences of this process, such as environmental and traffic problems, conflicts between old and new residents, or profiteering on the real estate market (Podolák, 2007; Sveda & Suska, 2014). The saturation, caused by the increase in construction and growing social tensions, has turned the attention of both the potential migrants from Bratislava and real estate agents to the neighboring Austrian and Hungarian municipalities (Dillinger, 2004; Slavík & Kurta, 2007; Ira et al., 2011; Balizs & Bajmócy, 2018, 2019).

Suburbanization has been studied from many different angles, and there is a large amount of literature on the causes and characteristics of the process (e.g. Berg van den et al., 1982; Fishman,

1987; Enyedi, 1988; Dövényi & Kovács, 1999; Timár, 1999; Bajmócy, 2007). However, these are not discussed in this article. In line with the research topic, it is more appropriate to focus on the possible effects of suburbanization on linguistic and ethnic patterns. The latter can be divided into two main categories:

1. as part of the cross-border process, some individuals migrate from the core city—due to its eccentric location—to a neighboring country;
2. the other case may occur when the city and its suburbs belong to the same state, but the ethnic relations between the two territorial units are different.

Bratislava is an excellent example of both types. Professional interest in the first type, which includes socio-geographical and sociological aspects, is very strong throughout Europe. The topic covers a wide range of cross-border regions, therefore, the number of studies on the subject is growing (see Strüver, 2005; Van Houtum & Gielis, 2006; Terlouw, 2008; Jagodič, 2010, 2011, Lovas Kiss, 2011). The topic has already been addressed in the context of Bratislava (Hardi & Lampl, 2008; Hardi, 2010; Hardi, 2011; Balizs & Bajmócy, 2018, 2019; Sveda & Suska, 2021), although the significant dynamics of the transformation of the environment, the property market and social conditions keep the issue on the agenda. However, cross-border suburbanization is not the subject of the present study.

The second type can be divided into four subcategories based on the linguistic differences between the two territorial units, the city and its “hinterland”—in the context of the current research, it is the agglomeration or suburban zone—, as well as their distinct ethnic patterns. The latter aspect can be either homogeneous (monolingual or nearly monolingual) or heterogeneous (multilingual):

1. Homogeneous city - homogeneous hinterland: in this case, both territorial categories are monolingual, which is relevant to the present topic if homogeneity means the dominance of a particular ethnic group, so the city and the surrounding area are home to different language communities.
2. Heterogeneous city - homogeneous hinterland: the city is linguistically and ethnically more diverse than the surrounding areas; a typical type of metropolis that is located within a coherent, relatively monolingual area.
3. Homogeneous city - heterogeneous hinterland: the core is monolingual or nearly monolingual, while the surrounding area is ethnically mixed; this is often observed in cities located in a language contact zone.
4. Heterogeneous city - heterogeneous hinterland: both territorial units are multi-ethnic, but the proportions are significantly different; thereby both the city and the surrounding area are multilingual, but the ethnic community that constitutes the majority is different.

Currently, the first type is quite rare due to the relatively high mobility rate; however, at the turn of the nineteenth and twentieth centuries, it was present in several parts of the Carpathian Basin (e.g. Transylvania). The second category—a city that is linguistically much more heterogeneous/diverse than its surroundings—is nowadays exemplified by Lugano, Switzerland, where 40% of the city’s population is of non-Swiss origin. The diversity of residential preferences manifests in the location of

various ethnic groups within the city, for example, in the degree of segregation. They are also extremely varied when residents are moving to the suburbs; this means that the city makes its hinterland more heterogeneous through migration processes than before. It is also noteworthy that certain communities are much less involved in this process than others; in parallel, other groups, which were initially highly segregated, continue to move to a more homogeneous linguistic environment after leaving the city, while some nationalities follow the patterns of the majority in this regard (Ibraimovic & Masiero, 2014). Certainly, the process will make the neighboring rural settlements much more mixed in terms of language. Research (Alba et al., 1999; Fong & Shibuya, 2000; Howell & Timberlake, 2014; Massey & Tannen, 2017) suggests that urban populations show greater linguistic complexity than their surrounding areas. In addition, these communities (African American, Hispanic and Asian) exhibit significant differences in terms of suburbanization and housing preferences. For instance, African Americans are less likely to relocate from urban areas.

The dichotomy of heterogeneous city - homogeneous countryside is not only an important feature of suburban processes in the Western regions but can also be found in Central Eastern Europe. The most spectacular examples can be found in the Baltic region, where industrialization combined with the influx of Slavic (mainly Russian-speaking) populations during the Soviet period were combined, drastically changing the local ethnic relations. More than a third of the population of Tallinn and Riga is still Russian, but other cities (including Tartu in Estonia) also have significant Slavic populations. As the latter arrived in an organized way, they were mainly accommodated in prefabricated housing estates, while the Estonian and Latvian populations tended to live in the lower-density, detached housing areas of the cities. Although housing segmentation has decreased since 1991, it remains an important feature of Baltic cities and has a differentiating effect—in terms of majority and minority—on suburbanization. Segregation between the majority Estonians and Latvians and other ethnic minorities has increased in recent years, showing that social and economic disparities between these groups are mainly related to ethnicity. The latter is notable even though the importance of ethnicity (as a factor influencing residential choice) has declined since the regime change (Kulu & Billari, 2006; Kontuly & Tammaru, 2006; Hess et al., 2012; Krisjane & Bezins, 2012; Leetmaa et al., 2015).

There are several examples of the third type in Slovakia: in addition to Bratislava, Košice and Nitra can also be mentioned—although the latter two are becoming less exemplary. As the focus of the research is on Bratislava, there is no need for further examples in this chapter for this type. In the fourth category (heterogeneous city and heterogeneous countryside), the core is in an area where a language community other than the majority ethnic group also resides. An example of this is Vilnius, where the Lithuanian-majority capital is surrounded by villages that are (also) inhabited by Poles. The Lithuanian capital has a linguistically heterogeneous population, with a majority of Lithuanians, as well as Russian, Polish, Belarusian minorities, and other ethnicities in the core city. The same applies to the surrounding settlements, although the local majority is constituted of the Lithuanian Polish minority in many places. Suburbanization in the Vilnius area has resulted in the intensification of the Lithuanian character, to which the mainly Polish-speaking communities in the target settlements have

responded. The response to the influx of Lithuanians has strengthened the local Polish (minority) identity, resulting in a measurable increase in the number of votes for Polish parties in Lithuania (Ubarevičienė et al., 2015). Although Bratislava and Vilnius belong to different categories, the issue of changing voter behavior is also relevant for the Slovak capital in the present research, because the political representation of the Hungarian minority in Slovakia—apart from the otherwise important issue of parliamentary presence—has been well-organized for decades. The parties representing the Hungarian minority are active factors in regional and even national politics.

The degree of attachment to minority political parties is a crucial issue for ethnic groups in the Central Eastern European region, including the Carpathian Basin. The influence of political groups depends on various factors, such as the current size of the minority community, internal political divisions within the community, or even the economic weight of the home country. Since the renaissance of “ethnic parties” in the 1990s, it has been widely accepted until recently that these formations are predominantly voted for by minority citizens (Ilyés & Tátrai, 2013; Farkas, 2016). Furthermore, minority communities tend to vote primarily—though not exclusively—for parties representing their own interests, while the political palette of the majority society can mobilize much fewer minority voters (the above is not typical for minorities in Hungary, see. Dobos, 2013; Tar, 2015; Vida & Kovalcsik, 2018). In much of Central Eastern Europe, ethnic identity is closely linked to a particular electoral behavior, where individuals tend to vote for their own party. Therefore, the popularity of minority parties can serve as an indicator of the strength of ethnic identity and its changes (Balizs, 2016).

Slovakia and the Hungarian parties in Slovakia provide an excellent example of the previous point: between 1998 and 2009, at least 95% of the voters of Strana Maďarskej Komunity (SMK)—Party of the Hungarian Community—, the only party representing the Hungarian minority, were Hungarians or of Hungarian identity, while at least 80% of the entire Hungarian community in Slovakia voted for SMK. Although Hungarian political life in Slovakia has changed significantly with the formation of Most–Híd, which was officially established as an ethnically mixed party but can be defined as essentially Hungarian in this research, the proportions mentioned above have not changed significantly. Most–Híd was able to appeal to a wider range of people, who had assimilated to some degree into the majority society or had a hybrid identity, more than SMK was. However, even after the emergence of this new political organization, 90% of the total votes for the two Hungarian parties were still cast by Hungarians from Hungarian-populated Southern Slovakia (Ilyés & Tátrai, 2013).

In the 2010s, Hungarian political life in Slovakia was shaped by the rivalry between SMK and Most–Híd parties, as well as the relationship between the majority society and the current government in Bratislava and the Hungarian minority. In the 2020 elections, the Hungarian community in Slovakia expressed their dissatisfaction with the political battles and disillusionment with party leaders by voting for non-Hungarian formations, to a greater extent than before (Harrach, 2020). In the 2020 parliamentary elections, only 70% of Hungarians in Slovakia voted for Hungarian parties, resulting in

an unprecedented loss of popularity for the two Hungarian parties and leaving Hungarians in Slovakia without parliamentary representation for the first time (Czímer, 2021).

METHODS

The research employed both quantitative and qualitative methods. Before using mathematical-statistical methods, a database was constructed that contained property market data, data from the 2001, 2011, and 2021 Slovak censuses on population change and ethnicity, and the results of the 2002–2020 Slovak elections. When analyzing the data, the aim was to explore whether there was a correlation between the change in the proportion of Hungarians in the settlements around Bratislava and the increase/decrease in the election results of the Hungarian parties in Slovakia (SMK, Most–Híd). The comparison was based on paired census and election data from 2001–2002, 2011–2012, and 2016–2021. Although a comparison with the 2020 elections could have been justified for the 2021 census, I chose to use the votes from the previous election in 2016 due to the previously mentioned erosion of Hungarian political power in Slovakia and the trend toward a decreasing proportion of Hungarians in Slovakia voting for Hungarian parties.

The two databases can be compared using various mathematical-statistical methods. In this research, correlation and linear regression calculations were used, which, by examining the databases, reveal the strength of the correlation between the variables (the proportion of Hungarians and the proportion of votes cast for Hungarian parties) and the extent to which the data of one variable can predict the data series of the other.

Quantitative methods are often used as a preparation for qualitative research, as it is widely acknowledged that the latter provides a much richer professional experience. The fieldwork aimed to gather local opinions and information from communities in the selected municipalities. This information was used to refine the data obtained from the mathematical calculations and to reveal previously undetected correlations. The fieldwork consisted mainly of interviews; however, I tried to avoid a predominance of elite interviews, because as I see, the research topic (How does suburbanization from Bratislava, which mobilizes mainly Slovak-speaking people, change the settlement and the life of the local Hungarian community?) concerns all residents, who approach the same question from different perspectives. The first contact with the local people was often spontaneous and took place in public or community spaces in an unstructured or unguided way. After listening to their opinions, I asked them to recommend someone who could formally answer my questions. The individuals typically recommended the mayor, “or someone in the town hall”, but the list also included the author of a local history work or the local priest. The structured interviews were conducted after obtaining the views of residents in the sample settlements, which provided a valuable basis for comparison during the formal interviews. A total of 23 interviews were conducted with mayors, service workers and other residents.

One method worth mentioning is mapping. The cartographic database includes three districts in southwestern Slovakia: the districts of Dunajská Streda, Galanta and Senec, which are inhabited by Hungarians, as well as the city of Bratislava. The research area contains 133 settlements in total. The experience of the past decades shows that most of the settlements in these three districts, which are also inhabited by Hungarians, have been affected by the suburbanization linked to the Slovak capital. It is important to note that there is no agreement in the relevant Slovak literature regarding the exact boundaries of Bratislava's suburban zone. Demographic and real estate market data indicate that the area affected by suburbanization extends beyond both the Bratislava district (the official administrative unit) and the functional urban area category often used by Slovak experts (e.g. Šveda & Suska, 2014). Although not all municipalities in the three districts included in this study are necessarily part of the suburban zone, due to the highly fluid nature of the latter, I found this spatial framework to be the most appropriate, which I supported by demographic and real estate market data. Accordingly, the study did not include the part of the Bratislava agglomeration that has a predominantly Slovak population.

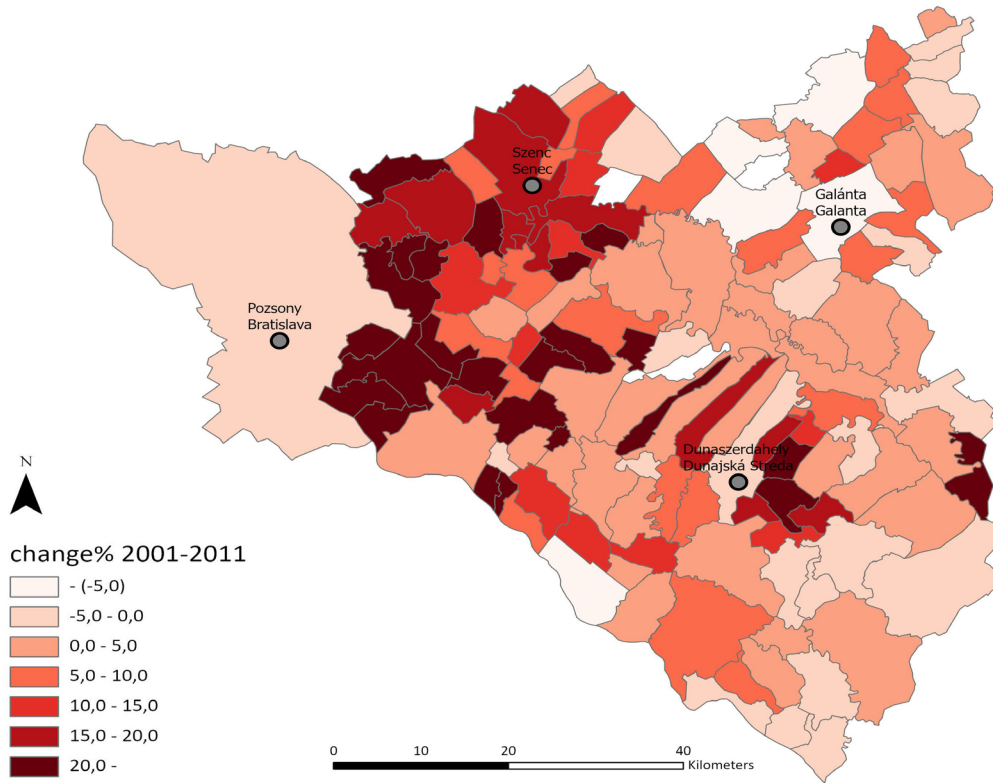
RESULTS

The demographic, real estate market and ethnic profile of Bratislava and the three districts

The total population of Bratislava and the three districts included in the sample area did not change between 2001 and 2011 (689,400 and 689,600 inhabitants), and the rate of population redistribution remained moderate; the population of Bratislava decreased from 428,700 to 411,200, while the population of the three districts increased from 258,700 to 276,400. Of course, more remarkable mobility is “hidden” behind the apparent trends in population change; without the influx from the rural (mainly eastern) regions of Slovakia, Bratislava's population decline would probably have been much higher. Nevertheless, population growth in the suburbs was still relatively low at the time, so the smaller suburban areas were mainly concentrated near the capital (Figure 1).

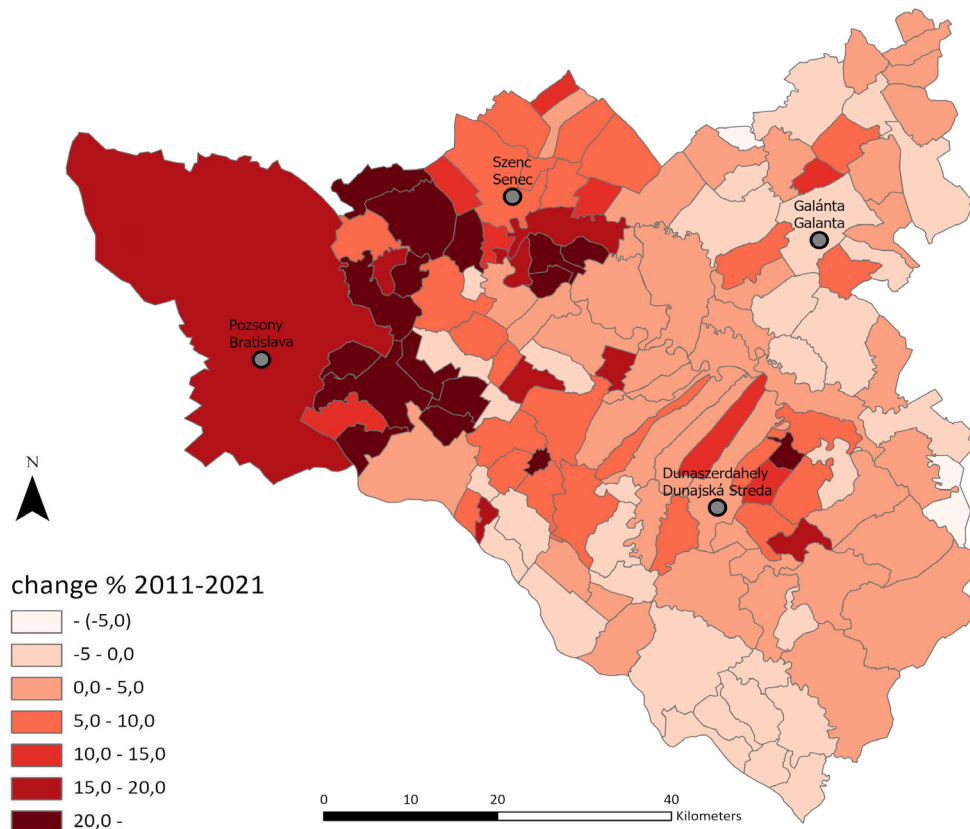
This zone became more extensive between 2011 and 2021, as people moving out of the capital increasingly choose settlements relatively far from Bratislava (40–50 km) as their destination. The other reason is the growing importance of internal migration, which affects not only Bratislava, but also a significant part of the municipalities in the agglomeration (Šveda, Výbošťok, & Gurňák, 2021). The population of Bratislava has also grown dynamically (from 411,200 to 475,500), as have the districts of Senec, Dunajská Streda and Galanta (276,400 and 316,500). It is worth mentioning, however, that the rate of population change varies considerably at the municipal level, with villages located far from the capital often growing faster than those located near it. Moreover, a secondary suburbanization process has also started around smaller centers and district centers, which is most prominent in the case of Dunajská Streda (Figure 2).

Figure 1. Population change in the study area 2001–2011

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

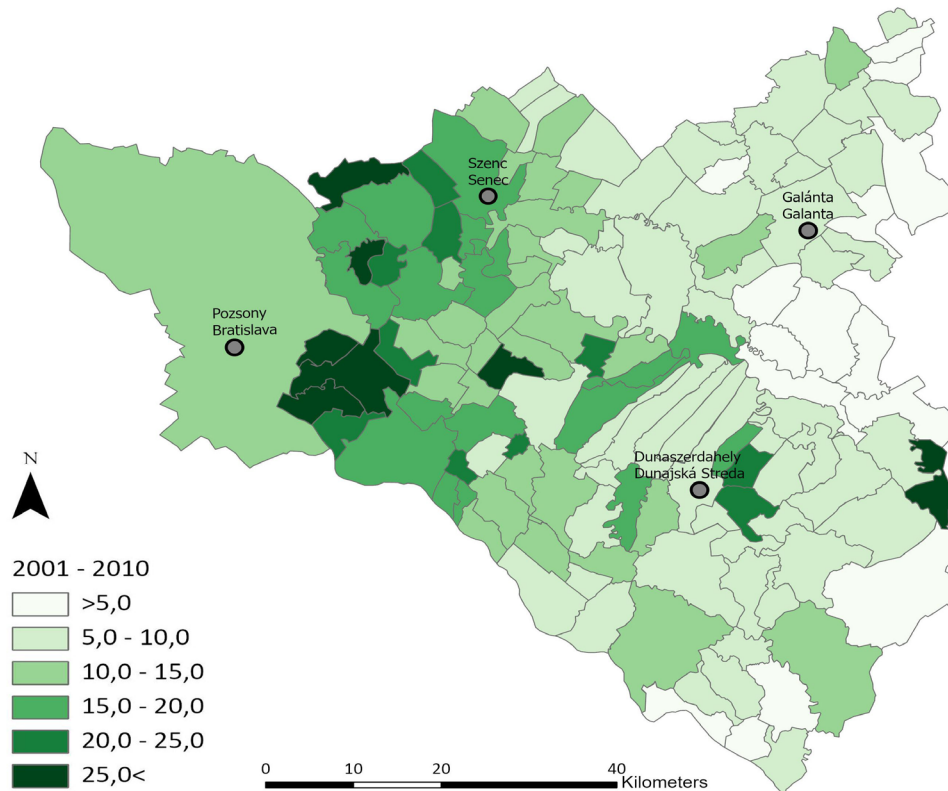
Figure 2. Population change in the study area 2011–2021

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

The change in the number of real estate properties—more specifically, the ratio of residential properties built between 2001–2010 and 2011–2020 to the total building stock—, the continuous increase in the dynamics of suburbanization (and any other migration) processes, as well as the spatial differences in the agglomeration confirm the population change. However, the rapid increase in the share of new housing between 2011 and 2020 is even more striking in comparison with population change. The growing divergence between these two indicators, which are closely related, may reflect the fact that as migration intensifies, a smaller proportion of the migrating population registers officially in their new settlement, which is a noticeable phenomenon at the national level—although the COVID epidemic has brought many changes since then (Šveda, Výboštok, & Gurňák, 2021). The above-mentioned regional differences are therefore even more striking in terms of new housing construction, suggesting that the response to migration varies considerably between municipalities and local communities (Figures 3 and 4).

Figure 3. The proportion of residential properties built 2001–2010 in the study area

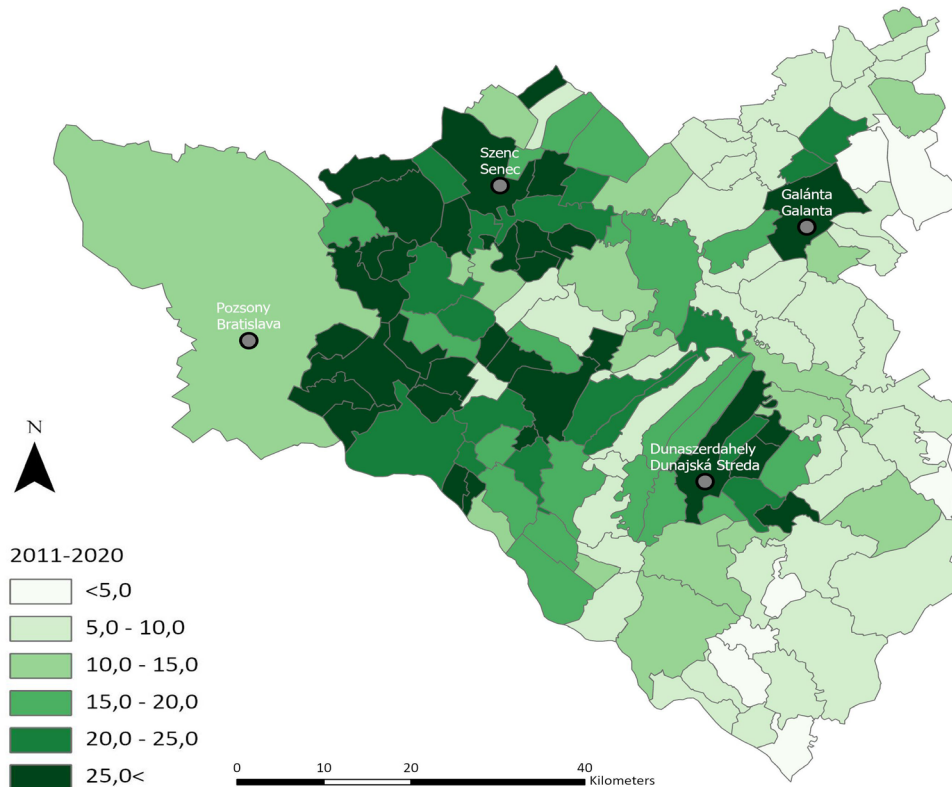

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

After examining the two factors that describe suburbanization, the study of the indicators follows that are related to the Hungarian minority in the region. Between 2001 and 2021, the number of Hungarians in Bratislava decreased from 16,500 to 11,300, and their proportion dropped from 3,8% to 2,4%; in the three districts surrounding the capital, their total number changed from 140,700 to 123,900 and their ratio lowered from 54% to 39.1%. The decrease was spatially differentiated; municipalities closer to Bratislava experienced a more significant decline, but this is far from exclusive. The decline was most intense along the main transport axes (Bratislava–Galanta, Bratislava–Dunajská Streda) and along the

Danube, which is closely linked to migration processes (Figure 5). However, the ethnodemographic pattern seems completely mosaic in municipalities that are not affected by these routes; some of them show a rapid decline in the proportion of Hungarians, while in others stagnation is more likely to be observed. This, together with the changes in population and real estate market trends, shown in Figures 1 to 4, highlights significant differences among the municipalities of the Bratislava agglomeration, which are far from being described simply as “suburban”.

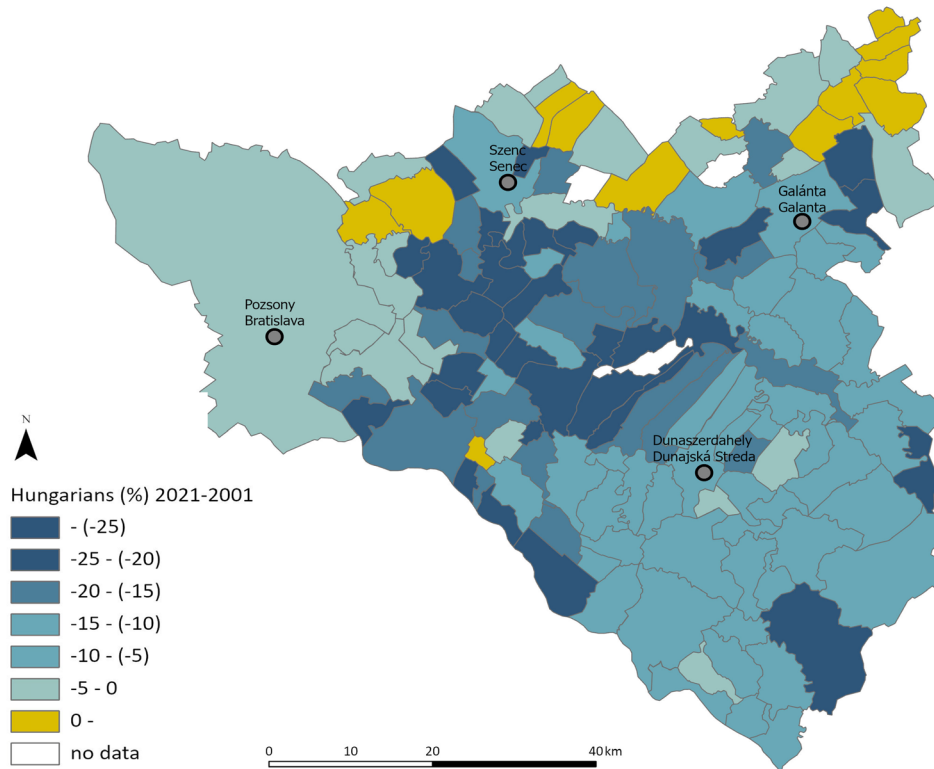
Figure 4. The proportion of residential properties built 2011–2020 in the study area

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

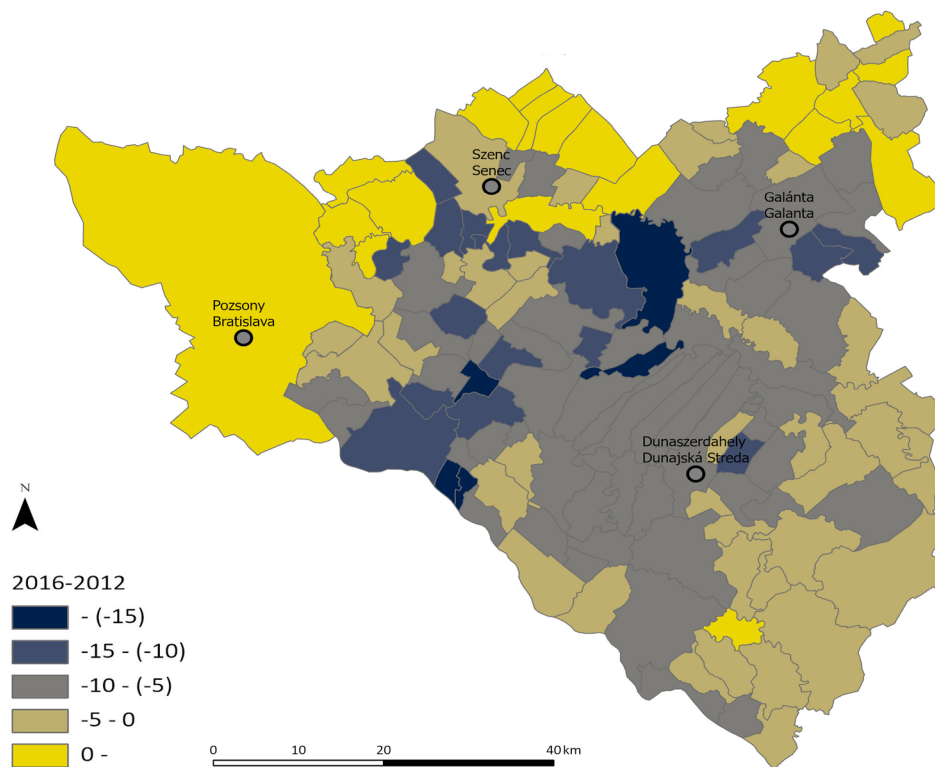
There were also substantial changes in the total share of votes cast for Hungarian (or partly Hungarian) parties in Slovakia, for instance, SMK and Most–Híd—as they were named in 2016. In 2012, SMK and Most–Híd together received 95,100 (25.2%) votes, of which the former got 33,400 (8.9%) and the latter 61,700 (16.4%). In 2016, a total of 90,500 (22.6%) votes were cast for Hungarian political formations in Bratislava and the three districts, of which 35,100 (8.7%) were for SMK and 55,500 (13.8%) for Most–Híd. Excluding Bratislava, the two parties together reached 54.1% in 2012 and 45.9% in 2016. It is worth noting that both of these figures are significantly higher than the 39% share of ethnic Hungarians in 2011. As far as spatial differences are concerned, the share of “Hungarian votes” had decreased in municipalities with a Hungarian majority. This process was generally more pronounced in municipalities closer to Bratislava or more exposed to suburbanization. However, as can be seen from population change, the changes in the proportion of real estate ownership and ethnic Hungarians, this is by no means exclusive; the spatial pattern can be described as mosaic-like (Figure 6).

Figure 5. Changes in the proportion of Hungarians in the study area 2001–2021

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

Figure 6. Changes in the proportion of votes for Hungarian parties in Slovakia in the study area 2012–2016

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

Correlations between the proportion of Hungarians and the popularity of Hungarian parties

As presented in the previous chapter, there are geographical similarities and differences in the changes in proportion of Hungarians and votes cast for Hungarian parties. However, the map analysis does not provide a satisfactory explanation of the direction and intensity of the relationship between the two indicators, or whether the identity-strengthening changes in party preferences that are well-measured among Poles in Lithuania can be observed among Hungarians living near Bratislava. To answer the question, correlation and regression calculations are used referring to the total proportion of votes for Hungarian parties, by breaking down the changes over two periods (between 2002–2012 and 2012–2016). The other variable is the proportion of ethnic Hungarians in a given year and how it changes between different censuses.

Table 1. The results of the correlation and regression calculation based on the proportion of Hungarian nationals and votes for Hungarian parties in Slovakia

	Examined period	Methods	The proportion of ethnic Hungarians		Change in the proportion of ethnic Hungarians	
			2011	2016	2001–2011	2011–2016
			The change in the proportion of votes for Hungarian parties	2002–2012	Correlation	0.492
R-square					0.248	
P-value					<0,05	
	2012–2016	Correlation		0.208		0.518
		R-square				0.268
		P-value				<0.05

Source of data: Statistical Office of the Slovak Republic

Based on the results of the mathematical calculations discussed above (shown in Table 1), we can conclude that

- the “co-movement” of the two variables is relatively well documented by correlation (three of the four corresponding values are around 0.5), but the correlation is not strong;
- the regression (r-squared: 0.25–0.27) makes it clear that this co-movement does not suggest that the two variables explain each other to any meaningful extent, nor that the data for one variable can be used to predict the other;
- the partial co-movement of the two variables may simply be the result of a statistical effect: unsurprisingly, where the proportion of Hungarians falls rapidly, so do the votes for Hungarian parties;
- in light of the above, we can say that using mathematical-statistical methods, there is no significant correlation between the proportion of Hungarians (or its change) and the proportion of votes for Hungarian parties in Slovakia (or its change);

- this means that by applying these methods, it cannot be confirmed that the migration of the predominantly Slovak majority had a detectable impact on the identity of local Hungarians—at least not in terms of political activity.

The relationship between election results and ethnic identity

Throughout the fieldwork, I aimed to use the views of the local community to refine the quantitative results of the study and, where necessary, to add new elements to the research. The interviews revealed that voting for a Hungarian party is an essential element of the ethnic identity of Hungarians living in the Bratislava area, while their voting behavior is not influenced by social but primarily by political processes and conflicts. Since their local and Hungarian identities are intertwined, they do not react to changing social conditions by increasing their support for the Hungarian party(ies) in Slovakia, but by increasing their attachment to their settlement. In other words, the fact that many new Slovak residents want to move to the municipality does not increase the number of votes for Hungarian political formations. On the one hand, the results of the Hungarian parties follow the changes in the proportion of Hungarians to some extent. The partial co-movement of the two values suggests that—as a general trend—where the proportion of Hungarians decreases, the same happens with the votes, so we cannot speak of protest votes in response to the migration process. On the other hand, the overall popularity of Hungarian parties has declined since 2016 due to internal tensions in the Hungarian political sphere in Slovakia, which is perceived as a divisive issue by voters of Hungarian nationality, or affiliation, who fear losing their votes due to these circumstances.

“More Hungarian parties were not good for the municipality. There were problems among the inhabitants, politics was more divisive than nationality. For a while, there were two pubs and two political parties. Since then one of them has closed” (middle-aged Hungarian woman).

“The fact that the Hungarian parties did well in our village could be due to the local Csemadok organization, the strong campaign, the personal participation of Hungarian politicians in local events and the organization of forums” (middle-aged man from a mixed marriage).

However, the scale and speed of the migration processes are a source of concern for the local (Hungarian) community, which is not approached from the perspective of party preferences, but from the perspective of the changes that are occurring or foreseeable in the life of the settlement.

The effects of suburbanization on the local real estate market and the character of settlements

The changes that suburbanization has brought to the municipalities are becoming more and more visible closer to Bratislava. This process is intensified by the fact that not only part of the population living in Bratislava is moving, but the agglomeration of the Slovak capital is also a major destination for people living in the central and mainly eastern parts of Slovakia. In many cases, people from

the Košice and Prešov areas, or even from the Gemer region, do not move to the capital at all, due to the extremely high cost of housing and the need for a rural living environment, but buy property directly in a suburban settlement; after a few years in Bratislava, they may even move out of the city. Not surprisingly, real estate market players are constantly looking for investment opportunities and potential plots for new housing developments. This kind of interest also affects the local population, but it is primarily directed at the local authorities.

“Investors are pressurizing us” (middle-aged Hungarian woman).

According to the respondents, suburbanization has accelerated in recent years, and in the case of the settlements around Bratislava, somewhat exaggeratedly, the growth in population and built-up area depends on the attitude of the locals. The demand for real estate seems to be endless, a trend that has been reinforced by recent investments in transport (suburban bus and train services, motorway construction). Settlement leaders face a serious dilemma: new real estate development may lead to the loss of the original character of their neighborhoods, which is considered valuable by the majority, while excluding new development may lead to maintaining the status quo and falling behind in the competition between settlements. The dramatic rise in property prices intensifies the contradictory nature of the situation; in one of the municipalities where the survey was carried out, residents reported that the price of a building plot has tripled in two years.

“If we had allowed all settlement, the population would have quadrupled by now. There is a community and a culture, and that is because there has not been much migration. But of course, we have to develop in order to maintain our institutions and organization” (middle-aged Hungarian woman).

The appearance of suburban settlements is another sensitive issue: when the construction of a new street or housing estate is completed, “indigenous” people, who are used to a completely different layout, are often confronted with buildings that do not fit in with the local character: with massive fences, small plots, and high building density. They claim that the character of the new neighborhoods reflects the attitudes of the newcomers: they have no attachment to the settlement, they are seen as an isolated mass, overburdening the local infrastructure and not forming meaningful relationships with the community. Newcomers bring with them a different way of life, of course, so they do not share the concerns of the locals, just as they often do not understand their language.

“We try our best to remain a small village, but we want to grow in a healthy way. First we have to provide the infrastructure, then we can build” (middle-aged man from a mixed marriage).

Conflicts between “indigenous” people and “newcomers” (with an ethnic dimension)

Although the vast majority of newcomers do not speak Hungarian, and many are unaware that they are moving into an essentially Hungarian environment, there are no direct ethnic conflicts. The relatively

low level of interaction between indigenous people and newcomers obviously helps to avoid them, as does the fact that for locals with a high level of social mobility (often studying, working, etc. in Slovak environments), language differences are not unusual, but rather differences in lifestyle and way of life. According to the interviewees, Slovak-speaking newcomers also try to avoid ethnic tensions. Nevertheless, there are two types of conflict situations in which the ethnic factor is present. The first category includes situations that are actually the result of the aforementioned lack of knowledge on the part of the new residents, as well as the different content and approach of educational materials in Slovak and Hungarian. Migrants are not always prepared for the fact that changing their place of residence also means changing their language and, to some extent, their culture. Therefore, they complain about signs, advertisements, and publications in Hungarian, or are surprised by programs at local events that are partly in Hungarian. Experience shows that such misunderstandings can be resolved quickly.

“Slovaks are often surprised to find themselves in a Hungarian environment” (young Hungarian man). “There have been some examples where the local government has been criticized for having to provide information in Hungarian. Many newcomers did not know that Hungarians were living here, they were taught about Trianon or the population exchange in Slovak schools in a completely different context (...) Slovaks know that the population exchange was completely voluntary” (middle-aged man from a mixed marriage).

The second category of conflicts is much more complex and involves more potential sources of tension. Across Europe, the infrastructural, institutional, and organizational challenges posed by rapid population growth are well-known and are mostly associated with suburbanization. In the context of the present study—due to the prevalence of a minority group, more precisely the Hungarian-language educational network—the latter can lead to conflicts in which the ethnic dimension sometimes prevails. Some of the newcomers, most of whom are Slovak-speaking, prefer to have their children educated in their new place of residence or a neighboring municipality rather than in Bratislava, especially at the pre-school and primary school levels (older students tend to move to Bratislava). In many settlements, such institutions no longer exist. They were closed or merged with other settlements decades ago due to the small village network. The capacity of the operating units is limited. In Hungarian-majority villages, there are often only Hungarian-language classes available. Slovak residents claim that they are not bothered by the Hungarian language of education and that they aim to send their children to an institution as close as possible to where they live. However, with the increase in the number and proportion of Slovak-speaking children, this open-minded attitude is rapidly changing and the local Hungarian community is turning against the newcomers.

“The Slovaks have no problem when they come to a Hungarian village or institution, but once they are in and reach 40–50%, they start to demand, and what is Hungarian starts to bother them. One of my neighbors stopped me and said: “Listen, they’re telling me why I speak Hungarian to my child, where are we going to develop?” We had one year when we got to the point where almost half the children in the kindergarten were Slovak. Since then we have tried to control this a little bit, so now the kindergarten is less mixed (...) we should not be selective, but we always try to maintain the Hungarian character” (middle-aged Hungarian woman).

Local strategies and settlement types

The findings of the research show that each of the municipalities affected by suburbanization in the Bratislava region is responding to the changing migration processes with independent strategies based on local development plans, real estate market regulations and institutional capacity. Local strategies depend on a number of factors: in addition to those mentioned before, the attitudes of the local community, the linguistic and ethnic character, aspects of transport accessibility (distance from Bratislava, train and bus services), or the condition and cross-section of infrastructure (roads, railways, sewerage) may be important, but not exclusive factors. Moreover, municipal cooperation, the informal network of municipalities, along with the attitudes and ideas of municipal leaders can actively shape these strategies. This suggests three basic types of municipalities.

The first category, where rapid development and becoming a “suburb” of Bratislava are the declared goals, is characterized by broad support for the activities of real estate market players and flexible management of local development plans and building regulations. Population and housing are growing very quickly (even rapidly), so more and more areas are becoming zones for construction investment, and urban lifestyles and services are becoming common. Along with the creation of new residential areas, the core of the settlement is gradually losing its original character through the acquisition and densification of older residential properties and the subdivision of land. The cost of development in these settlements is delayed infrastructure development, lack of institutional capacity and the rapid decline of the rural way of life. The distance from the capital and the ethnicity are well-defined for this category, but it is by no means limited to the Slovak villages in the vicinity of Bratislava.

“Yes, they have thrown in the reins, they want to be a suburb of Bratislava. They have sold off all the plots, so the municipality has no land left to build a new school or kindergarten”(middle-aged Hungarian woman).

The second category includes the majority of municipalities. They represent a transition between the first and third categories. These municipalities consider it important to increase the population, create new streets and residential areas, but they try to regulate and slow down the process by official means. In these municipalities, the differences between the original and new settlement patterns are still clearly visible, and the changes are rapid but occur at a slower pace than in the first group. There is a balanced distribution of “indigenous” people and newcomers. The level of interaction is low and the presence of parallel micro-societies is typical. Delays in infrastructure development are less common, but municipalities are constantly facing the challenges of increasing demand and recurring capacity constraints, which place a heavy financial burden on local authorities. For both the first and second categories, the high proportion of residents who do not officially register their new address is a serious problem.

“We want the village to keep its small village character. The village development plan can help regulate settlement. The plan has been in use since 2003 and specifies where one can build. It has changed two or three times since then, and in the last change we did not add any new areas,

we just regulated and enlarged the plots where building is allowed, so that they will not become dense” (middle-aged man from a mixed marriage).

“This village is a good example: the mayor has built apartment blocks and is recruiting applicants to see how involved they will be in community life” (young Hungarian man).

The third category includes municipalities where suburbanization is not seen as a harmful process, but where the available means are used to minimize its local impact. This includes decisions that prevent people living outside the municipality from buying property, thereby favoring local residents. Another preventive solution could be the local authority’s refusal to change the building regulations. This obviously makes it more difficult for developers to expand. One more complicating factor is when regulations set conditions that are difficult to fulfill. An example of the latter is a predominantly Hungarian village where the municipality has designated a property development area, but under current Slovak regulations, new housing can only be built if it is connected to the sewerage system. However, the sewage treatment plant serving the communities in the area has reached its maximum capacity and will not allow a new unit to be connected, so the property development plans have been postponed indefinitely. Another solution for a municipality could be to refuse people, with addresses outside its administrative boundaries, from its own educational or social institutions because of a lack of capacity. Transformation in these municipalities has been slow, but some of the changes, including a significant rise in property prices in recent years, have affected them, as they have in the other two categories.

“On a daily basis, we are struggling with the phenomenon of Slovak migration and the transformation of the village. The aim was to remain a typical rural village. To achieve this, we need to limit development to some extent. Only locals or people with local connections could buy a house here” (middle-aged Hungarian woman).

CONCLUSIONS

In my research, I sought answers to the question of how suburban processes in and around Bratislava, the Slovak capital, are reshaping the life of settlements and communities close to the city, with a particular focus on Hungarian settlements and the ethnic identity of their inhabitants. Among the identity-forming components, I measured changes in voter behavior and then included other aspects in the analysis. The application of various mathematical and statistical methods, as well as fieldwork, made it clear that possible changes in the identity of Hungarians living in the Bratislava area cannot be detected based on party preferences. Other factors in local responses, such as institutional and property market, to the ever-changing environment through suburbanization became much more prominent. Finally, they are grouped into local strategy types, which are not so exact but relatively well-defined. Based on the differences between these strategies, we can distinguish three categories of municipalities in the Bratislava agglomeration. One group of municipalities are those where the effects of suburbanization are essentially unrestricted and unregulated, the second group of municipalities

are transforming but trying to slow down the process, and the third category of municipalities are trying to preserve the original rural character by all means. Ongoing migration has led to a dynamic increase in the proportion of the Slovak-speaking population in Hungarian settlements, while in local community discourse and potential conflicts, the ethnic component is present only in specific situations, mostly related to language use in educational institutions.

REFERENCES

- Alba, R. D., Logan, J. R., Stults, B. J., Marzan, G., & Zhang, W. (1999). Immigrant groups in the suburbs: a reexamination of suburbanization and spatial assimilation. *American Sociological Review*, 64, 446–460.
- Bajmócy, P. (2007). Suburbanization in Hungary – expect the agglomeration of Budapest. In Kovács, Cs. (szerk.), *Falvaktól a kibertérig* (pp. 139–149). SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék.
- Balizs, D. (2016). Mérhető asszimiláció? Módszerek az etnikai hasonulás nyomkövetésére. *Földrajzi Közlemények*, 140(2), 135–151.
- Balizs, D., & Bajmócy, P. (2018). Szuburbanizáció a határon át: társadalmi, etnikai és arculati változások Rajkán. *Tér és Társadalom*, 32(3), 54–75.
- Balizs, D., & Bajmócy, P. (2019). Cross-border suburbanization around Bratislava – changing social, ethnic and architectural character of the “Hungarian suburb” of the Slovakian capital. *Geografický Casopis*, 71(1), 73–98.
- Baus, P., Kovác, U., Pauditšová, E., Kohutková, I., & Komorník, J. (2014). Identification of interconnections between landscape pattern and urban dynamics – case study Bratislava, Slovakia. *Ecological Indicators*, 42, 104–111. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2013.12.011>
- Berg, L. van den, Drewett, R., Klaassen, I. H., Rossi, A., & Vijverberg, C. H. T. (1982). *A study of growth and decline*. Pergamon Press.
- Czímer, G. (2021). *Vissza a parlamentbe! Egyesültek a szlovákiai magyar pártok*. <https://www.szabadeuropa.hu/a/vissza-a-parlamentbe-egyedultek-a-szlovakiai-magyar-partok/31489360.html>
- Dillinger, T. (2004). Srečevanje s suburbanizacijo na območju Bratislave: mejno območje med Avstrijo in Republiko Slovaško. *Urbani Izziv*, 2, 32–38.
- Dobos, B. (2013). Pártrendszer és etnikai pártok Magyarországon. In Bárdi, N., & Tóth, Á. (szerk.), *Önazonosság és tagoltság. Elemzések a kulturális megosztottságról* (pp. 205–228). MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Dövényi, Z., & Kovács, Z. (1999). A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, 1–2, 33–57.
- Enyedi, Gy. (1988). *A városfejlődés szakaszai*. Akadémiai Kiadó.

- Farkas, Gy. (2016). A politikai és etnikai földrajz határmezsgyéin. Választási földrajzi elemzések Dél-Szlovákia járásaiban. *Modern Geográfia*, 11(2), 19–35.
- Fishman, R. (1987). *Bourgeois utopias: The rise and fall of suburbia*. Basic Books, New York
- Fong, E., & Shibuya, K. (2000). Suburbanization and home ownership: the spatial assimilation process in U.S. metropolitan areas. *Sociological Perspectives*, 43, 137–157. <https://doi.org/10.2307/1389786>
- Hardi, T. (2010). A szuburbanizáció jelensége és hatásai – határon innen és túl. In Hardi, T., Lados, M., & Tóth, K. (szerk.), *Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén* (pp. 11–26). MTA Regionális Kutatások Központja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Hardi, T. (2011). A határon átnyúló ingázás mint a nemzetközi migráció egy különleges formája: A határon átnyúló szuburbanizáció – Pozsony esete. In Róbert P. (szerk.), *Magyarország társadalmi-gazdasági helyzete a 21. század első évtizedeiben*. Széchenyi István Egyetem. <http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2011/ujkormanyzas/HardiT.pdf>
- Hardi, T., & Lampl, Zs. (2008). Határon átnyúló ingázás a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*, 3, 109–126. <https://doi.org/10.17649/TET.22.3.1188>
- Harrach, G. (2020). A nagy menetelés a kispadig – A 2020-as szlovákiai választás magyar vonatkozásairól. *Kisebbségi Szemle*, 5(2), 87–104.
- Hess, D. B., Tammaru, T., & Leetmaa, K. (2012). Ethnic differences in housing in post-Soviet Tartu, Estonia. *Cities*, 29, 327–333. <https://doi:10.1016/j.cities.2011.10.005>
- Howell, A. J., & Timberlake, J. M. (2014). Racial and Ethnic Trends in the Suburbanization of Poverty in U.S. Metropolitan Areas, 1980–2010. *Journal of Urban Affairs*, 1, 79–98. [10.1111/juaf.12030](https://doi.org/10.1111/juaf.12030)
- Ibraimovic, T., & Masiero, L. (2014). Do birds of a feather flock together? The impact of ethnic segregation preferences on neighbourhood choice. *Urban Studies*, 51, 693–711. [10.1177/0042098013493026](https://doi.org/10.1177/0042098013493026)
- Ilyés, Z., & Tátrai, P. (2013). A zborvidéki magyarság politikai megosztottságának kulturális és etnikai identifikációs háttere. In Bárdi, N., & Tóth, Á. (szerk.), *Önazonosság és tagoltság. Elemzések a kulturális megosztottságról* (pp. 243–258). MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Ira, V., Szöllős, J., & Šuška, P. (2011). Vplyvy suburbanizácie v Rakúskom a Maďarskom zázemí Bratislavy. In Andráško, I., Ira, V., & Kallabová, E. (eds.), *Časovo–priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR* (pp. 43–50). Geografický ústav SAV.
- Jagodič, D. (2010). Határon átívelő lakóhelyi mobilitás az Európai Unió belső határai mentén. In Hardi, T., Lados, M., & Tóth, K. (szerk.), *Magyar-szlovák agglomeráció Pozsony környékén* (pp. 27–42). MTA Regionális Kutatások Központja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Jagodič, D. (2011). Mobilità residenziale transfrontaliera nel contesto dell’Unione europea: il caso del confine italo-sloveno. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 65, 60–87. [URN:NBN:SI:DOC-FJB5KMWP](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:doc-fjb5kmwp)

- Kontuly, T., & Tammaru, T. (2006). Population subgroups responsible for new urbanization and suburbanization in Estonia. *European Urban and Regional Studies*, 13, 319–336. [10.1177/0969776406065435](https://doi.org/10.1177/0969776406065435)
- Krisjane, Z., & Bezins, M. (2012). Post-socialist urban trends: new patterns and motivations for migration in the suburban areas of Riga, Latvia. *Urban Studies*, 49, 289–306. [10.1177/0042098011402232](https://doi.org/10.1177/0042098011402232)
- Kulu, H., & Billari, F. C. (2006). Migration to urban and rural destinations in post-Soviet Estonia: a multilevel event-history analysis. *Environment and Planning*, 38, 749–764. <https://doi.org/10.1068/a37367>
- Leetmaa, K., Tammaru, T., & Hess, D. B. (2015). Preferences toward neighbor ethnicity and affluence: evidence from an inherited dual ethnic context in Post-Soviet Tartu, Estonia. *Annals of the Association of American Geographers*, 105, 162–182. <https://doi.org/10.1080/00045608.2014.962973>
- Lovas Kiss, A. (2011). *The impacts of the European Union accession to the situation and the economic, social structure of several settlements of the region of Bihar*. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. (Ethnographica et Folkloristica Carpathica 16.)
- Massey, D. S., & Tannen, J. (2017). Suburbanization and segregation in the United States: 1970–2010. *Ethnic and Racial Studies*, 41, 1594–1611. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1312010>
- Podolák, P. (2007). Geografické aspekty suburbanizácie a priestorový pohyb obyvateľstva. *Životné prostredie*, 41, 298–302.
- Slavík, V., Kurta, T. (2007). Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácii obyvateľstva. *Forum Statisticum Slovacum*, 3, 202–208.
- Strüver, A. (2005). Spheres of transnationalism within the European Union: On open doors, thresholds and drawbridges along the Dutch–German border. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2, 323–344. <http://doi.org/c27r95>
- Šveda, M. (2011). Časové a priestorové aspekty bytovej výstavby v zázemí Bratislavy v kontexte suburbanizácie. *Urbanismus a územní rozvoj*, 3, 13–22.
- Šveda, M. (2014). Bytová výstavba v zázemí veľkých slovenských miest v kontexte suburbanizácie a regionálnych disparít. *Geographia Slovaca*, 28, 173–195.
- Šveda, M., & Križan, F. (2011). Zhodnotenie prejavov komerčnej suburbanizácie prostredníctvom zmien v Registri podnikateľských subjektov SR na príklade zázemia Bratislavy. *Geographia Cassoviensis*, 5, 125–132.
- Šveda, M., & Šuška, P. (2014). K príčinám a dôsledkom živeľnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy: príklad obce Chorvátsky Grob. *Geografický časopis*, 66, 225–246.
- Šveda, M., Výboštok, J., & Gurňák, D. (2021). *Atlas suburbanizácie Bratislavy*. Geografický ústav SAV.

- Tar, F. (2015). Képviselők vagy szószólók? Kisebbségi képviselőválasztás Magyarországon. *Modern Geográfia*, 10(2), 25–40.
- Terlouw, K. (2008). The discrepancy in PAMINA between the European image of a cross-border region and cross-border behaviour. *GeoJournal*, 2, 103–116. <http://doi.org/cggzwd>
- Timár, J. (1999). Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*, 1–2, 7–32.
- Ubarevičienė, R., Burneika, D., & Van Ham, M. (2015). Ethno-political effects of suburbanization in the Vilnius urban region: an analysis of voting behaviour. *Journal of Baltic Studies*, 46, 217–242. <https://doi.org/10.1080/01629778.2015.1027935>
- Van Houtum, H., & Gielis, R. (2006). Elastic migration: the case of the Dutch short-distance transmigrants in Belgian and German borderlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 2, 195–202. <http://doi.org/d75hdz>
- Vida, Gy., & Kovalcsik, T. (2018). Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, 13(4), 15–30.

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licence-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

